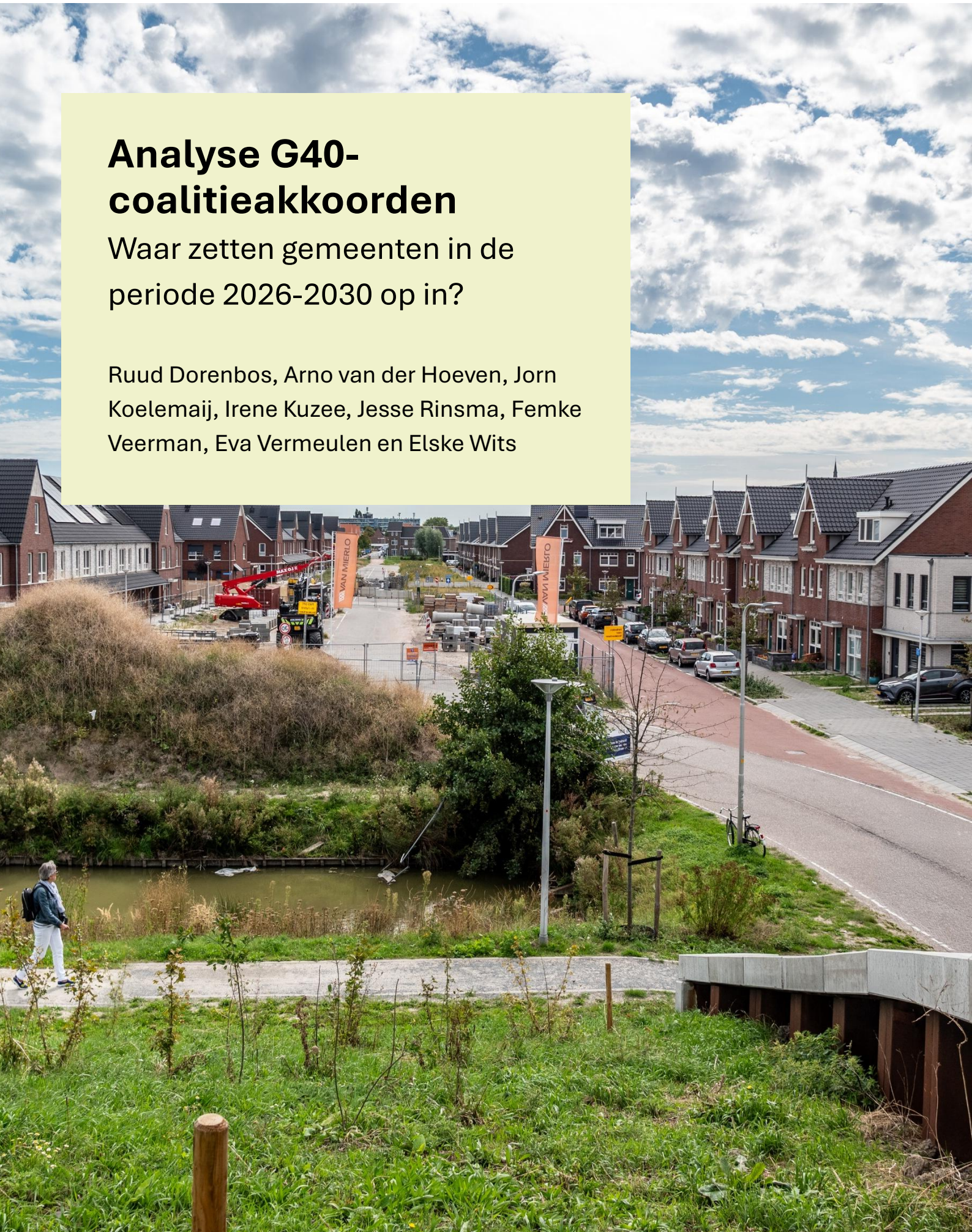
PLATFORM31
kennis en netwerk voor stad en regio

Analyse G40-coalitieakkoorden

Waar zetten gemeenten in de periode 2026-2030 op in?

Ruud Dorenbos, Arno van der Hoeven, Jorn Koelemaij, Irene Kuzee, Jesse Rinsma, Femke Veerman, Eva Vermeulen en Elske Wits



Inhoud

Managementsamenvatting **3**

Inleiding **6**

1 Wonen en Ruimte **8**
1.1 Woningbouw en versnelling 8
1.2 Betaalbaarheid 10
1.3 Bestaande voorraad, doorstroming en woonbehoeften 12
1.4 Ruimtelijke en duurzame gebiedsontwikkeling 14
1.5 Beleidskaders en gemeentelijke sturing 15
1.6 Overige onderwerpen en observaties 17

2 Samenleven en leefbaarheid **20**
2.1 Toegankelijkere ondersteuning voor bestaanszekerheid 20
2.2 Werken aan kansengelijkheid 22
2.3 Verschuiving naar preventie en lichte ondersteuning 23
2.4 Investeren in de sociale basis 25
2.5 Leefbaarheid brengt opgaven samen 27
2.6 Overige onderwerpen en observaties 28

3 Verduurzaming en klimaat **31**
3.1 Van klimaatdoel naar uitvoering 31
3.2 Gemeenten sturen steeds meer op energiesystemen 33
3.3 Van isolatie naar integrale verduurzaming 35
3.4 Verduurzaming van mobiliteit: een ruimtelijke opgave 37
3.5 Klimaatadaptatie: droogte blijft onderbelicht 39
3.6 Overige onderwerpen en observaties 41

4 Ruimte voor economie en werk **45**
4.1 Arbeidsmarkt en talent 45
4.2 Innovatie- en concurrentiekracht 48
4.3 Ruimte voor werk en werklocaties 52
4.4 Mkb-dienstverlening 56
4.5 Economische vernieuwing 58
4.6 Overige onderwerpen en observaties 59

5 Colofon **70**

Managementsamenvatting

Platform31 analyseerde de G40-coalitieakkoorden voor de periode 2026-2030 vanuit vier inhoudelijke hoofdstukken. Hierbij is gewerkt met een vooraf opgestelde en afgestemde lijst met zoektermen. In ieder hoofdstuk wordt vervolgens een aantal aanvullende thema's uitgelicht die als 'overige onderwerpen' uit de analyse naar voren komen. Dit levert een rijk beeld op van de bestuurlijke ambities in de komende collegeperiode. Als gevolg van deze werkwijze en de vooraf bepaalde analytische lens kan het echter zijn dat bepaalde belangrijke gemeentelijke vraagstukken of uitdagingen ontbreken.

In deze samenvatting gaan we per hoofdstuk specifiek in op de meest (nieuwe) aanwezige thema's, en op de meest opvallende overeenkomsten en verschillen. Vervolgens besteden we ook aandacht aan de meest in het oog springende domeinoverstijgende uitdagingen.



Wonen en Ruimte:

Welke thema's springen eruit?

> Woningbouw(versnelling): Vrijwel alle gemeenten willen meer woningen realiseren. Ze zoeken naar manieren om procedures, samenwerking en uitvoeringskracht te verbeteren.

> Betaalbaarheid: Gemeenten sturen op een evenwichtige verdeling van nieuwbouwwoningen over sociale huur, middenhuur en betaalbare koop, zodat verschillende inkomensgroepen toegang houden tot de woningmarkt.

> Integrale gebiedsontwikkeling: Woningbouw wordt steeds vaker verbonden aan mobiliteit, verduurzaming, leefbaarheid, groen en voorzieningen.

Wat is nieuw ten opzichte van vier jaar geleden?

> Beter benutten lijkt zich te ontwikkelen van een nicheonderwerp (vier jaar geleden) naar een volwaardig onderdeel van het woonbeleid. Verschillende gemeenten koppelen hier nu concrete aantallen, regelwijzigingen of stimuleringsmaatregelen aan.

Meest opvallende overeenkomsten/consensus?

> Weinig verschil van inzicht over de noodzaak om meer woningen toe te voegen. Dat geldt ook voor de overtuiging dat het huidige bouwtempo omhoog moet.

> Gemeenten zien woningcorporaties als een centrale partner bij betaalbaarheid, sociale huur, verduurzaming en doorstroming.

> Verduurzaming heeft een vaste plek in het woonbeleid. Vrijwel alle gemeenten besteden aandacht aan energiebesparing, isolatie, klimaatadaptatie of vergroening.

Meest opvallende verschillen?

> De mate van concreetheid verschilt: Sommige gemeenten werken met harde aantallen en percentages, andere formuleren vooral richtinggevende ambities.

> Prioritaire doelgroepen verschillen: sommige gemeenten zetten vooral in op starters en jongeren, andere meer op ouderen, woonzorg of aandachtsgroepen.



Samenleven en leefbaarheid:

Welke thema's springen eruit?

> Bestaanszekerheid en kansengelijkheid staan nog steeds hoog op de agenda, maar met sterkere inzet op toegankelijkheid, nabijheid en preventie.

> Er zijn hoge verwachtingen van de sociale basis om preventie te ondersteunen.

Wat is nieuw ten opzichte van vier jaar geleden?

> Er is meer aandacht voor het normaliseren en het beter laten aansluiten van ondersteuning op het gewone leven, om druk op bijvoorbeeld (specialistische) jeugdzorg te voorkomen.

Meest opvallende overeenkomsten/consensus?

> De inzet op de sociale basis en gemeenschapskracht als fundament voor preventie.
> De nadruk op toegankelijkheid van bestaande ondersteuning: tegengaan van het niet-gebruiken van steun en financiële regelingen waar mensen recht op hebben, en op nabijheid in de wijk.

Meest opvallende verschillen?

> Gemeenten pakken het versterken van de bestaanszekerheid en toegankelijkheid van ondersteuning verschillend aan.
> Veel gemeenten hebben nog weinig aandacht voor de beweging naar inclusief onderwijs.
> Asielopvang en beleid rondom statushouders verschilt van louter wettelijke taakuitvoering en focus op leefbaarheid in de wijk, tot bredere benadering van 'meedoen vanaf dag één'.



Verduurzaming en klimaat:

Welke thema's springen eruit?

> Eerdere ambities voor de energietransitie zijn vertaald naar concrete(re) plannen voor aardgasvrije wijken, isolatie, warmtenetten en energie-infrastructuur.
> Naast klassieke adaptatiethema's (waterveiligheid, waterberging, bodemdaling en vergroening) wordt klimaatadaptatie nu verbonden met gezondheid (hittestress), gebiedsontwikkeling, woningbouw en biodiversiteit.

Wat is nieuw ten opzichte van vier jaar geleden?

> Er is sterke aandacht voor netcongestie en het energiesysteem als randvoorwaarde voor woningbouw en economie.
  - Daarbinnen: de opkomst van energiehubs, buurtbatterijen en energie delen.
> Tegengaan van hittestress is duidelijk onderdeel van klimaatadaptatiebeleid geworden en minder een nichethema van grotere steden.

Meest opvallende overeenkomsten/consensus?

> Duurzaamheid is een vanzelfsprekend onderdeel van woningbouw en ruimtelijke ontwikkeling, gezondheid, leefbaarheid, mobiliteit, en economische ontwikkeling.
> Er is aandacht voor betaalbaarheid van de energietransitie en rechtvaardige transities.
> Klimaatadaptatie gebeurt vooral via vergroening.

Meest opvallende verschillen?

> De mate waarin gemeenten sturen op uitvoeringsplannen en meetbare doelen voor de energietransitie.
> De mate waarin gemeenten concrete maatregelen aankondigen om netcongestie tegen te gaan.
> Gemeenten die klimaatadaptatie alleen als algemeen uitgangspunt benoemen tegenover gemeenten die dit uitwerken in maatregelen voor hitte, droogte en wateroverlast.



Ruimte voor economie en werk:

Welke thema's springen eruit?

> Wonen en werken in balans: ruimte voor werk moet meegroeien met de woningbouw.
> Meer mensen aan het werk: concrete maatregelen voor talentontwikkeling en de inclusieve arbeidsmarkt, minder voor 'leven lang ontwikkelen.'
> Ondernemersdienstverlening: structureel georganiseerd vanuit één punt, met soms een proactieve benadering om te ondersteunen bij transities.

Wat is nieuw ten opzichte van vier jaar geleden?

> Brede blik op innovatie en economische ontwikkeling: gemeenten streven naar kwalitatieve economische ontwikkeling en verbinden innovatie nadrukkelijk aan maatschappelijke meerwaarde, duurzaamheid en brede welvaart.

> Netcongestie als economische randvoorwaarde: het volle stroomnet remt ontwikkeling en verduurzaming.

Meest opvallende overeenkomsten/consensus?

> Betere aansluiting onderwijs en arbeidsmarkt: samenwerking met onderwijs en werkgevers moet zorgen voor voldoende en passend talent.
> Beter benutten van werklocaties en bedrijfsruimte: gemeenten kiezen voor intensivering, herstructurering en functiemenging.
> Regionale samenwerking als economische strategie: samen invloed, financiering en investeringen organiseren.

Meest opvallende verschillen?

> Algemeen en selectief vestigingsbeleid: sommige gemeenten faciliteren bedrijvigheid breed, andere sturen op lokale of maatschappelijke meerwaarde.
> Stadslogistiek en zero-emissiezones: gemeenten delen de ambitie, maar verschillen in tempo en aanpak.

Domeinoverstijgende opgaven en uitdagingen:

> Schaarse ruimte leidt tot ruimtelijke afwegingen en selectieve keuzes: veel steden streven naar een 'stad in balans' en ontwikkelen hier bestuurlijke afwegingskaders voor. Maar hoe verhouden deze ambities zich tot de (financiële) werkelijkheid? Gemeenten moeten zich afvragen in hoeverre ze willen én kunnen sturen in gebiedsontwikkelingen.
> In de kwetsbare wijken komen veel verschillende sociale en fysieke opgaven samen. Gemeenten hebben veel ambities op het gebied van veiligheid, vergroening en betaalbare werkruimte voor creatieve en circulaire initiatieven. Daarnaast blijkt uit veel akkoorden dat gezondheid verschuift van zorgthema naar breed leefomgevings- en preventiethema. Dit vraagt om een integrale wijkaanpak en – gebiedsvisies.
> De energietransitie en netcongestie zijn momenteel een rem op veel gemeentelijke ontwikkelingen en ambities, zoals woningbouw, economische ontwikkeling en verduurzaming. Vanuit het sociaal domein is er bovendien steeds meer aandacht voor energiearmoede.

Overkoepelende bevindingen:

Over het algemeen valt op:

> G40-gemeenten tonen over het algemeen veel overeenkomsten: bepaalde thema's en ambities klinken duidelijk door. Verschillen zitten vooral in de aanpak of prioritering
> Gemeentelijke opgaven grijpen steeds sterker in elkaar: woningbouw, leefbaarheid, verduurzaming, mobiliteit, economie, gezondheid en bestaanszekerheid worden regelmatig in samenhang benaderd.
> Uitvoeringskracht en haalbaarheid worden nadrukkelijk genoemd als belangrijke randvoorwaarde, maar het prioriteren en het inzetten van concrete sturingsinstrumenten vergt vaak nog verdere uitwerking. De financiële situatie van gemeenten dwingt hen om de komende jaren harde keuzes te maken, te prioriteren en eerlijk te zijn in welke mate gemeentelijke ambities realistisch zijn.

Inleiding

Op 18 maart 2026 vonden in Nederland de gemeenteraadsverkiezingen plaats. In de daaropvolgende maanden zijn nieuwe colleges gevormd en bestuurs- of coalitieakkoorden gepresenteerd.[1] In dit rapport bestuderen we de plannen en ambities van de G40-gemeenten[2] voor de nieuwe bestuursperiode. Dit doen we op basis van vier hoofdstukken: Wonen en ruimte, Samenleven en leefbaarheid, Verduurzaming en klimaat en Ruimte voor economie en werk.[3] Welke onderwerpen en vraagstukken krijgen bovengemiddeld veel aandacht? En welke verschillende accenten signaleren we?

Voor ieder thematisch hoofdstuk stelden we van tevoren een lijst met zoektermen samen. Deze vloeien grotendeels voort uit de in 2025 verschenen trendstudie voor G40-gemeenten[4], en zijn aangevuld met een aantal aanvullende thema's waar het G40-stedennetwerk de komende periode op wil focussen.[5] De zoektermen zijn terug te vinden in de bijlage (3 tot en met 6).[6] Voor de analyse van de coalitieakkoorden is op een systematische en transparante wijze gebruik gemaakt van CoPilot. Dit resulteerde voor ieder hoofdstuk in een omvangrijke kwalitatieve datamatrix, die vervolgens door de onderzoekers van Platform31 is verwerkt in deze rapportage. Meer uitleg en verantwoording over deze werkwijze is terug te vinden in bijlage 2.

In ieder hoofdstuk zijn de zoektermen per overkoepelend thema geclusterd in vijf paragrafen. We sluiten waar nodig steeds af met een paragraaf waarin we de onderwerpen bespreken waarop de coalitieakkoorden ook doorzocht zijn, maar die buiten de eerdere vijf paragrafen vallen. Ook besteden we hier aandacht aan opvallende onderwerpen die in de coalitieakkoorden prominent aan bod komen, maar geen onderdeel uitmaakten van de zoektermen. Met prikkelende of illustratieve quotes uit de coalitieakkoorden laten we zien welke gemeenten zich scherp uiten op een specifiek vraagstuk of onderwerp.[7]

In de conclusie besteden we specifiek aandacht aan meest aanwezige én vernieuwende thema's per hoofdstuk, en aan de meest opvallende overeenkomsten en verschillen tussen gemeenten. Ook besteden we hier aandacht aan domeinoverstijgende thema's en opgaven die er op basis van onze analyse uitspringen, en welke uitdagingen die in de komende bestuursperioden met zich meebrengt. Het is uiteraard onmogelijk om alle beleidsmaatregelen en -ambities van gemeenten op te nemen in een coalitieakkoord. Het kan daarom gerust zo zijn dat het op basis van deze analyse kan lijken alsof gemeenten ergens niet of nauwelijks mee bezig zijn, terwijl dat in werkelijkheid wel degelijk het geval is. Desondanks geven de coalitieakkoorden een goed beeld van waar de komende vier jaar de bestuurlijke ambities en prioriteiten liggen. Om die reden helpt dit rapport zowel bestuurders als ambtelijk strategen van de G40-gemeenten om inhoudelijk richting te geven aan activiteiten op het gebied van kennisdeling, agendering en belangenbehartiging.

---

[1] Voor een overzicht van de titels en de omvang van de coalitieakkoorden, zie bijlage 1.
[2] Met uitzondering van Leiden, waar het coalitieakkoord langer op zich liet wachten, en Hilversum, waar vanwege de fusie met Wijdemeren nog geen gemeenteraadsverkiezingen hebben plaatsgevonden.
[3] Deze hoofdstukindeling overlapt met de aanwezige inhoudelijke expertise binnen Platform31. Het opnemen van afzonderlijke hoofdstukken over specifieke thema's als 'Bestuur', 'Financiën', 'Mobiliteit' of 'Veiligheid' was binnen de gestelde kaders voor dit project niet haalbaar.
[4] Platform31 (2025) Keuzes maken in tijden van spanning en schaarste: Stedelijke trends en opgaven voor 2026 en verder.
[5] De lijst met zoekwoorden is afgestemd met een G40-klankbordgroep.
[6] Hoewel wij ons best hebben gedaan om per overkoepelend thematisch hoofdstuk alle actuele en relevante subthema's te raken, is het niet uitgesloten dat bepaalde subthema's als gevolg van deze aanpak ontbreken.
[7] Hoewel wij ons best hebben gedaan om zoveel mogelijk verschillende gemeenten uit te lichten, hebben inhoudelijke afwegingen de doorslag gegeven bij het selecteren van voorbeelden. Gezien de verschillende lengte en mate van concreetheid van de akkoorden (zie ook Bijlage 1) zijn sommige gemeenten vaker opgenomen dan andere.



1 Wonen en Ruimte



Het aanhoudende woningtekort, stijgende woonlasten en de groeiende druk op de beschikbare ruimte maken het steeds moeilijker om alle inwoners van passende woonruimte te voorzien. Tegelijkertijd is de woonopgave breder dan alleen het bouwen van meer woningen. Gemeenten moeten ook bepalen waar en voor wie zij bouwen, welk aandeel betaalbaar moet zijn en hoe woningbouw kan worden gecombineerd met bereikbaarheid, voorzieningen, groen, verduurzaming en een veranderende bevolkingssamenstelling. Deze opgave wordt bemoeilijkt door hoge bouwkosten, beperkte uitvoeringscapaciteit, complexe regelgeving en concurrerende ruimteclaims vanuit onder meer mobiliteit, energie, economie en natuur.

In vrijwel alle G40-coalitieakkoorden neemt wonen dan ook een prominente plaats in. Gemeenten delen de ambitie om meer en sneller te bouwen, maar verschillen duidelijk in de manier waarop zij deze ambitie vertalen naar concrete keuzes en maatregelen. Ongeveer de helft van de gemeenten legt de nadruk op nieuwbouwproductie en harde aantallen, terwijl de andere helft de woningbouwopgave meer verbindt aan thema's als betaalbaarheid, specifieke doelgroepen, de benutting van de bestaande woningvoorraad of de ruimtelijke kwaliteit van nieuwe ontwikkelingen. De verschillen zitten daarmee minder in de erkenning van de problematiek dan in de wijze waarop gemeenten de afweging maken tussen groei, betaalbaarheid, duurzaamheid en schaarse ruimte.

In dit hoofdstuk zijn de beschikbare G40-coalitieakkoorden doorzocht op basis van dertig thema's die betrekking hebben op wonen en ruimte. Deze zijn gebundeld in vijf inhoudelijke paragrafen, gevolgd door een paragraaf met overige onderwerpen en opvallende observaties.

1.1 Woningbouw en versnelling

Uit de analyse van de G40-coalitieakkoorden blijkt dat woningbouw voor vrijwel alle gemeenten een belangrijke bestuurlijke opgave is. Ongeveer de helft van de gemeenten formuleert concrete ambities voor de komende tien tot vijftien jaar en legt daarbij vast hoeveel woningen zij willen realiseren. Zo wil Haarlem een plancapaciteit van 15.000 woningen aanhouden en daarvan 12.000 woningen in de komende tien jaar realiseren. Tilburg streeft naar 35.000 nieuwe woningen tot 2050 en gemiddeld 2.000 woningen per jaar in de huidige bestuursperiode. Eindhoven wil tussen 2026 en 2030 in totaal 21.500 woonplekken opleveren of in aanbouw hebben.

Bijna de helft van alle gemeenten formuleert concrete betaalbaarheidsdoelen voor nieuwbouw en stuurt daarbij op een mix van sociale huur, middenhuur en betaalbare koop. Zo houdt Haarlem vast aan: "40 procent sociale huurwoningen, 40 procent middeldure huur- en koopwoningen en 20 procent overige woningen." In 's-Hertogenbosch wordt de verdeling uitgewerkt in de Bossche Mix van "30 procent sociaal, 30 procent middenhuur, 10 procent betaalbare koop" en 30 procent in het duurdere segment. Delft wil bij nieuwe gebiedsontwikkelingen minimaal 33 procent sociale en 40 procent middeldure woningen realiseren. Daartegenover staan gemeenten zoals bijvoorbeeld Almelo, Assen, Heerlen, Helmond, Nijmegen en Sittard-Geleen, die vooral kwalitatieve ambities formuleren zonder vastgelegde percentages.

De woningbouwopgave wordt regelmatig in samenhang bezien met andere maatschappelijke doelen, zoals leefbaarheid, bereikbaarheid, duurzaamheid en economische ontwikkeling. Hierdoor krijgt woningbouw een plek binnen bredere gebiedsontwikkelingen.

Versnelling van de woningbouwproductie
Vrijwel alle gemeenten erkennen dat de huidige bouwproductie onvoldoende is om het woningtekort terug te dringen. Daarom besteden veel coalitieakkoorden aandacht aan het versnellen van woningbouwprojecten. Gemeenten zetten daarbij onder meer in op snellere procedures, efficiëntere besluitvorming en een betere samenwerking met ontwikkelaars, woningcorporaties en andere partners. In vergelijking met vier jaar geleden verschuift de aandacht van de woningbouwopgave zelf nu naar de vraag hoe deze opgave kan worden gerealiseerd, met meer nadruk op versnelling, capaciteit, regie en projectsturing.

Een veelgenoemde aanpak is het versterken van de gemeentelijke uitvoeringskracht. Gemeenten willen meer capaciteit beschikbaar stellen, projecten scherper prioriteren en planvorming en uitvoering beter op elkaar laten aansluiten. Eindhoven werkt bijvoorbeeld met een doorbraakaanpak op ambtelijk en bestuurlijk niveau om sneller knopen door te hakken en besluiten te nemen om projecten te versnellen of vlot te trekken:

> “ We geven prioriteit aan aanvragen voor een omgevingsvergunning voor het bouwen van 10 woningen of meer en hanteren als hoofdregel een maximale beslistermijn van 8 weken.” - (gemeente Eindhoven)

Ook proberen gemeenten te voorkomen dat woningbouwprojecten vertragen door een stapeling van lokale eisen en ambities. Zwolle wil met een ambitieweb per gebied een beperkt aantal ambities prioriteren. Daarnaast wil de gemeente de zachte plannen van 7.000 woningen versneld omzetten naar harde plancapaciteit. Tilburg kiest voor een doorbouwstrategie om vastgestelde plannen sneller tot uitvoering te brengen. Deze voorbeelden laten zien dat versnelling niet alleen wordt gezocht in kortere procedures, maar ook in scherpere keuzes en een betere organisatie van het ontwikkelproces.

Actieve regie en samenwerking
Om woningbouwprojecten sneller van de grond te krijgen, kiezen gemeenten vaker voor een actievere rol. Dit uit zich onder meer in een actiever grondbeleid, strategische grondaankopen en een sterkere gemeentelijke regiefunctie. Daarnaast zetten ze financiële instrumenten in, zoals fondsen voor gebiedsontwikkeling en woningbouw, om projecten die financieel moeilijk haalbaar zijn toch mogelijk te maken.

Samenwerking speelt eveneens een belangrijke rol. Gemeenten zoeken samenwerking met marktpartijen, woningcorporaties, regio’s en andere overheden. De invulling daarvan verschilt. De gemeente Oss maakt bijvoorbeeld prestatieafspraken met de woningcorporaties BrabantWonen en Mooiland over betaalbaarheid, beschikbaarheid, kwaliteit en leefbaarheid. Haarlem werkt met corporaties in een pilot voor het versnellen van de planvorming bij woningbouwprojecten. Daarmee wordt samenwerking gekoppeld aan concrete uitvoeringsafspraken, in plaats van dat het alleen als algemeen uitgangspunt wordt genoemd.

Industrieel bouwen en flexwonen
Verschillende gemeenten verkennen nieuwe manieren om de woningbouw te versnellen. Industrieel bouwen (modulair of fabrieksmatig bouwen) wordt daarbij door ongeveer een kwart van de G40-gemeenten genoemd als kansrijke aanpak. Prefab- en modulaire bouwmethoden kunnen bijdragen aan kortere bouwtijden, meer voorspelbaarheid in projecten en een efficiënter gebruik van beschikbare capaciteit. Gemeenten zien hierin mogelijkheden om sneller betaalbare woningen te realiseren, terwijl zij tegelijkertijd aandacht blijven vragen voor ruimtelijke kwaliteit en duurzaamheid.

Ook flexwonen krijgt in ongeveer een kwart van de G40-coalitieakkoorden nadrukkelijk aandacht. Flexwoningen worden gezien als een praktische oplossing om op korte termijn extra woonruimte beschikbaar te maken voor groepen die snel huisvesting nodig hebben, zoals starters, jongeren, spoedzoekers en statushouders. Gemeenten zoeken actief naar geschikte locaties voor tijdelijke

woonconcepten en combineren deze vaak met modulaire bouwmethoden. Flexwonen wordt daarbij vooral beschouwd als een aanvulling op de reguliere woningbouwproductie en niet als een vervanging daarvan.

Knelpunten en randvoorwaarden
Ondanks de hoge ambities constateren gemeenten dat de woningbouwopgave wordt begrensd door verschillende externe factoren. Netcongestie wordt door ongeveer een op de vijf gemeenten genoemd als belemmering (randvoorwaarde of aandachtspunt) voor de ontwikkeling van nieuwe bouwlocaties. Stikstof wordt in slechts enkele G40-coalitieakkoorden expliciet genoemd als belemmering of randvoorwaarde voor woningbouw. Daarnaast wijzen er ook slechts enkele gemeenten expliciet op personeelstekorten als een risico voor het realiseren van de woningbouwopgave.

Deze knelpunten maken duidelijk dat versnelling van woningbouw niet uitsluitend afhankelijk is van lokale inzet. Gemeenten benadrukken dat aanvullende ondersteuning, investeringen en samenwerking met andere overheden noodzakelijk zijn om de woningbouwambities daadwerkelijk te realiseren. Daarmee komt uit de coalitieakkoorden een beeld naar voren van gemeenten die niet alleen inzetten op meer woningen, maar ook op sterkere uitvoeringskracht, innovatieve oplossingen (nieuwe woonvormen, flexibele bouwconcepten, slimmer ruimte- en energiegebruik e.d.) en samenwerking als voorwaarden voor het behalen van hun doelen.

> “ We versnellen door regels te schrappen volgens de aanbevelingen uit het STOER-rapport. Van provinciale, landelijke en Europese subsidies maken we maximaal gebruik om extra ambtelijke capaciteit te creëren. En we zoeken slimme lokale oplossingen voor landelijke problemen als netcongestie en stikstof.” – (gemeente Alkmaar)

1.2 Betaalbaarheid

Gemeenten willen niet alleen woningen toevoegen, maar deze ook betaalbaar en bereikbaar houden voor uiteenlopende groepen woningzoekenden. Gemeenten benaderen betaalbaarheid als een combinatie van voldoende aanbod, een evenwichtige verdeling tussen woningsegmenten en gerichte ondersteuning van specifieke doelgroepen. Sociale huur, middenhuur en betaalbare koop vormen in veel gemeenten de basis van deze programmering. Opvallend is dat ongeveer een derde van de gemeenten inzet op een groter aandeel betaalbare woningen. Daarmee leggen zij de lat hoger, maar neemt ook de financiële uitdaging toe. Om woningbouwprojecten haalbaar te houden, kan een groter betaalbaar aandeel vragen om extra publieke middelen of andere vormen van financiële verevening. Sommige gemeenten noemen hiervoor instrumenten, zoals woonfondsen, reserves of vereveningsfondsen. Maar uit veel coalitieakkoorden wordt niet duidelijk hoe eventuele financiële tekorten worden opgevangen.

Naast programmering zetten gemeenten ook instrumenten in om de betaalbaarheid van woningen te bevorderen en op langere termijn te borgen. Daarbij gaat het onder meer om startersleningen, prestatieafspraken, zelfbewoningsplichten, anti-speculatiemaatregelen en financiële fondsen. De gemeente Delft combineert haar woningbouwprogramma bijvoorbeeld met een Reserve Betaalbaar Wonen van 20 miljoen euro. Deze reserve kan worden ingezet voor de onrendabele top van projecten en voor knelpunten rond netcongestie en parkeerbeleid. Daarmee wordt betaalbaarheid niet alleen als bouwpercentage vastgelegd, maar ook financieel ondersteund.

In ongeveer een kwart van de akkoorden wordt betaalbaarheid expliciet verbonden aan verduurzaming en energiegebruik. Gemeenten zetten in op isolatie, energiezuinige woningen en ondersteuning van huishoudens met hoge energielasten. Daarmee gaat betaalbaarheid niet alleen over de huur- of

koopprijs, maar ook over de woonlasten op langere termijn. De samenhang tussen betaalbaarheid en verduurzaming wordt echter niet in alle akkoorden even concreet uitgewerkt.

Sociale huur
Sociale huur vormt een belangrijke pijler onder het betaalbaarheidsbeleid van gemeenten. Gemeenten zien voldoende sociale huurwoningen als voorwaarde om huishoudens met lagere inkomens toegang te geven tot passende huisvesting. In ongeveer de helft van de G40-coalitieakkoorden maakt sociale huur daarom deel uit van vaste percentages voor nieuwbouw of van een bredere verdeling tussen betaalbare en duurdere segmenten.

De precieze ambities lopen uiteen. Sommige gemeenten kijken niet alleen naar het totale aandeel sociale huur, maar ook naar de spreiding ervan. Haarlem houdt voor nieuwbouw vast aan 40 procent sociale huur, maar zet bij ontwikkelingen aan de westkant van het Spaarne in op: “50 procent sociale huurwoningen.” Daarmee wordt sociale huur ook ingezet als instrument voor een evenwichtiger verdeling van betaalbare woningen over de stad.

Naast nieuwbouw is er aandacht voor het behoud van de bestaande voorraad. Gemeenten willen voorkomen dat het aandeel sociale huur afneemt en maken hierover afspraken met woningcorporaties. Ook wordt sociale huur verbonden aan doorstroming. Door passende woningen voor ouderen en middeninkomens toe te voegen, hopen gemeenten dat andere woningen beschikbaar komen voor huishoudens die op sociale huur zijn aangewezen. Die veronderstelde keten wordt echter niet overal vertaald naar concrete doorstroommaatregelen.

Middenhuur
Middenhuur vormt in ongeveer driekwart van de onderzochte coalitieakkoorden een onderdeel van het woonbeleid. Gemeenten constateren dat huishoudens met een middeninkomen vaak tussen wal en schip vallen: zij komen niet in aanmerking voor sociale huur, maar kunnen de hoge prijzen in de vrije sector vaak niet betalen. Daarom wordt ingezet op een uitbreiding van het aanbod middenhuurwoningen. Hoe ze dit gaan aanpakken, verschilt. In sommige gemeenten wordt middenhuur of het middeldure segment opgenomen in een vaste bouwverdeling, zoals bijvoorbeeld de gemeente Delft:

> “We sturen erop dat nieuwe gebiedsontwikkelingen bij elkaar opgeteld minimaal 33 procent sociale en 40 procent middeldure woningen omvatten. We borgen dat het programma voor middeldure huurwoningen ook gezinswoningen omvat.” – Delft, p. 12

In enkele coalitieakkoorden worden woningcorporaties niet alleen gezien als partner voor sociale huur, maar ook expliciet betrokken bij de ontwikkeling van middenhuur, waarbij afspraken over de realisatie van middeldure huurwoningen worden vastgelegd.

Starters
Starters krijgen in ongeveer de helft van de onderzochte coalitieakkoorden expliciet aandacht. Gemeenten constateren dat jongeren en andere huishoudens die voor het eerst zelfstandig willen wonen moeite hebben om een betaalbare woning te vinden. De aanpak richt zich vooral op betaalbare koop- en huurwoningen, startersleningen en specifieke woonvormen voor jongeren en studenten.

De gemeente Heerlen geeft bijvoorbeeld aan de starterslening te willen voortzetten en deze actief onder de aandacht brengen. Tilburg kiest voor een gerichtere inzet van de starterslening en verbindt dit instrument aan lokale binding en betaalbare woningbouw. Andere gemeenten richten zich sterker op het toevoegen van specifiek aanbod. Zwolle wil: “400 studenten-, jongeren- en starterswoningen extra” realiseren in de goedkope en betaalbare prijsklasse. Daarmee koppelt Zwolle startersbeleid niet alleen aan financiële ondersteuning, maar ook aan een concrete uitbreiding van het woningaanbod. Ook

tijdelijke woonoplossingen kunnen starters en jongeren helpen, al worden die vaak eveneens voor andere groepen ingezet. De gemeente Dordrecht wil flexwoningen die aanvankelijk voor tijdelijke opvang worden gebruikt, na drie jaar beschikbaar stellen aan jonge Dordtenaren. Haarlem zet breder in op tijdelijke woonoplossingen voor spoedzoekers. Flexwonen is daarmee vaker onderdeel van de aanpak voor jongeren en starters.

Woningcorporaties
Een ruime meerderheid van de coalitieakkoorden noemt woningcorporaties als belangrijke partner bij betaalbare woningbouw. Hun rol beperkt zich niet tot sociale huur, maar omvat ook verduurzaming, doorstroming en leefbare wijken. Alphen aan den Rijn wil corporaties daarom vroeg bij gebiedsontwikkelingen betrekken en meerjarige afspraken maken over nieuwbouw, passend wonen en verduurzaming.

Ook Amstelveen ziet voor zichzelf een belangrijke rol weggelegd in het langdurig betaalbaar houden van woningen: “Woningcorporaties vervullen hierin een sleutelrol, zowel in de realisatie als in het langdurig betaalbaar houden van woningen.” Daarmee laten de coalitieakkoorden zien dat corporaties niet alleen als woningbeheerder worden beschouwd, maar ook steeds vaker als uitvoeringspartner van het bredere woonbeleid.

1.3 Bestaande voorraad, doorstroming en woonbehoeften

De coalitieakkoorden benaderen het woningtekort niet alleen als een nieuwbouwopgave, maar ook als een vraagstuk rond het gebruik en de samenstelling van de bestaande woningvoorraad. Gemeenten zoeken naar manieren om bestaande woningen en gebouwen intensiever te gebruiken en beter te laten aansluiten op veranderende huishoudens en woonbehoeften. Daarbij leggen zij verbindingen tussen beter benutten, doorstroming, woon-zorg en de huisvesting van groepen met een bijzondere of urgente woonvraag.

De uitwerking varieert van concrete maatregelen binnen bestaande bouw, zoals splitsen en optoppen, tot nieuwe woonvormen en aangepaste regels voor woningtoewijzing. Vooral voor ouderen wordt passend woningaanbod vaak gekoppeld aan doorstroming, zodat grotere woningen vrijkomen voor andere huishoudens. Bij aandachtsgroepen ligt de nadruk vaker op passende huisvesting in combinatie met zorg, begeleiding of ondersteuning. Urgenten vormen een afzonderlijke categorie, omdat bij hen voorrang en woonruimteverdeling centraal staan. De coalitieakkoorden laten daarmee zien dat een passende woningvoorraad niet alleen vraagt om meer woningen, maar ook om betere afstemming tussen woningen, bewoners en ondersteuningsbehoeften.

Beter benutten
Naast nieuwbouw zetten vrijwel alle gemeenten in op het beter benutten van de bestaande woningvoorraad. Gemeenten noemen onder meer woningsplitsing, woningdelen, optoppen, hospitaverhuur, en de transformatie en het hergebruik van leegstaande winkels, kantoren en andere gebouwen. Deze onderwerpen krijgen in de coalitieakkoorden duidelijk meer aandacht dan vier jaar geleden. Om de bestaande woningvoorraad beter te benutten, proberen verschillende gemeenten om regels aan te passen of belemmeringen weg te nemen. Emmen combineert woningsplitsing en optoppen met flexibel wonen op het eigen erf en de herbestemming van leegstaande winkels en kantoren. Eindhoven koppelt aan deze aanpak concrete aantallen: met splitsen, optoppen, uitplinten, aanplakken, mantelzorgwoningen en transformatie wil de gemeente 1.000 woningen toevoegen. Daarnaast moeten er 1.500 woonplekken bij komen via woningdelen en hospitaverhuur. Het instrumentarium verschilt dus per gemeente, maar de overeenkomst is dat bestaande bebouwing nadrukkelijker als bron van extra woonruimte wordt beschouwd. Ook blijkt uit de analyse dat beter benutten vaak bijdraagt aan andere opgaven, zoals verdichting, leefbaarheid en passend wonen. Eindhoven formuleert die inzet als volgt:

“Met splitsen, optoppen, uitplinten, aanplakken, mantelzorgwoningen en door transformatie voegen we 1.000 woningen toe.” Ook Nijmegen kiest voor een concrete aanpassing van de lokale regels:

> “We stimuleren woningdelen en woningsplitsen en kijken kritisch naar onze eigen regelgeving. Vergunningsvrij woningdelen tot en met drie personen maken we mogelijk.” – (gemeente Nijmegen)

Doorstroming

Doorstroming wordt in de coalitieakkoorden regelmatig gekoppeld aan de vraag hoe huishoudens passender kunnen wonen en hoe woningen voor anderen kunnen vrijkomen. De aandacht gaat vaak uit naar ouderen die willen verhuizen naar een kleinere, toegankelijke of levensloopbestendige woning. Gemeenten verwachten dat hierdoor grotere woningen beschikbaar komen voor gezinnen of andere woningzoekenden.

De uitwerking verschilt: sommige akkoorden noemen doorstroming vooral als doel, terwijl andere akkoorden concrete instrumenten noemen. Nijmegen noemt bijvoorbeeld verhuiscoaches en een pilot met huurdemping om verhuizingen naar een passende woning te ondersteunen. Groningen wil woningruil aantrekkelijker maken voor huurders. Ook woningbouw voor specifieke levensfasen wordt als doorstroominstrument gebruikt. Haarlem koppelt wooncollectieven en hofjes aan passende huisvesting voor verschillende levensfasen, en Zwolle wil in vergrijzende wijken aantrekkelijke woonvormen voor senioren toevoegen. Doorstroming krijgt daarmee vooral concrete betekenis wanneer gemeenten het verbinden aan begeleiding, financiële ondersteuning, woningruil of specifieke woonvormen.

Urgenten en aandachtsgroepen

Aandachtsgroepen komen in de coalitieakkoorden in uiteenlopende vormen terug. Het gaat onder meer om mensen die uitstromen uit opvang of zorg, dak- en thuisloze mensen, arbeidsmigranten, statushouders, woonwagenbewoners en andere inwoners met een bijzondere woon- of ondersteuningsbehoefte. Niet iedere aandachtsgroep wordt automatisch als urgent aangemerkt. Bij urgenten ligt de nadruk specifiek op voorrang, urgentiecriteria, huisvestingsverordeningen en de verdeling van schaarse woonruimte. De analyse van de coalitieakkoorden laat zien dat gemeenten dit onderwerp verschillend invullen: sommige richten zich op acute kwetsbaarheid, terwijl andere gemeenten ook voorrang noemen voor cruciale of essentiële beroepsgroepen en lokaal gebonden woningzoekenden. Emmen wil bijvoorbeeld een huisvestingsverordening met een urgentieregeling voor wettelijk benodigde doelgroepen opstellen. Alkmaar verbindt urgentiebeleid aan Housing First, begeleiding naar zelfstandig wonen en het monitoren van wachttijden. Bij dak- en thuisloosheid noemen veel gemeenten Wonen Eerst, Housing First, preventie, opvang en begeleide uitstroom. Dordrecht zegt bijvoorbeeld de pilot Wonen Eerst voor dak- en thuisloosheid voort te zetten.

> “Deze groep groeit. Daarom zetten we in op vroegtijdige signalering, het voorkomen van huisuitzettingen en snelle, laagdrempelige ondersteuning die problemen vroeg opvangt en escalatie voorkomt, en snellere toewijzing van een eigen woonplek.” – (gemeente Dordrecht)

Nieuwe woonvormen

Een ruime meerderheid van de coalitieakkoorden zet in op woonzorgconcepten en nieuwe woonvormen voor specifieke doelgroepen. Gemeenten noemen onder meer levensloopbestendige en zorggeschikte woningen, geclusterde woonvormen, mantelzorgwoningen, woonzorgcombinaties, knarrenhofjes, wooncoöperaties, CPO en gemeenschappelijk wonen. De aandacht richt zich vaak op ouderen, maar

ook op jongeren met begeleiding, mensen die uitstromen uit beschermd wonen en andere inwoners met een ondersteuningsbehoefte.

Meerdere gemeenten koppelen wonen aan zorg, welzijn, ontmoeting en voorzieningen in de buurt. Zwolle noemt bijvoorbeeld de beweging van beschermd wonen naar beschermd thuis, community wonen en geclusterde jongerenwoningen met begeleiding. Nijmegen wil bij grote gebiedsontwikkelingen vijf procent ruimte reserveren voor collectief wonen, en ontwikkelt beleid voor CPO's, woonverenigingen en wooncoöperaties. Haarlem koppelt de woonopgave aan vijfhonderd Samen Beter Woningen, verdeeld over vijf wooncollectieven en twee hofjes. Deze voorbeelden laten zien dat woonvormen zowel worden ingezet voor passende huisvesting als om ontmoeting, zelfstandigheid en sociale samenhang te ondersteunen. De uitwerking is het meest concreet wanneer gemeenten aantallen, locaties, normen of specifieke concepten benoemen.

1.4 Ruimtelijke en duurzame gebiedsontwikkeling

De woningbouwopgave hangt nauw samen met de ruimtelijke keuzes die gemeenten moeten maken. Wonen concurreert om ruimte met mobiliteit, groen, water, energie, werkgelegenheid en voorzieningen. De coalitieakkoorden laten zien dat woningbouw daarom steeds vaker – in vergelijking met de coalitieakkoorden van vier jaar geleden - wordt benaderd als onderdeel van een bredere gebiedsontwikkeling.

Ruimtelijke puzzel
In ongeveer driekwart van de coalitieakkoorden wordt gezocht naar ruimte voor nieuwe woningen binnen het bestaande stedelijke gebied. Maatregelen zoals verdichting, inbreiding, transformatie en optoppen moeten woningen toevoegen zonder direct nieuwe uitleglocaties aan te hoeven wijzen. Tegelijkertijd brengt deze strategie uitdagingen met zich mee op het gebied van leefbaarheid, groen, parkeren en voorzieningen.

Gemeenten staan daardoor voor de opgave om woningbouw te combineren met andere ruimtelijke ambities en daarbij de kwaliteit van de leefomgeving te behouden of te versterken. Dit vraagt om zorgvuldige afwegingen tussen verschillende belangen en, waar mogelijk, het combineren van functies binnen hetzelfde gebied.

Mobiliteit als randvoorwaarde
Mobiliteit is in de meeste coalitieakkoorden nauw verbonden met woningbouw en gebiedsontwikkeling. Gemeenten spreken over openbaar vervoer, fietsverbindingen, parkeernormen, deelmobiliteit, mobiliteitshubs en autoluwe gebieden. Daarmee wordt mobiliteit niet alleen als verkeersvraagstuk behandeld, maar ook als voorwaarde voor de uitvoerbaarheid en kwaliteit van woningbouw. Voor Zwolle als regionaal, nationaal en internationaal mobiliteitsknooppunt is goede bereikbaarheid essentieel, maar ook voor de realisatie van de woningbouwopgave. In het coalitieakkoord wordt deze samenhang expliciet geformuleerd:

> “ De coalitie ziet mobiliteit daarom als een essentiële voorwaarde voor de bouw van woningen, een prettige leefomgeving, een sterke economie en een gastvrije stad. Tegelijkertijd vraagt dit om keuzes over hoe we de beschikbare ruimte gebruiken en hoe we verschillende vormen van mobiliteit met elkaar in balans brengen.” – (gemeente Zwolle)

Dit illustreert dat meer woningen bouwen ook betekent: keuzes maken over parkeren, openbare ruimte en bereikbaarheid. Gemeenten die deze koppeling expliciet leggen, benaderen woningbouw als onderdeel van een integrale gebiedsopgave.

Verduurzaming, circulair bouwen en stikstof
Verduurzaming van woningen komt in veruit de meeste coalitieakkoorden aan de orde. Gemeenten spreken over isolatie, energiebesparing, warmtetransitie, klimaatadaptatie en vergroening. Minder vaak wordt verduurzaming structureel gekoppeld aan de bouwopgave, bijvoorbeeld door eisen aan materialen, circulaire bouwmethoden of gecombineerde renovatie- en verdichtingsprojecten. Heerlen onderscheidt zich binnen de G40 door een concrete inzet op circulaire en modulaire woningbouw:

> “We positioneren Heerlen en Parkstad als ideaal laboratorium voor circulaire bouw, transformatie en gebiedsontwikkeling, en ijveren voor de komst van een circulaire, modulaire woningbouwfabriek naar onze stad of streek.” – (gemeente Heerlen)

Het onderwerp stikstof ontbreekt in veruit de meeste G40-akkoorden. Waar stikstof wel aan bod komt, gebeurt dat als randvoorwaarde of belemmering voor woningbouw en gebiedsontwikkeling. Concrete gemeentelijke maatregelen of strategieën zijn slechts beperkt zichtbaar. Daarmee wijkt stikstof af van thema's als mobiliteit en verduurzaming, die veel vaker worden uitgewerkt in ambities, programma's en concrete maatregelen. Stikstof is relevant voor de uitvoerbaarheid van woningbouw, maar krijgt zelden een zelfstandig gemeentelijk handelingsperspectief. Het onderwerp circulair bouwen wordt vooral genoemd in de context van verduurzaming en duurzaam bouwen, vaak naast thema's als biobased en natuurinclusief bouwen. Circulair bouwen is zo vooral aanwezig als onderdeel van een bredere duurzaamheidsagenda en niet als een van de meest dominante woon- en ruimtelijke thema's.

1.5 Beleidskaders en gemeentelijke sturing

De woonambities in coalitieakkoorden moeten uiteindelijk worden vertaald naar programma’s, afspraken, ruimtelijke plannen en concrete besluiten. Gemeenten hebben daarvoor verschillende instrumenten, waaronder grondbeleid, volkshuisvestingsprogramma’s, woondeals, omgevingsvisies, omgevingsplannen en huisvestingsverordeningen. Hoe gemeenten deze instrumenten inzetten, verschilt sterk.

Sturing verschilt
Een aanzienlijk deel van de gemeenten werkt met een woonvisie, woonagenda, woonprogramma of ander volkshuisvestelijk beleidskader. Zulke documenten bieden houvast bij keuzes over woningtypen, doelgroepen en locaties. In de coalitieakkoorden blijft echter niet altijd duidelijk welke positie deze programma’s innemen in de uitvoering.

> “We stellen een integraal Volkshuisvestingsprogramma op. Daarin verankeren we onze ambities uit de Woonagenda 2025 en de Omgevingsvisie, met duidelijke keuzes voor doelgroepen, woningtypen, betaalbaarheid, locaties en fasering.” – (gemeente Oss)

Voor grondbeleid geldt iets vergelijkbaars. Sommige gemeenten kondigen aan een actievere grondpositie in te nemen, gemeentelijke grond strategisch in te zetten of voorwaarden te verbinden aan gronduitgifte. Andere gemeenten beschrijven hun grondbeleid vooral als ondersteunend instrument. Gemeenten

kiezen dus voor actief of faciliterend grondbeleid en verschillen daarmee in de manier waarop ze sturen op woningbouw, betaalbaarheid en gebiedsontwikkeling.

Regiewet
De Wet Versterking Regie Volkshuisvesting werkt zichtbaar door in de coalitieakkoorden. Hoewel de wet zelf slechts sporadisch wordt genoemd, worden veel van de daarin opgenomen beleidsthema's wel expliciet uitgewerkt. Gemeenten zetten bijvoorbeeld in op volkshuisvestingsprogramma's, regionale samenwerking, huisvestingsverordeningen en de huisvesting van aandachtsgroepen.

Woondeals weinig zichtbaar
De gedachte achter de Wet versterking regie volkshuisvesting is dat lokale woningbouwdoelen gezamenlijk optellen tot wat regionaal en landelijk nodig is. In de coalitieakkoorden formuleren gemeenten echter vooral hun eigen ambities voor aantallen woningen, betaalbaarheid en woningtypen. Deze worden vaak gekoppeld aan concrete locaties en gebiedsontwikkelingen, waardoor duidelijk wordt wat gemeenten lokaal willen realiseren. Minder zichtbaar is hoe deze lokale keuzes zich verhouden tot regionale woondeals en tot de inzet van andere gemeenten. Daardoor blijft onduidelijk in hoeverre de gemeentelijke ambities gezamenlijk leiden tot voldoende woningen en een regionaal passende verdeling van sociale huur, betaalbare woningen en woonvormen.

Woondeals bieden juist een kader voor regionale afstemming, doordat er afspraken in staan over aantallen, woningbouwsegmenten en tempo. Toch worden woondeals in coalitieakkoorden lang niet overal expliciet als sturingsinstrument benoemd. Waar dat wel gebeurt, plaatsen gemeenten soms kanttekeningen bij de lokale uitvoerbaarheid van de gemaakte afspraken. Zaanstad neemt bijvoorbeeld op dat de woningbouw aantallen die met het Rijk en de provincie zijn afgesproken in de huidige woondeal een richtlijn zijn, maar niet leidend mogen zijn. Bij actualisatie van de woondeal en de inzet van Rijksmiddelen stelt gemeente Zaanstad haalbaarheid en leefbaarheid als uitgangspunten.

De Omgevingswet nog geen vanzelfsprekend uitvoeringsinstrument
In veel coalitieakkoorden worden omgevingsvisies gebruikt voor de langetermijnkoers voor wonen, mobiliteit, groen, economie en voorzieningen. Ook onderdelen van de Omgevingswet zijn herkenbaar aanwezig in bijvoorbeeld passages over vergunningverlening, participatie, procedures en de uitwerking van omgevingsplannen. De mate waarin gemeenten deze instrumenten concreet inzetten voor woningbouw en gebiedsontwikkeling verschilt.

De Omgevingswet biedt ruimte voor een meer samenhangende en flexibele aanpak, maar brengt ook complexiteit, juridisering en uitvoeringsproblemen met zich mee. In de coalitieakkoorden blijft vooral onduidelijk hoe gemeenten de juridische instrumenten willen gebruiken om ruimtelijke samenhang en versnelling daadwerkelijk te ondersteunen.

> “We zien de omgevingswet die onlangs is ingevoerd als een kans en niet als een juridische verplichting. De omgevingswet biedt gemeenten de kans om meer vrijheid aan de samenleving over te laten. We hebben vertrouwen in de samenleving en vinden dat er meer individuele vrijheid op het gebied van ruimtelijke ordening mag worden gegeven. Regel wat je als gemeente wilt sturen en laat los wat je vertrouwt. Met de omgevingswet gaan ook bouwprocedures veranderen.” – (gemeente Emmen)

1.6 Overige onderwerpen en observaties

Binnen de thema's wonen en ruimte komen er nog andere, relatief nieuwe, onderwerpen voor, die verschillen in de uitwerking in de gemeentelijke coalitieakkoorden, maar zeker de moeite waard zijn om hier te benoemen.

Lokale binding en voorrang bij woningtoewijzing
In verschillende coalitieakkoorden wordt gezocht naar mogelijkheden om inwoners met een lokale, maatschappelijke of economische binding meer kans te geven op een woning. Het gaat dan over voorrang voor inwoners uit de eigen gemeente, wijk of dorp, bijvoorbeeld bij nieuwbouwprojecten of de toewijzing van sociale huurwoningen. Ook woningzoekenden met een vitaal of essentieel beroep worden soms genoemd als bijzondere doelgroep. De instrumenten lopen uiteen van afspraken met ontwikkelaars en woningcorporaties tot aanpassingen van de huisvestingsverordening. Gemeenten erkennen daarbij dat voorrang alleen mogelijk is binnen de wettelijke kaders voor woonruimteverdeling. Lokale binding wordt zo gebruikt om inwoners voor de gemeente te behouden en de beschikbaarheid van woningen voor lokaal gebonden woningzoekenden te vergroten.

> "We stimuleren ontwikkelaars en woningcorporaties om bij een deel van de woningen die zij aanbieden voorrang te geven aan mensen met een binding met Helmond. We verkennen welke mogelijkheden er zijn om hier meer op te sturen. Daarbij zoeken we ook afstemming binnen de regio" – (gemeente Helmond)

Betaalbare woningen behouden
Het beschermen van woningen tegen speculatie, ongewenste verhuur en oneigenlijk gebruik is voor verschillende gemeenten een belangrijk aandachtspunt. Ruim een kwart van de gemeenten noemt daarvoor (één of meerdere) instrumenten, zoals een zelfbewoningsplicht, opkoopbescherming, een anti-speculatiebeding of een verhuurvergunning. Met deze instrumenten willen gemeenten voorkomen dat betaalbare woningen direct worden doorverkocht of worden opgekocht voor commerciële verhuur. Daarnaast is er aandacht voor de aanpak van malafide verhuurders, woonfraude, illegale kamerverhuur en slecht verhuurderschap. Deze maatregelen zijn vooral gericht op het behouden van betaalbare woningen voor reguliere woningzoekenden en het verbeteren van de positie van huurders.

> "Parallel aan de vereenvoudiging van de gemeentelijke regelgeving spreken we, conform de Wet goed verhuurderschap, particuliere verhuurders aan op hun verantwoordelijkheid voor de leefbaarheid van hun panden. Daartoe verbeteren we de bekendheid en toegankelijkheid van het huurteam Zuid-Limburg en het Meldpunt Goed Verhuurderschap. Ook verkennen we aanvullende interventies zoals een pandbrigade." – (gemeente Maastricht)

Arbeidsmigranten en internationale werknemers
De huisvesting van arbeidsmigranten en internationale werknemers vormt in ongeveer een kwart van de coalitieakkoorden een afzonderlijk aandachtspunt. Gemeenten benadrukken vooral het belang van kwalitatief goede, veilige en menswaardige huisvesting. Daarbij wordt regelmatig een relatie gelegd met leefbaarheid, toezicht en de verantwoordelijkheid van werkgevers en uitzendbureaus. Sommige gemeenten willen nieuwe beleidskaders ontwikkelen, terwijl andere inzetten op handhaving of afspraken met werkgevers en huisvesters. Ook de koppeling tussen werk en wonen krijgt aandacht, bijvoorbeeld wanneer het verlies van werk direct gevolgen kan hebben voor de huisvesting.

Arbeidsmigrantenhuisvesting wordt daarmee niet alleen als woonvraagstuk behandeld, maar ook als sociale en economische opgave.

> “ Arbeidsmigranten leveren een belangrijke bijdrage aan de Enschedese economie en samenleving. Daarom zetten we in op goede arbeidsomstandigheden, eerlijke beloning en veilige huisvesting van goede kwaliteit. Misstanden zoals uitbuiting, slechte woonomstandigheden en afhankelijkheidsrelaties tussen werk en wonen pakken we actief aan.” – (gemeente Enschede)

Water, bodem en klimaat

Naast verduurzaming in algemene zin hebben de coalitieakkoorden ook aandacht voor de fysieke geschiktheid van bouwlocaties. Gemeenten noemen onder meer waterberging, bodemdaling, funderingsproblemen, hittestress en de noodzaak van klimaatadaptief of waterbewust bouwen. Deze onderwerpen worden verbonden aan woningbouw, de inrichting van de openbare ruimte en het toekomstbestendig maken van bestaande wijken. Maatregelen variëren van groene daken, gevelgroen en extra bomen tot eisen aan wateropvang en onderzoek naar de draagkracht van de bodem. In sommige gemeenten bepalen water en bodem mede waar en onder welke voorwaarden nieuwe woningen kunnen worden gebouwd. Daarmee ontwikkelen deze thema’s zich van aanvullende duurzaamheidsmaatregelen tot wezenlijke randvoorwaarden voor woningbouw en gebiedsontwikkeling.

> “ We kijken samenhangend naar water – als opgave (wateroverlast, droogte, bodemdaling en funderingen) én als kwaliteit (beleving, recreatie en de bevaarbaarheid van onze waterstructuur). Zo benutten we water als kracht van de stad en houden we Gouda ook bij toenemende weersextremen leefbaar.” – (gemeente Gouda)


snipes
snipes
cove

2 Samenleven en leefbaarheid

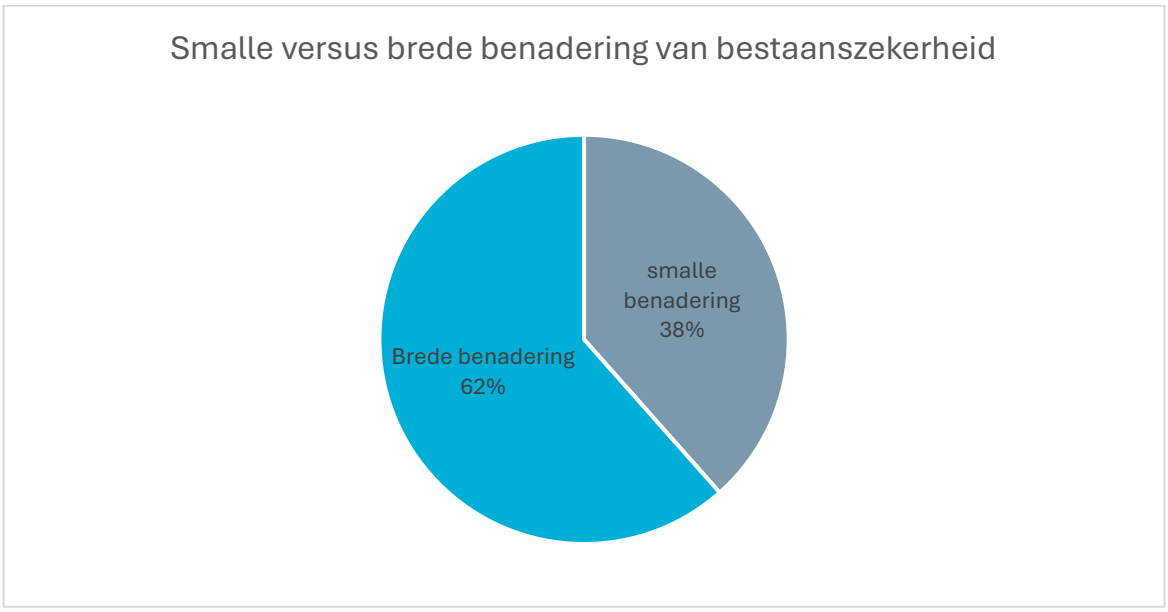


In de coalitieakkoorden tekenen zich binnen het thema samenleven en leefbaarheid twee brede bewegingen af. Gemeenten willen sociale problemen vóór zijn door eerder, lichter en dichterbij bewoners te ondersteunen. Tegelijkertijd richten zij hun inzet sterker op de plekken waar achterstanden, zorgvragen en leefbaarheidsproblemen samenkomen: de wijk en buurt. Met preventie en wijkgericht werken willen gemeenten zo bouwen aan meer kansengelijkheid, bestaanszekerheid, veerkracht en leefbaarheid.

Dit hoofdstuk beschrijft voor vijf centrale thema's hoe gemeenten werken aan samenleven en leefbaarheid. Eerst gaat het over bestaanszekerheid als basis om mee te kunnen doen, daarna over kansengelijkheid via onderwijs, ontwikkeling, sport, cultuur en antidiscriminatiebeleid. Vervolgens komt de beweging naar preventie en lichte ondersteuning in zorg en jeugdhulp aan bod, gevolgd door de sociale basis als fundament onder die preventieve aanpak. Het hoofdstuk sluit af met leefbaarheid als gebiedsgerichte opgave in wijken waar sociale, fysieke en veiligheidsvraagstukken samenkomen.

2.1 Toegankelijkere ondersteuning voor bestaanszekerheid

Bestaanszekerheid komt bij alle gemeenten nog steeds terug als een belangrijk thema, net als in de vorige coalitieperiode. Daarbij hanteert ongeveer twee vijfde van de gemeenten een overwegend smalle benadering als voldoende financiële middelen en financiële rust om noodzakelijke uitgaven te kunnen betalen. Ruim drie vijfde van de gemeenten benadert bestaanszekerheid vanuit een breder perspectief: zij verbinden het aan de mogelijkheid om mee te doen en aan routes naar zelfstandigheid, vooral via werk, opleiding, vrijwilligerswerk of dagbesteding. Sommige gemeenten gaan verder en rekenen ook wonen, gezondheid, onderwijs, sociale relaties en toegang tot basisvoorzieningen tot bestaanszekerheid. Overkoepelend benaderen gemeenten bestaanszekerheid vooral vanuit de vraag hoe inwoners voldoende rust, grip en perspectief krijgen om volwaardig te kunnen deelnemen aan de samenleving. Ze zien financiële onzekerheid daarbij als een belangrijke belemmering, zeker voor inwoners die al te maken hebben met een stapeling van problemen.



Verbetering van bestaande ondersteuning
Gemeenten vullen bestaanszekerheid vooral praktisch en uitvoeringsgericht in met het verbeteren van concrete maatregelen. Dit zijn bijvoorbeeld vroegsignalering van schulden, schuldhulpverlening, minimabeleid, stadspassen of meedoenregelingen, inkomensondersteuning, het tegengaan van niet-gebruik, één loket voor alles en ondersteuningspunten in de wijk. De nadruk ligt dus niet op grote nieuwe stelsels, maar op het beter laten werken van bestaande ondersteuning. Ongeveer drie kwart van de gemeenten wil regelingen eenvoudiger maken, beter vindbaar maken of dichter bij inwoners organiseren. Gemeenten willen inwoners eerder bereiken en drempels verlagen, zodat ondersteuning niet pas beschikbaar komt wanneer financiële problemen al zijn geëscaleerd.

Gemeenten willen maatregelen rondom bestaanszekerheid dus vooral toegankelijk, nabij en preventief maken. Toegang gaat over het vereenvoudigen van regelingen, het verminderen van bureaucratie en het beter bereiken van inwoners die de weg nu nog niet weten te vinden. Nabijheid gaat over ondersteuning dichtbij, bijvoorbeeld in de wijk via wijkteams, sociale loketten, stadspassen, buurtvoorziening of lokale partners die in de haarvaten van de wijk zijn geworteld. Preventie gaat over vroegsignalering, financiële educatie (voor jongeren) en het voorkomen dat kleine geldzorgen uitgroeien tot problematische schulden. Gemeenten zetten in op schuldpreventie en het voorkomen van financiële stress door professionals problemen vroegtijdig te laten herkennen en inwoners sneller naar passende hulp toe te leiden.

Tegengaan van niet-gebruik
Een terugkerend thema binnen bestaanszekerheid is het tegengaan van niet-gebruik van regelingen. Gemeenten signaleren dat inwoners niet altijd gebruikmaken van ondersteuning waar zij recht op hebben. Dat kan komen door schaamte, wantrouwen, onbekendheid, ingewikkelde aanvraagprocedures of beperkte digitale en taalvaardigheden. Daarom zetten gemeenten in op vereenvoudiging, actieve benadering en betere communicatie. Sommige gemeenten zoals Haarlem, Amstelveen en Groningen gaan een stap verder en zetten ook in op automatische toekenning van regelingen waar inwoners recht op hebben.

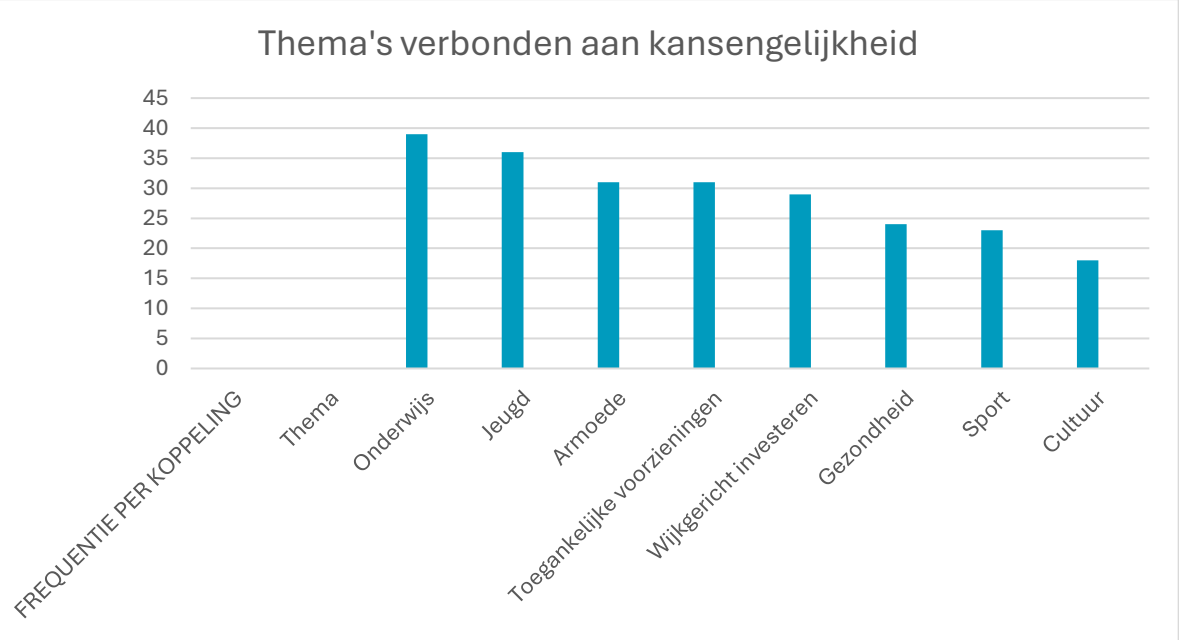
Eindhoven gaat verder dan het verbeteren van toegang alleen. Deze gemeente verkent of ze problematische schulden kunnen opkopen of kwijtschelden om zo inwoners een nieuwe start te geven. Dit past bij de voortzetting van hun koplopersrol bij de zogenaamde Landelijke Pauzeknop: wanneer de nood hoog is, kunnen schulden tijdelijk worden bevroren, zodat ruimte ontstaat om tot een oplossing te komen. Tegelijkertijd worden de maatregelen voor bestaanszekerheidverbonden aan begeleiding richting werk en perspectief. Het doel is dus niet alleen om acute financiële problemen te verlichten, maar ook om duurzame uitstroom uit schulden mogelijk te maken.

> “ [Onze doelstelling is] een verdubbeling van het aantal mensen dat met hulp van de gemeente duurzaam uitstroomt uit de schulden.” – (gemeente Eindhoven)

Bijna de helft van de gemeenten heeft aandacht voor kinderarmoede. Verschillende akkoorden noemen kindpakketten, sport- en cultuurregelingen, schoolkosten, gezonde schoolmaaltijden of toegang tot zwemles. Daarmee wordt bestaanszekerheid direct verbonden aan kansengelijkheid: financiële problemen van ouders mogen de ontwikkeling en deelname van kinderen niet beperken. Ook andere specifieke ‘typen' armoede worden aangehaald in de akkoorden die bij de opgave bestaanszekerheid horen, zoals energiearmoede, werkende armen, intergenerationele armoede en stijgende woonlasten. Zo zet Tilburg een werkgeversaanpak voor werkende armen voort. Veel gemeenten pakken energiearmoede aan met financiële steun, isolatie en energiebesparing, vaak gekoppeld aan gezondheid en woonkwaliteit.

2.2 Werken aan kansengelijkheid

Waar bestaanszekerheid de basis legt om mee te kunnen doen, richt kansengelijkheid zich op de vervolgvraag: krijgen inwoners, en vooral kinderen en jongeren, ook daadwerkelijk de kansen om zich te ontwikkelen en vooruit te komen? In de coalitieakkoorden komt kansengelijkheid breed terug. Gemeenten verbinden het thema aan onderwijs, jeugd, armoede, gezondheid, sport, cultuur, wijkgericht investeren en toegankelijke voorzieningen.



Kansrijk opgroeien

In alle akkoorden wordt kansengelijkheid verbonden aan kinderen en jongeren. Gemeenten willen dat zij veilig, gezond en kansrijk kunnen opgroeien, ongeacht hun achtergrond, thuissituatie of de wijk waarin zij wonen. Ruim een derde van de gemeenten benadrukt daarbij het principe van 'ongelijk investeren voor gelijke kansen': niet elke wijk, school of groep heeft dezelfde ondersteuning nodig om tot vergelijkbare kansen te komen. Daarom zetten gemeenten extra in op plekken waar achterstanden en drempels het grootst zijn, bijvoorbeeld via gebiedsgerichte programma's zoals Arnhem-Oost, Verbeter Breda en Schadewijk in Oss. Ook schoolmaaltijden, langere schooldagen en ondersteuning rond scholen worden in dit verband genoemd als manieren om verschillen in startpositie te verkleinen. De gemeente Helmond is een van de gemeenten die de visie van ongelijk investeren voor gelijke kansen omarmen:

> "Niet elke Helmonder start met dezelfde kansen, maar iedereen verdient een eerlijke toekomst. We zetten daarom steviger in op kansengelijkheid. Educatie, cultuur, gezondheid, een leefbare omgeving en sport zijn de grote gelijkmakers in onze stad. Door hier juist in kwetsbare wijken extra in te investeren, zorgen we dat talent en welzijn niet afhangen van je wieg of je portemonnee." - (gemeente Helmond)

Onderwijs vormt in alle gemeenten een belangrijke route naar kansengelijkheid. In verschillende akkoorden wordt onderwijs expliciet neergezet als sleutel of motor voor ontwikkeling en maatschappelijke vooruitgang. Gemeenten werken aan betere aansluiting tussen onderwijs, jeugdhulp, kinderopvang, sport, cultuur en wijkvoorzieningen. Daarnaast zetten zij in op voorschoolse educatie, het

tegengaan van onderwijsachterstanden, het voorkomen van thuiszitten of schooluitval, jongerenwerk en mentale gezondheid.

Meedoen via voorzieningen
Naast onderwijs en onderwijshuisvesting zetten vrijwel alle gemeenten sport, cultuur, bibliotheken en vrijetijdsvoorzieningen in om bewoners mee te laten doen. Gemeenten beschrijven sportverenigingen, culturele voorzieningen, bibliotheken, evenementen, jongerenactiviteiten, wijkcentra en buurtinitiatieven als plekken waar inwoners elkaar ontmoeten, talenten ontwikkelen, basisvaardigheden versterken en onderdeel worden van sociale netwerken. Hier kunnen kinderen en jongeren vaardigheden ontwikkelen, sociale contacten opbouwen en meedoen aan activiteiten die niet voor iedereen vanzelfsprekend toegankelijk zijn.

Ook bij kansengelijkheid is toegankelijkheid belangrijk. Gemeenten benadrukken dat voorzieningen pas bijdragen aan kansengelijkheid als inwoners deze ook echt bereiken en gebruiken. Daarbij gaat het om praktische randvoorwaarden: begrijpelijke communicatie, digitale ondersteuning, fysieke bereikbaarheid, toegankelijke dienstverlening en mobiliteit. Denk bijvoorbeeld aan inwoners die moeite hebben met digitale aanvragen, jongeren of gezinnen die sport- en cultuurvoorzieningen niet vanzelfsprekend weten te vinden, of inwoners voor wie afstand, kosten of bereikbaarheid een drempel vormen om mee te doen. De randvoorwaarden bepalen of inwoners kunnen deelnemen aan het aanbod dat bedoeld is om kansen te vergroten. Zo wordt kansengelijkheid niet alleen vergroot door extra aanbod te creëren, maar vooral ook door drempels rond gebruik, bereikbaarheid en deelname te verlagen. Zo kunnen scholen in Alkmaar één keer per jaar gratis een museum of andere culturele activiteit bezoeken, en Zoetermeer brengt samen met buurtsportcoaches en een bibliotheekfunctie in iedere wijk voorzieningen dichterbij.

Anti-discriminatiebeleid
Gemeenten geven in het kader van kansengelijkheid op verschillende manieren invulling aan antidiscriminatiebeleid. Bij de overgrote meerderheid van de gemeenten gaat het om concrete maatregelen voor verschillende groepen die mogelijk gediscrimineerd worden. Zij richten zich op het voorkomen van uitsluiting in onder meer onderwijs, werk en wonen, en op het versterken van meldstructuren, bewustwording en inclusief beleid. Zo wil Dordrecht consequent, zichtbaar en effectief werken aan het voorkomen en aanpakken van discriminatie met een anti-discriminatiecoördinator die vanuit bestaande meldstructuren in de wijk gaat werken. Daarbij kijken ze ook naar welke partijen in de stad gemeentelijke steun ontvangen:

> “ In onze stad hebben discriminatie en grensoverschrijdend gedrag geen plek. Ondernemers en verenigingen hebben hierin een verantwoordelijkheid; wie op deze gronden uitsluit, komt niet in aanmerking voor gemeentelijke steun.” – (gemeente Dordrecht)

2.3 Verschuiving naar preventie en lichte ondersteuning

Onder andere door de kansenongelijkheid, stapelen ondersteuningsvragen zich op. Gemeenten signaleren complexer wordende zorgvragen, druk op de jeugdhulp en stijgende zorgkosten. De analyse van de akkoorden laat een duidelijke beweging zien: gemeenten willen zwaardere ondersteuning voorkomen door eerder te signaleren en lichtere hulp dichterbij en collectief te organiseren. Veel gemeenten spreken over een transformatie van de huidige inzet naar een nieuwe manier van organiseren.

Preventie en normaliseren

Preventie en de verschuiving naar nabije, lichte ondersteuning vormen een dominante lijn in de akkoorden. Gemeenten verbinden deze hervorming nadrukkelijk aan de houdbaarheid van het sociaal domein: de (steeds complexer wordende) zorgvraag groeit, terwijl financiële middelen en personeel onder druk staan. De voorgestelde beweging moet daarom voorkomen dat problemen escaleren, en tegelijkertijdde inzet van zware en langdurige zorg beperken. Gemeenten organiseren deze transitie op verschillende manieren: het versterken van wijkteams en lokale toegang, investeren in vroegsignalering en zoeken naar aansluiting bij scholen, huisartsen, welzijnsorganisaties en informele netwerken. In 2.4 gaan we verder in op hoe gemeenten de sociale basis als fundament voor preventie beschouwen.

Ruim een derde van de gemeenten spreekt expliciet over normaliseren als een van de manieren om een antwoord te geven op toenemende druk en kosten in de jeugdzorg, zo ook Arnhem:

> “ In de jeugdhulp hanteren we het uitgangspunt van normaliseren: opgroeien gaat met vallen en opstaan en niet elke hulpvraag vraagt om professionele ondersteuning.” – (gemeente Arnhem)

Gemeenten verstaan onder normaliseren vooral dat problemen bij opgroeien niet automatisch tot professionele jeugdhulp hoeven te leiden. Zij willen opvoed- en hulpvragen vroegtijdig signaleren en beter beoordelen welke vorm van ondersteuning passend is, lichte ondersteuning organiseren rond gezinnen, scholen, wijkteams en sociale netwerken, en vaker collectieve hulp inzetten. Tegelijk begrenzen verschillende gemeenten scherper wat onder jeugdhulp valt en sturen zij gerichter op toegang en aanbieders. Specialistische hulp blijft beschikbaar voor kinderen die deze echt nodig hebben, onder het mom van ‘zo licht als mogelijk en zo zwaar als nodig.’

Mentale gezondheid en weerbaarheid vormen hierbij een belangrijke preventieve opgave, vooral bij jongeren. Gemeenten benaderen mentale gezondheid steeds minder uitsluitend als een zorgvraag en zoeken aansluiting bij de dagelijkse leefwereld van jongeren. Door signalen eerder op te vangen en laagdrempelige ondersteuning te bieden via scholen, jongerenwerk en sport, willen zij voorkomen dat mentale problemen verergeren en dat specialistische jeugdhulp nodig is. Daarbij is ook aandacht voor de omstandigheden die de mentale gezondheid beïnvloeden, zoals prestatiedruk, eenzaamheid en de online leefwereld.

Zorg collectief organiseren

Arnhem spreekt expliciet over de transformatie van het sociaal domein. De gemeente wil meer collectief en preventief werken, bijvoorbeeld door jeugdhulp meer collectief rond scholen te organiseren. Daarnaast wil de gemeente zorgen voor ondersteuning via wijknetwerken, door in iedere wijk een praktijkondersteuner jeugd in te zetten. Ook Almere wil met Stevige Lokale Teams voor inwoners van 0 tot 100 jaar individuele hulp verschuiven naar groepsgerichte ondersteuning. De gemeente Den Bosch spreekt over het verschuiven van tien tot twintig procent van individueel specialistische zorg naar collectieve voorzieningen in de wijk, om zo voorbereid te zijn op rijksbezuinigingen.

Verder streeft Arnhem naar minder zorgaanbieders die beter samenwerken binnen netwerken van wijkteams, welzijns- en zorgorganisaties. Zo moet hulp dichterbij, sneller en beter afgestemd beschikbaar komen. Arnhem werkt hier concreet aan door het inkopen en aanbestedingsbeleid aan te passen op netwerken van zorg- en welzijnspartners op wijk-, stad- en regioniveau. Zo beperken ze versnippering en ruimte voor fraude, zodat het zorggeld gaat naar inwoners die dit het hardste nodig hebben. Ook Dordrecht wil de versnippering tegengaan door toe te werken naar minder aanbieders en langere contracten, in combinatie met sterke wijknetwerken. Eindhoven kiest eveneens voor een herinrichting van het zorglandschap en wil bij de zorginkoop vanaf 2028 het aantal Wmo-aanbieders

beperken. Daarmee willen beide gemeenten meer samenhang, sturing en continuïteit in de ondersteuning realiseren.

Gezondheid en leefomgeving Naast de herijking van de zorg en jeugdhulp zien we dat gemeenten hun benadering van gezondheid verbreden. Gezondheid wordt niet uitsluitend verbonden aan medische zorg, maar ook aan mentale gezondheid, bewegen, sport, ontmoeting, bestaanszekerheid en de inrichting van wijken. Groen, schone lucht, veilige openbare ruimte en toegankelijke voorzieningen worden daarbij gezien als voorwaarden voor gezondheid en veerkracht.

Deventer verwoordt deze verbreding als een beweging van “van ziekte en zorg” naar “gezond opgroeien en samenleven”. De gemeente wil problemen eerder signaleren en zwaardere zorg voorkomen door zowel te investeren in de sociale basis als in de fysieke leefomgeving. Het idee is dat een groene en gezonde leefomgeving uitnodigt tot bewegen en ontmoeten en zo bijdraagt aan preventie. Speel-, beweeg- en ontmoetingsplekken, wandel- en fietsmogelijkheden en laagdrempelige voorzieningen worden gezien als preventieve gezondheid dicht bij huis. Dit moet de zorgvraag beheersbaar houden en inwoners ondersteunen om langer zelfstandig te blijven.

Ook andere gemeenten maken gezondheid tot een bredere beleidsopgave. Almere wil met de aanpak Positief Gezond Almere de effecten op gezondheid op ieder beleidsterrein meewegen. De gemeente verbindt het medische met het sociale domein en richt zich op veerkrachtige wijken, mentale gezondheid en gezondheidsachterstanden. Ook Nijmegen zet in op preventieve gezondheid en richt zich vooral op wijken waar gezondheidsscores het laagst zijn op sport, bewegen, groen en schone lucht.

2.4 Investeren in de sociale basis

Om de transitie naar preventie vorm te geven hebben gemeenten hoge verwachtingen van de sociale basis. Dit is een verandering ten opzichte van de vorige coalitieperiode. De gemeente Delft beschrijft de sociale basis treffend als “de wereld dichtbij huis en daaromheen” die bestaat uit ontmoetingsplekken in de buurt, in het verenigingsleven, in wijkcentra of geloofsgemeenschappen. Het gaat hierbij zowel om de fysieke plekken waar mensen elkaar kunnen ontmoeten als om de netwerken die daar ontstaan.

Ontmoeting als preventie
De coalitieakkoorden verbinden de sociale basis nadrukkelijk aan ontmoeting. Zij willen stimuleren dat bewoners elkaar makkelijker tegenkomen. Dit moet resulteren in sterke gemeenschappen, minder eenzaamheid en bewoners die elkaar helpen. De verwachting van gemeenten is dat dit preventief werkt, zowel voor jongeren als ouderen. Het welzijn van bewoners verbetert als zij een groter netwerk hebben. De gedachte is daarnaast dat beginnende problemen dan eerder zichtbaar worden, zodat er ruimte ontstaat voor informele steun en mensen minder (direct) afhankelijk worden van formele zorg.

> “ Een sterke sociale basis betekent veerkrachtige en inclusieve gemeenschappen, met sterke informele netwerken, initiatieven van inwoners en goed bereikbare lokale voorzieningen. Sociale verbondenheid is samen met bestaanszekerheid de belangrijkste beschermende factor in het leven van inwoners.” – (gemeente Ede)

De verschillende gemeenten hanteren een hele brede opvatting van waar de ontmoetingen tussen bewoners kunnen plaatsvinden. Naast buurthuizen en wijkcentra kunnen dat bijvoorbeeld culturele plekken zijn (bibliotheken, podia, amateurkunstverenigingen, sportaccommodaties, verenigingen en religieuze levensbeschouwelijke plekken, en de openbare ruimte. ’s-Hertogenbosch kijkt ook

nadrukkelijk naar scholen als plek voor ontmoeting. Deze gemeente ambieert dat open en groene schoolpleinen ook na schooltijd een belangrijke ontmoetings- en beweegplek in de wijk zijn. Op vergelijkbare wijze proberen ook andere gemeenten in te zetten op multifunctioneel gebruik van ontmoetingsplekken. Dit volgt uit de noodzaak om ruimte beter te benutten, en vergroot daarnaast de kansdat verschillende groepen elkaar ontmoeten.

Tegen de achtergrond van polarisatie in de samenleving, noemt ongeveer een vijfde van de gemeenten expliciet de noodzaak om verschillen te overbruggen. De coalitie in Alphen aan den Rijn wil het gesprek stimuleren over wat mensen bindt. De gemeente Hengelo wil werken aan een samenleving waar mensen naast elkaar staan in plaats van tegenover elkaar. Veelal komen de thema's polarisatie en segregatie niet als zelfstandig probleem met analyse en maatregelen terug, maar zijn ze wel indirect aanwezig vanuit een positieve interpretatie: gemeenten zetten in op inclusie, ontmoeting, sociale cohesie en discriminatiebestrijding.

De sociale basis ondersteunen
Vrijwilligers en mantelzorgers komen in de coalitieakkoorden naar voren als belangrijke dragers van de sociale basis. Vrijwilligers organiseren allerlei initiatieven en mantelzorgers bieden informele zorg. Tegelijk hebben de vrijwilligers en mantelzorgers zelf ook een goede ondersteunende structuur nodig. Dit wordt uitgewerkt in onder meer vrijwilligersbeleid en lokale platforms om vrijwilligers te koppelen aan initiatieven.

> “ Mantelzorgers en vrijwilligers zijn onmisbaar, maar staan steeds meer onder druk. Daarom intensiveren we ondersteuning, bijvoorbeeld met respijtzorg, waarmee mantelzorgers even op adem kunnen komen.” – (gemeente Eindhoven)

Met concrete maatregelen proberen gemeenten de sociale basis te versterken, zodat de hoge verwachtingen kunnen worden waargemaakt. Dit gaat niet alleen om het creëren en verbeteren van ontmoetingsplekken, maar ook om professionele ondersteuning. De gemeente Dordrecht wil hiervoor bijvoorbeeld sociaal makelaars inzetten. Veel ontmoetingsplekken in de sociale basis worden gedragen door bewonersinitiatief. De gemeente Leeuwarden continueert daarom bijvoorbeeld hun Mienskipsfonds waarmee bewoners subsidie kunnen aanvragen voor het versterken van de leefbaarheid en levendigheid in hun omgeving. Voor de ondersteuning van de sociale basis kijken gemeenten ook naar het verbinden van formele en informele netwerken. De wijknetwerken in Arnhem zijn bijvoorbeeld ingericht om sociale wijkteams, welzijn, zorgaanbieders en inwonersinitiatieven te laten samenwerken.

> “ De komende jaren gaan we nog meer samenwerken met wijk-, buurt- en dorpsorganisaties, en bouwen we verder op de kennis en ervaring die al aanwezig is binnen gebiedsgericht werken. Ook geven we ruimte aan initiatieven van onderop en stimuleren we inwoners om zelf bij te dragen aan hun leefomgeving, onder andere via het Mienskipsfonds. Zo versterken we de netwerken in buurten en dorpen en zorgen we ervoor dat signalen vroeg worden opgepakt en ondersteuning dichtbij georganiseerd kan worden.”- (gemeente Leeuwarden)

2.5 Leefbaarheid brengt opgaven samen

Ongeveer een derde van de gemeenten koppelt leefbaarheid aan de stapeling van sociale opgaven in specifieke wijken. Wat ook prominent aan bod komt is dat groei niet ten koste moet gaan van leefbare wijken en buurten. Vergroening zetten veel gemeenten in om de leefbaarheid op peil te houden in gemeenten, waarbij ook aandacht is voor het schoon en onderhouden van de openbare ruimte. In deze paragraaf richten we ons op de benadering die specifieke wijken centraal stelt.

Sociale aanpak

Veel gemeenten kennen kwetsbare wijken waar relatief veel inwoners te maken hebben met bijvoorbeeld armoede, kansenongelijkheid, gezondheidsproblemen en eenzaamheid. Bij ruim drie kwart van de gemeenten komt de ondersteuning van mensen met onbegrepen gedrag veelvuldig aan bod. De gemeente Alkmaar wil hulpvragen bij deze mensen, met complexe problematiek, eerder signaleren, zodat tijdige ondersteuning geboden kan worden. Daarbij zet de gemeente in op nauwe samenwerking tussen zorg, veiligheid en het sociaal domein.

Daarnaast geven diverse gemeenten aandacht aan specifieke groepen in een kwetsbare positie. Dat doen zij bijvoorbeeld met het instrument Wonen Eerst, zodat mensen die te maken hebben met dakloosheid zo snel mogelijk een eigen woonplek hebben. Voor mensen die niet in een gewone woonomgeving passen, heeft een aantal gemeenten voorzieningen, zoals prikkelarme Skaeve Huse.

Een andere groep waar ruim de helft van de gemeenten zich op richt is arbeidsmigranten. De gemeente Ede wil werkgevers actiever aanspreken op hun verantwoordelijkheid voor goede huisvesting van hun werknemers en het tegengaan van overbewoning. Deze gemeente constateert dat zonder actieve regie de rekening op termijn belandt bij het sociaal domein.

> “ De opgaven rond veiligheid en leefbaarheid nemen in omvang en complexiteit toe, volgen elkaar in hoog tempo op en raken steeds vaker meerdere domeinen tegelijk.” – (gemeente Maastricht)

Integraal en wijkgericht

In deze kwetsbare wijken zijn er vaak ook fysieke opgaven, zoals een verouderde woningvoorraad en verloedering in de openbare ruimte. In navolging van de brede aanpak die we ook in het Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid (NPLV) zien, willen gemeenten de sociale en fysieke opgaven integraal aanpakken in samenwerking met maatschappelijke partners en bewoners. De gemeente Oss trekt expliciet de les uit het NPLV dat de domeinen van veiligheid, wonen, jeugd en sociale samenhang nadrukkelijker met elkaar moeten worden verbonden.

Met wijk- en gebiedsgerichte aanpakken willen gemeenten de leefbaarheid verbeteren op plekken waar opgaven zich concentreren. De ambitie is om de lokale problematiek daar scherper in beeld te krijgen en aanpakken te ontwikkelen die aansluiten op de behoeften van specifieke wijken. Daarvoor werken gemeenten onder meer met wijkteams, wijkregisseurs, wijkbudgetten en buurtpunten. Door deze maatregelen kunnen gemeenten meer in de haarvaten van de wijken aanwezig zijn.

> “ We leggen prioriteit bij kwetsbare wijken waar de leefbaarheid en veiligheid onder druk staan, zodat de achterstanden ten opzichte van andere wijken worden ingelopen. Ook binnen deze trajecten vinden we de betrokkenheid van inwoners, ondernemers en bijvoorbeeld woningcorporaties een voorwaarde.” – (gemeente Helmond)

2.6 Overige onderwerpen en observaties

Binnen het kader van samenleven en leefbaarheid komen er nog een aantal andere onderwerpen voor, die per gemeente verschillen in uitwerking. Dit zijn drie onderwerpen die buiten de eerder besproken centrale thema's vallen: onderwijshuisvesting, inclusief onderwijs en asielopvang. Ook hebben we in een aanvullende stap gezocht op relevante onderwerpen uit de coalitieakkoorden die geen onderdeel waren van de initiële zoektermen in de analyse. Hierbij kwamen veiligheid van vrouwen en digitale inclusie naar voren.

Onderwijshuisvesting en bredere thema's
Onderwijshuisvesting komt in alle akkoorden voor. In iets meer dan de helft van de gemeenten is het thema expliciet en concreet uitgewerkt, bijvoorbeeld via het Integraal Huisvestingsplan onderwijs (IHP), nieuwbouw, renovatie of verduurzaming van schoolgebouwen. In andere gemeenten blijft het bij een beperkte verwijzing, medegebruik van schoolgebouwen of een koppeling aan bredere voorzieningenopgaven. Goede, veilige en toekomstbestendige schoolgebouwen dragen bij aan een omgeving waarin kinderen zich kunnen ontwikkelen, maar het thema wordt in de akkoorden meestal niet als zelfstandig sociaal-inclusief vraagstuk uitgewerkt. Waar onderwijshuisvesting breder wordt benaderd, gebeurt dat vooral via de koppeling met wijkvoorzieningen, ontmoeting, sport, cultuur of multifunctioneel gebruik van gebouwen. Zo ziet Zwolle schoolgebouwen als een onderdeel van sterke wijken die bijdragen aan kansengelijkheid, ontmoeting, ontwikkeling en brede welvaart.

Inclusief onderwijs beperkt uitgewerkt
Inclusief onderwijs houdt in dat kinderen met en zonder extra ondersteuningsbehoefte samen naar een reguliere school in hun eigen buurt gaan. De school past de ondersteuning aan wat ieder kind nodig heeft aan. Inclusief onderwijs is een relatief nieuw thema dat nog niet breed en volwaardig terugkomt in de onderzochte coalitieakkoorden. Waar gemeenten het onderwerp benoemen, ligt de nadruk vooral op ondersteuning in en rond de reguliere school, samenwerking tussen onderwijs en jeugdhulp en het voorkomen van thuiszitten. De verdergaande ambitie om kinderen met en zonder ondersteuningsbehoefte samen onderwijs te laten volgen en de afhankelijkheid van speciaal onderwijs terug te dringen, wordt nauwelijks uitgewerkt. Een aantal gemeenten zet hier wel stappen in. Zo streeft Oss naar regulier onderwijs in de eigen buurt voor kinderen met een beperking of specifieke ondersteuningsbehoefte, en door te investeren in ondersteuning en toegankelijke schoolgebouwen.

Asielopvang als wettelijke opgave
Het valt op dat asielopvang en beleid rondom statushouders in vrijwel alle coalitieakkoorden aandacht krijgen, maar dat de nadruk vooral ligt op de uitvoering van wettelijke taken, zoals de Spreidingswet. Bij het realiseren van opvanglocaties en de huisvesting van statushouders verbinden gemeenten hier vaak voorwaarden aan rond draagvlak, veiligheid, leefbaarheid en beheersbare opvangcapaciteit. De ambitie richt zich daardoor doorgaans niet op méér opvang dan wettelijk noodzakelijk, maar op het behouden van lokale regie en het realiseren van structurele en gedegen opvang. Tegelijkertijd kiest een deel van de gemeenten voor een bredere benadering. Zij koppelen opvang aan het principe van 'meedoen vanaf dag één', met taalonderwijs, werk, participatie, huisvesting en ontmoeting. De Spreidingswet vormt daarmee vooral het bestuurlijke kader; de inhoudelijke ambitie verschilt in de mate waarin gemeenten opvang verbinden aan menswaardige omstandigheden en duurzame integratie. Nijmegen is een van de meer ambitieuze steden op dit gebied:

> “ Nijmegen is een gastvrije stad. We staan voor een humaan migratie- en asielbeleid. Asielzoekers, vluchtelingen en andere migranten blijven welkom in Nijmegen en kunnen rekenen op hulp en steun. We zorgen ervoor dat vluchtelingen die we in Nijmegen opvangen, mee kunnen doen

vanaf dag één. Dat houdt in dat zowel asielzoekers als statushouders meteen kunnen beginnen met de taal leren, onderwijs volgen en werken." – (gemeente Nijmegen)

Veiligheid van vrouwen Veel gemeenten richten zich specifiek op de veiligheid van vrouwen. Dit sluit dan meestal aan bij een aanpak om huiselijk geweld te voorkomen. Daarnaast zijn er gemeenten die ook aandacht hebben voor de veiligheid van vrouwen in de openbare ruimte. Dordrecht verbindt dit aan de aanpak van straatintimidatie en discriminatie, door melden makkelijker te maken en slachtoffers serieus te nemen. De aanpak van de gemeente Amersfoort is bijzonder uitgebreid. Met een integraal uitvoeringsprogramma zet de gemeente in op een vrouwenoffensief. Naast de veiligheid in de openbare ruimte gaat dat ook om het versterken van de positie van vrouwen op het gebied van werk en woonzekerheid. Ook zet Amersfoort in op opvangvangplekken voor vrouwen en kinderen die slachtoffer zijn van huiselijk geweld.

Veilige online omgeving
De toenemende digitalisering stelt gemeenten en haar inwoners voor nieuwe uitdagingen. De coalitieakkoorden besteden daarom aandacht aan hoe gemeentelijk beleid kan bijdragen aan een veiligere online leefomgeving. Dat betekent bijvoorbeeld dat gemeenten zorgen voor goede gegevensbescherming van informatie over bewoners. Ook kunnen zij helpen met het versterken van digitale vaardigheden, zodat bewoners minder kwetsbaar zijn voor bijvoorbeeld online fraude, cyberpesten en *sextortion* (chantage met naaktbeelden). Voor bewoners met beperkte digitale vaardigheden zorgen gemeenten ervoor dat er ook alternatieve, persoonlijke dienstverlening is.

> “ De wereld wordt steeds meer digitaal en dat brengt nieuwe risico's met zich mee. Daarom besteden we bijzondere aandacht aan digitale veiligheid, mediawijsheid en de bescherming van jongeren en kwetsbare inwoners. Ook willen we dat inwoners en ondernemers weerbaar zijn tegen criminaliteit, intimidatie, online misbruik, cyberpesten, oplichting en andere vormen van onveiligheid." - (gemeente Zoetermeer)



3 Verduurzaming en klimaat

Gemeenten zijn volop bezig met de concrete uitvoering van de energietransitie. Deze verschuift daarmee van ambitie naar realisatie, en beslaat verschillende beleidsterreinen: leefbaarheid, mobiliteit, betaalbaarheid, gezondheid en ruimtelijke en economische ontwikkeling. Dezelfde ontwikkeling zien we bij duurzame mobiliteit en klimaatadaptatie.



Dit hoofdstuk behandelt vijf duurzaamheidsvraagstukken die opvallen in de coalitieakkoorden. Eerst komt de energietransitie aan bod, met aandacht voor klimaatneutraliteit, CO_2-reductie, aardgasvrij worden en de ontwikkeling van hernieuwbare energie. Vervolgens staat het energiesysteem centraal. Netcongestie, warmtenetten, energie-infrastructuur en nieuwe vormen van energiedelen laten zien dat energie steeds meer een randvoorwaarde wordt voor woningbouw, economische groei en gebiedsontwikkeling. Als derde benoemen we de verduurzaming van de gebouwde omgeving. Isolatie, renovatie en emissieloos bouwen zijn daarin belangrijke instrumenten om klimaatdoelen te verbinden aan woonkwaliteit en betaalbaarheid. De vierde paragraaf gaat over duurzame mobiliteit, met aandacht voor fietsbeleid, openbaar vervoer, zero-emissievervoer en de relatie met schone lucht. In paragraaf 5 bespreken we maatregelen voor klimaatadaptatie. Gemeenten werken met vergroening, waterbeheer, en maatregelen tegen hitte en droogte aan een leefomgeving die beter bestand is tegen de gevolgen van klimaatverandering. Het hoofdstuk sluit af met een analyse van overige onderwerpen en observaties.

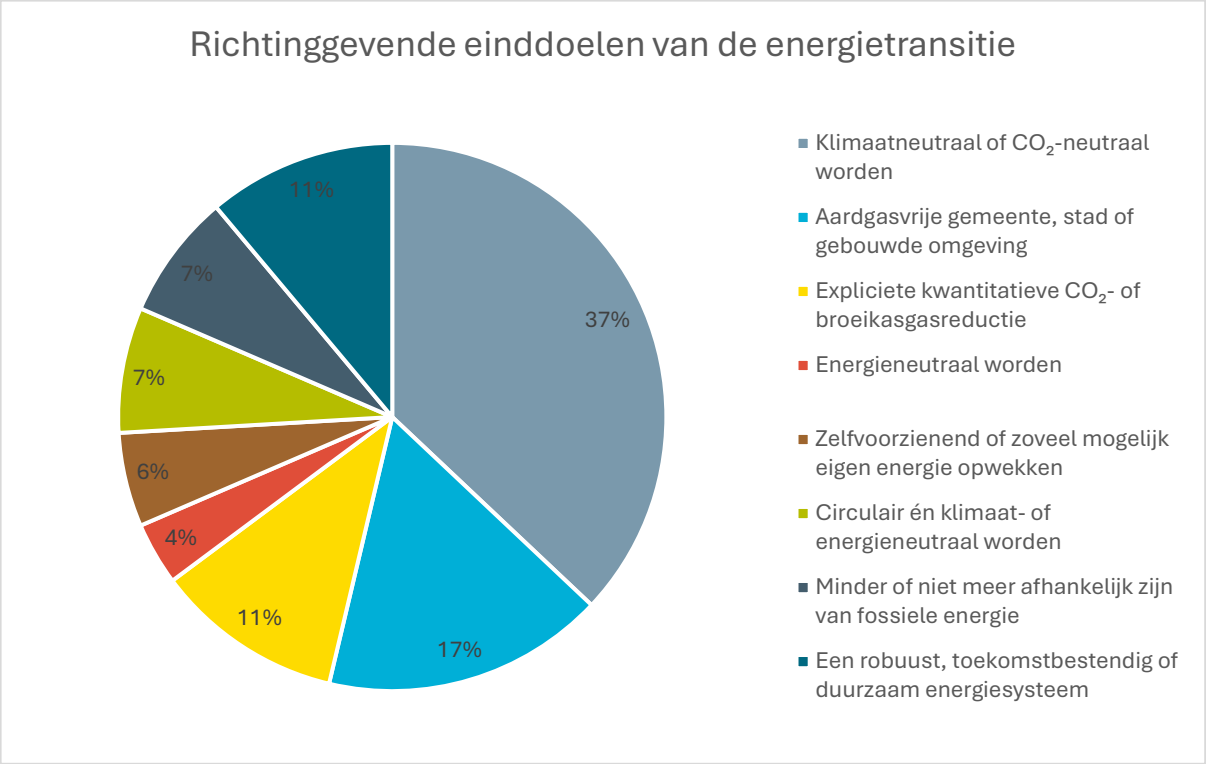
3.1 Van klimaatdoel naar uitvoering

Klimaatneutraliteit en energiekeuzes

In de coalitieakkoorden van de G40-gemeenten vormt klimaatneutraliteit bij ongeveer een derde het richtinggevende einddoel van de energietransitie. In figuur 1 is te zien hoe gemeenten hun ambities verwoorden en vastleggen.

Veel gemeenten verbinden dit doel aan een jaartal, meestal 2045 of 2050, maar de concrete route ernaartoe verschilt. Gemeenten als 's-Hertogenbosch, Dordrecht en Lelystad formuleren expliciete eindbeelden voor een klimaatneutrale gemeente. 's-Hertogenbosch kiest daarbij voor een duidelijke stip op de horizon: doel is om in 2045 klimaatneutraal te zijn. Dordrecht houdt vast aan de ambitie van een klimaatneutrale stad in 2040, terwijl Lelystad spreekt over de ambitie om in 2050 volledig klimaatneutraal te zijn.

Figuur 1 Richtinggevende einddoelen van de energietransitie zoals verwoord in de coalitieakkoorden



Klimaatneutraliteit staat vaak vooral als eindbeeld beschreven. Slechts een beperkt aantal gemeenten werkt met concrete tussendoelen, emissiereductiepercentages of meetbare mijlpalen. Daardoor ontstaat een onderscheid tussen gemeenten die vooral een richting aangeven en gemeenten die hun klimaatbeleid al nadrukkelijk koppelen aan monitoring en uitvoering. In dat laatste geval wordt klimaatneutraliteit niet alleen een ambitie, maar ook een bestuurlijk sturingsinstrument. Amstelveen behoort tot die groep. Daar geldt een tussendoel van minimaal 55 procent reductie in 2030 en minimaal 90 procent reductie in 2040 ten opzichte van 1990.

CO_2-reductie vooral via inzet op aardgasvrij

Voor CO_2-reductie worden dus minder vaak concrete (tussentijdse) reductiedoelen genoemd. Amstelveen stuurt wel expliciet op broeikasgasreductie met meetbare percentages. In veel andere gemeenten komt het onderwerp vooral terug via inzet op isolatie, duurzame mobiliteit of schone energie. Een veel sterker uitgewerkt thema is de overgang naar een aardgasvrije gebouwde omgeving. Het krijgt in veel akkoorden een praktische en gebiedsgerichte invulling: gemeenten koppelen de opgave aan isolatie, warmtenetten, betaalbaarheid en ondersteuning van bewoners, met de nadruk op uitvoerbaarheid en draagvlak.

Alkmaar verbindt aardgasvrij expliciet aan een wijkgerichte aanpak met in 2027 de keuze van wijken die in 2035 van het aardgas afgaan, maatwerk voor bewoners en het faciliteren van initiatieven voor bijvoorbeeld groen gas. Zoetermeer kiest een duidelijke koers richting een aardgasvrije stad in 2040 en combineert dat met energiefixers, subsidies, leningen en gerichte ondersteuning van wijken waar de opgave het grootst is. Ook Groningen, Tilburg, Gouda, Enschede en 's-Hertogenbosch koppelen het aardgasvrij maken van wijken aan betaalbaarheid. Enkele andere gemeenten doen dit ook waar het gaat om isolatie en verduurzaming. Daarmee wordt het sturen op aardgasvrij niet alleen een technisch vraagstuk, maar ook een sociale en financiële opgave.

Liever zon dan wind
Wanneer gemeenten spreken over hernieuwbare energie, krijgt zonne-energie doorgaans meer aandacht dan windenergie. Veel gemeenten kiezen voor de winning van zonne-energie op daken als relatief goed inpasbare vorm van duurzame opwekking. Gemeenten zoeken daarbij naar mogelijkheden om bestaande gebouwen beter te benutten en combineren zonne-energie steeds vaker met opslag.

Amersfoort bijvoorbeeld blijft onverminderd inzetten op zon op dak en onderzoekt aanvullende mogelijkheden langs infrastructuur en parkeerterreinen. Ook Lelystad noemt zonne-energie expliciet als onderdeel van de verduurzaming van gebouwen en de overgang naar lokale schone energie.

Windenergie krijgt daarentegen vaker een terughoudende of indirecte plaats. Omdat het kabinet werkt aan nieuwe landelijke milieuregels voor windturbines op land, waaronder een afstandsnorm tussen windturbines en woningen, zijn veel gemeenten terughoudend met verdere uitwerking van locaties totdat hierover meer duidelijkheid bestaat. Gemeenten erkennen het belang ervan, maar werken minder vaak concrete locaties of projecten uit. Deventer noemt windenergie vooral binnen de uitvoering van de Regionale Energiestrategie, maar werkt weinig concrete projecten uit.

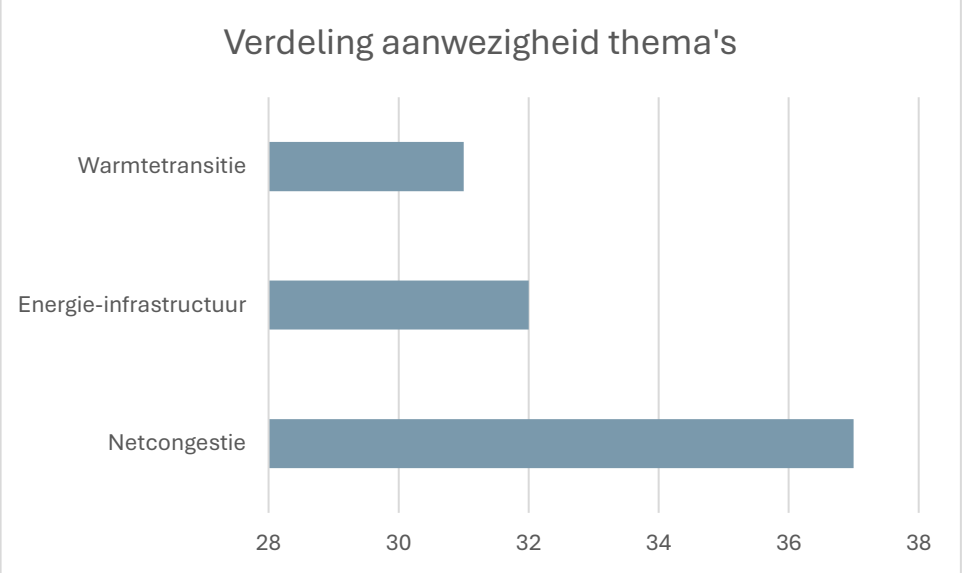
Van ambitie naar uitvoering
De coalitieakkoorden laten zien dat energietransitie voor alle gemeenten een bestuurlijke prioriteit is. Het verschil zit vooral in de mate waarin ambities worden vertaald naar concrete keuzes. Gemeenten die klimaatneutraliteit verbinden aan meetbare reductiedoelen, een wijkgerichte aardgasvrije aanpak en duidelijke keuzes voor duurzame opwek zetten de grootste stap richting uitvoering. Juist de combinatie van een helder eindbeeld en praktische maatregelen maakt zichtbaar hoe de energietransitie vorm krijgt in de dagelijkse gemeentelijke praktijk.

3.2 Gemeenten sturen steeds meer op energiesystemen

Energie als randvoorwaarde voor ontwikkeling
In de coalitieakkoorden verschuift het energievraagstuk van een sectoraal duurzaamheidsthema naar een voorwaarde voor woningbouw, economische ontwikkeling en gebiedsontwikkeling. Gemeenten lopen steeds vaker aan tegen de grenzen van het energiesysteem. Daardoor krijgen netcongestie, energie-infrastructuur en warmtetransitie een prominentere plek in het lokale beleid. Waar eerdere akkoorden vooral focusten op energiebesparing en duurzame opwek, ligt de aandacht nu vaker bij de vraag hoe woningen, bedrijven en maatschappelijke voorzieningen kunnen worden aangesloten op een toekomstbestendig energiesysteem.

In figuur 2 is te zien welke accenten gemeenten leggen in hun coalitieakkoorden.

Figuur 2 Accenten in de coalitieakkoorden: warmtetransitie, energie-infrastructuur en netcongestie



Netcongestie dwingt gemeenten tot actie

Veel gemeenten zien vooral netcongestie als een grote belemmering voor het realiseren van andere ambities. De problematiek raakt woningbouw, economische groei en verduurzaming tegelijk. Gemeenten zoeken daarom naar manieren om energie al vroeg mee te nemen in ruimtelijke keuzes. Haarlemmermeer verwoordt dit als volgt:

> “ We willen meer dan de ruimte ons toelaat. Wonen, ondernemen, energie, verkeer en parkeren en groen. Ruimtelijke keuzes zijn daarom noodzakelijk. [...] Ontwikkelingen zijn niet meer los te zien van het energievraagstuk. Energie is daarom een belangrijk uitgangspunt in ruimtelijke ordening en ontwikkelen.” – (gemeente Haarlemmermeer)

Vrijwel alle gemeenten die netcongestie noemen beschrijven het als een knelpunt dat niet langer kan worden opgelost binnen bestaande werkwijzen. Ze zien het volle elektriciteitsnet als risico voor woningbouw, economische ontwikkeling en de voortgang van de energietransitie. De gemeentelijke rol verschuift daarbij van faciliteren naar actief meedenken, samenwerken en lobbyen.

Netcongestie wordt steeds minder een technisch vraagstuk van netbeheerders en steeds meer een bestuurlijke opgave voor gemeenten. Tilburg zet in op een taskforce netcongestie, buurtbatterijen en *smart grids*. Zwolle wil met onder meer netbalanswijken en een slimme laadinfrastructuur actief aan de slag met de energie-infrastructuur. Zoetermeer zet in op netbewust bouwen en ruimtelijke reservering voor energie-infrastructuur. Venlo werkt samen met Enexis en TenneT en stimuleert energiehubs, opslag en energiedelen. Ede wil het net slimmer benutten, uitbreiding faciliteren en gemeentelijke grondposities benutten.

Energie-infrastructuur wordt bestuurlijk

Veel coalitieakkoorden hebben aandacht voor de energie-infrastructuur. Transformatorstations, opslag, netuitbreiding, energieplanologie en waterstofverbindingen worden vaak benoemd als noodzakelijke voorwaarden voor maatschappelijke ontwikkeling. Energie verdwijnt daarmee uit de technische achterkamers en komt nadrukkelijk op de bestuurlijke agenda.

Haarlemmermeer introduceert daarbij het begrip energieplanologie als onderdeel van de bouwplannen. Schiedam koppelt energie-infrastructuur aan havenontwikkeling, woningbouw en energieopslag en wil de uitbreiding van het middenspanningsnet faciliteren. Almelo kiest een eigen koers met aandacht voor een waterstofverbinding tussen Duitsland en Twente. Deze voorbeelden laten zien dat gemeenten energie steeds meer behandelen als een ruimtelijke structuur die net zo belangrijk is als wegen, water of openbaar vervoer.

Energie delen in opkomst
Het delen van energie komt in de akkoorden minder vaak voor dan netcongestie of warmtenetten, maar waar het wel voorkomt, is het opvallend concreet. Gemeenten zoeken naar manieren om energie lokaal op te wekken, op te slaan en te gebruiken. Vooral buurtbatterijen, energiehubs en lokale samenwerkingsvormen krijgen aandacht. Ede noemt expliciet energiegemeenschappen, buurtbatterijen en pilots voor lokaal energiedelen. Ook Haarlemmermeer ziet collectieve oplossingen als sleutel voor verdere verduurzaming en ziet een centrale rol voor de gemeente in het stimuleren van collectiviteit, bijvoorbeeld bij het realiseren van een gezamenlijke buurtbatterij. Almelo zet in op *smart energy hubs* als vorm van lokale samenwerking rond opwekking, opslag en het gebruik van energie. Het onderwerp staat nog in de kinderschoenen, maar deze voorbeelden laten zien hoe gemeenten zoeken naar manieren om het energiesysteem slimmer en lokaler te organiseren.

Warmtenetten: de stap naar uitvoering
Binnen de warmtetransitie vormen warmtenetten één van de meest concreet uitgewerkte onderdelen. Waar veel energiethema's nog blijven steken op het niveau van ambitie, bevatten verschillende coalitieakkoorden al uitvoeringsafspraken over aanleg, uitbreiding en besluitvorming. Maastricht laat de meest uitvoeringsgerichte aanpak zien. De gemeente wil deze bestuursperiode starten met de daadwerkelijke uitbreiding van warmtenetten en verbindt dat aan lokale warmtebronnen en concrete projecten. Ook Haarlemmermeer zet een volgende stap, al bevindt die zich nog in een verkennende fase.

Naast warmtenetten krijgt ook de bredere warmtetransitie meer vorm. Gemeenten kiezen voor een wijkgerichte aanpak en onderzoeken welke warmtevoorziening past bij de kenmerken van een gebied, de bestaande bebouwing en de betaalbaarheid voor bewoners. Delft werkt deze aanpak expliciet uit via wijkgerichte alternatieven voor aardgas binnen het warmteprogramma. Gemeenten als Lelystad en Zoetermeer koppelen de warmtetransitie nadrukkelijk aan betaalbaarheid, ondersteuning en verduurzaming van woningen. Daarmee verschuift de aandacht van techniek naar uitvoering. Niet de keuze voor een warmtebron staat voorop, maar de vraag hoe bewoners daadwerkelijk kunnen meedoen in de transitie.

Van energiebeleid naar energiesysteem
De analyse laat zien dat gemeenten zich niet langer uitsluitend bezighouden met het besparen of opwekken van energie. Steeds vaker staat het functioneren van het totale energiesysteem centraal. Gemeenten die netcongestie verbinden aan ruimtelijke ontwikkeling, investeren in warmte-infrastructuur en experimenteren met lokale energieoplossingen zetten de grootste stap van ambitie naar uitvoering. Juist daar ontstaat een nieuwe gemeentelijke rol: niet alleen verduurzamen, maar ook organiseren, verbinden en ruimte maken voor het energiesysteem van de toekomst.

3.3 Van isolatie naar integrale verduurzaming

Gebouwen in de energietransitie
In de coalitieakkoorden krijgt de verduurzaming van gebouwen een prominente plaats in het duurzaamheidsbeleid. Gemeenten zien woningen, maatschappelijk vastgoed en bedrijfspanden niet alleen als bron van energieverbruik, maar ook als een belangrijke ingang om klimaatdoelen dichterbij te

brengen. Daarbij valt op dat verduurzaming meestal niet als afzonderlijk beleidsdossier wordt benaderd. Het onderwerp wordt door bijna alle gemeenten verbonden met thema's als energiebesparing, woonlasten, aardgasvrij worden, gezondheid, energiearmoede en leefbaarheid. De gebouwde omgeving fungeert daarmee als plek waar verschillende maatschappelijke opgaven samenkomen.

Ten minste een kwart van de gemeenten benoemt bewoners te willen ondersteunen en verduurzaming haalbaarder te maken. Bijvoorbeeld door in te zetten op subsidies, leningen, energiecoaches en buurtklusbedrijven. Vooral bij bestaande woningen staat de vraag centraal hoe inwoners mee kunnen doen.

Isolatie als vertrekpunt

Van alle thema's binnen de gebouwde omgeving komt isolatie het meest consistent terug. Gemeenten beschouwen isolatie als een logische eerste stap, ongeacht de gekozen warmteoplossing of energiebron. Isolatie verschijnt ook als middel om woonlasten te verlagen en energiearmoede tegen te gaan. Daardoor krijgt de aanpak vaak prioriteit in buurten met lage inkomens of woningen waar maatregelen veel effect kunnen hebben.

Oss verwoordt deze benadering expliciet:

> “ We zetten in op emissiereductie, opwek en besparing. Isolatie van de bestaande woningen en gebouwen is daartoe een eerste vertrekpunt.” - (gemeente Oss)

De gemeente koppelt isolatie direct aan haar energie- en klimaatbeleid en wil beschikbare subsidiemiddelen benutten om inwoners en ondernemers te ondersteunen. Ook andere gemeenten leggen een duidelijke relatie tussen isolatie en betaalbaarheid. Isolatie wordt daarbij niet alleen gezien als klimaatmaatregel, maar ook als instrument tegen energiearmoede en hoge energierekeningen.

Tegelijkertijd benoemt een deel van de coalitieakkoorden isolatie wel, maar blijven concrete prestatiedoelen beperkt. Aantallen te isoleren woningen, energielabeldoelen of jaarlijkse doelstellingen ontbreken regelmatig. Daardoor ontstaat een beeld van breed gedragen urgentie, maar met uiteenlopende niveaus van uitwerking.

Renovatie als kans voor verduurzaming

Renovatie krijgt een duidelijke plaats in twee derde van de akkoorden. Gemeenten benutten onderhoud, renovatie en vernieuwing als momenten om ook verduurzaming of klimaatbestendigheid mee te nemen bij bijvoorbeeld scholen, sportaccommodaties en cultuurgebouwen. Ongeveer 15 procent van de gemeenten wil het goede voorbeeld geven door eigen gebouwen energiezuiniger of klimaatneutraal te maken. Deze groep richt zich op gemeentelijk vastgoed, gemeentehuizen, scholen.

De focus ligt daarbij minder op grootschalige stedelijke vernieuwingsprogramma's en meer op het stap voor stap verbeteren van de bestaande voorraad. Renovatie wordt zo onderdeel van een bredere strategie waarin onderhoud, verduurzaming en energiebesparing samengaan. De achterliggende gedachte is dat investeringen die toch al nodig zijn direct kunnen worden benut om gebouwen toekomstbestendig te maken. Daarmee verschuift renovatie van een beheeropgave naar een transitie-instrument.

Schoon bouwen in opkomst

Emissieloos of schoon bouwen komt minder vaak voor dan isolatie of verduurzaming van bestaande gebouwen. Wel zien we dat gemeenten de blik verbreden van energiegebruik naar een benadering waarin materiaalgebruik, stikstof- en CO_2-uitstoot en circulariteit samenkomen. Dordrecht verbindt schoon en emissieloos bouwen aan bouwhubs om transport te verminderen en aan aanbestedingseisen om uitstoot en geluidsoverlast te beperken. Heerlen ziet schoon bouwen als strategie tegen de stikstofproblematiek. Ook Groningen wil schoon en emissieloos bouwen door aan te sluiten bij landelijke initiatieven, en stimuleert dit net als Dordrecht via aanbestedingseisen.

Schoon bouwen richt zich op de uitstoot van machines, materieel en transport tijdens de bouw. Rondom schoon bouwen liggen meerdere ambities. Gemeenten spreken over circulair, natuurinclusief, biobased, uitstootvrije bouwplaatsen en duurzame gebiedsontwikkeling. Alphen aan den Rijn wil bijvoorbeeld biobased gebouwde woningen stimuleren. Deventer daagt eigenaren en ontwikkelaars uit om circulaire materialen te gebruiken. Delft verbindt de isolatieaanpak aan biobased materialen. Dit zegt echter vooral iets over ontwerp en materiaalgebruik, niet over de uitstoot tijdens het bouwen.

Van verduurzaming naar uitvoering

De analyse laat zien dat gemeenten de gebouwde omgeving beschouwen als één van de belangrijkste aangrijpingspunten voor de energietransitie. Isolatie vormt daarbij altijd de eerste stap. Renovatie wordt steeds vaker aangegrepen om verduurzaming mee te nemen, terwijl emissieloos bouwen langzaam opschuift van niche naar regulier beleidsdoel.

Het grootste verschil tussen gemeenten zit niet zozeer in de richting van het beleid, maar in de mate van concretisering. Gemeenten die verduurzaming koppelen aan uitvoeringsprogramma's, ondersteuning van bewoners en duidelijke investeringen zetten de grootste stap van ambitie naar resultaat. Juist daar wordt zichtbaar hoe klimaatdoelen kunnen landen achter de voordeur, in de wijk en in het dagelijkse beheer van gebouwen.

3.4 Verduurzaming van mobiliteit: een ruimtelijke opgave

Duurzame mobiliteit, leefbaarheid en verduurzaming

In de coalitieakkoorden zien we groeiende aandacht voor de integratie van mobiliteit in ruimtelijke plannen. Gemeenten verbinden mobiliteitsbeleid niet alleen aan klimaatdoelen, maar ook aan woningbouw, gezondheid en leefbaarheid. Zo verbindt Almelo zijn mobiliteitsvisie met woningbouw en economische groei en koppelt Nijmegen duurzame mobiliteit aan gebiedsontwikkeling en gezondheid. De analyse laat zien dat gemeenten zoeken naar een balans tussen het stimuleren van duurzame vervoerswijzen en het bereikbaar houden van stad en regio.

Veel gemeenten gaan pragmatisch te werk. Zij kiezen niet voor één dominante vervoersvorm, maar voor een combinatie van lopen, fietsen, openbaar vervoer, deelmobiliteit en waar nodig de auto. Daarmee verschuift duurzame mobiliteit van een verkeersvraagstuk naar een ruimtelijke opgave.

De fiets blijft winnaar

Van alle duurzame vervoersvormen krijgt de fiets veruit de meeste aandacht. De fiets wordt gezien als oplossing voor meerdere opgaven tegelijk: minder uitstoot, minder verkeersdrukte, meer beweging en een gezondere leefomgeving.

Fietsbeleid is concreter uitgewerkt dan andere vormen van duurzame mobiliteit. Twee derde van de gemeenten investeert in betere fietspaden, stallingen, fietsbruggen, fietsstraten, veilige schoolroutes en

een aantrekkelijk fietsnetwerk. Daarmee is de fiets niet alleen onderdeel van klimaatbeleid, maar ook van gezondheids- en bereikbaarheidsbeleid. De vanzelfsprekendheid waarmee de fiets terugkomt in de akkoorden laat zien dat de fiets een herkenbare en concrete positie heeft. De aandacht verschuift vooral naar de vraag hoe het fietsgebruik verder kan groeien en welke investeringen daarvoor nodig zijn.

Openbaar vervoer voor bereikbaarheid
Openbaar vervoer wordt in veel coalitieakkoorden gekoppeld aan bereikbaarheid. Een kleinere groep koppelt het ook aan toegankelijkheid en betaalbaarheid, waaronder Dordrecht, Amersfoort en Lelystad. Gemeenten zien bus, trein en andere vormen van collectief vervoer als noodzakelijk onderdeel van een duurzaam mobiliteitssysteem, maar erkennen tegelijkertijd dat zij vaak afhankelijk zijn van regionale partners, vervoerders en hogere overheden. Daardoor ligt de nadruk meestal op het behouden en verbeteren van bestaande verbindingen.

Vooral gemeenten die woningbouw koppelen aan mobiliteit, presenteren goede OV-verbindingen als een ruimtelijke voorwaarde. Almelo beschouwt stations en spoorverbindingen als dragers voor woningbouw en economische ontwikkeling, en Apeldoorn zet in op woningbouw nabij OV-knooppunten. Anders dan bij fietsbeleid zijn de uitvoeringsmogelijkheden van gemeenten hier beperkter, waardoor veel akkoorden inzetten op samenwerking, lobby en afstemming met regionale partners.

Minder aandacht voor schone lucht Vergeleken met mobiliteit krijgt schone lucht minder aandacht in de coalitieakkoorden. In enkele akkoorden komt het terug als gezondheidsdoel van het mobiliteitsbeleid. Haarlem verbindt bijvoorbeeld een nul-emissiezone aan verbetering van de luchtkwaliteit. Schone lucht wordt in sommige akkoorden wel genoemd, maar vaak als onderdeel van bredere doelen (zoals mobiliteit, natuur of gezondheid) en niet als afzonderlijke opgave met concrete reductiedoelen.

Zero-emissievervoer komt dichterbij
Waar stikstof en schone lucht vaak impliciet aanwezig zijn, wordt zero-emissie vervoer steeds concreter in de plannen. Gemeenten delen de ambitie van schoner vervoer, maar verschillen over het tempo en het instrumentarium. Vooral in grotere steden zien gemeenten de overgang naar uitstootvrij vervoer als een noodzakelijke stap in de verduurzaming van mobiliteit. De invoering van zero-emissiezones speelt daarbij een belangrijke rol. Zwolle behoort tot de gemeenten die dit expliciet benoemen. De stad bereidt zich voor op de wettelijke zero-emissiezone en ondersteunt ondernemers bij de overgang naar uitstootvrij vervoer. Ook Arnhem en Gouda kiezen hiervoor. Andere gemeenten – Helmond en Ede – hebben grote aarzelingen of wijzen zero-emissiezones af vanwege mogelijke gevolgen voor ondernemers en bereikbaarheid.

Ongeveer een kwart van de akkoorden koppelt CO_2-reductie in de mobiliteitssector direct aan elektrisch rijden, deelmobiliteit en schonere vervoersvormen. Zo noemt Zoetermeer duurzame mobiliteit, deelmobiliteit en elektrisch vervoer expliciet als middelen om de CO_2-uitstoot terug te dringen. Andere gemeenten kiezen nadrukkelijk voor een terughoudender koers. Almere beperkt de invoering tot het centrum en werkt met een overgangsperiode en vrijstellingen. Ede stopt met de voorgenomen zone, terwijl Dordrecht en Helmond geen zone willen invoeren.

Mobiliteit verbindt opgaven
De analyse laat zien dat gemeenten duurzame mobiliteit steeds minder benaderen als een afzonderlijk vervoersopgave. Ze verbinden fietsbeleid, openbaar vervoer en uitstootvrij vervoer aan gezondheid, leefbaarheid, ruimtelijke ontwikkeling, klimaatdoelen en de inrichting van de openbare ruimte. Vooral de fiets heeft inmiddels een vaste plek veroverd in het gemeentelijke beleid.

De grootste ontwikkeling zit echter in de groeiende aandacht voor zero-emissievervoer en de integratie van mobiliteit in ruimtelijke plannen. Juist gemeenten die duurzame mobiliteit verbinden aan gebiedsontwikkeling, bereikbaarheid en schone lucht zetten de stap van sectorbeleid naar een bredere visie op de toekomst van de stad.

3.5 Klimaatadaptatie: droogte blijft onderbelicht

Vergroening krijgt prioriteit

In de coalitieakkoorden krijgt klimaatadaptatie vooral vorm via vergroening. De helft van de gemeenten zet vergroening in voor verkoeling, wateropvang en biodiversiteit, maar ook voor gezondheid, ontmoeting, beweging en een prettigere openbare ruimte. Daarmee is groen niet alleen een doel, maar ook een middel dat verschillende opgaven bij elkaar brengt.

> “We richten de openbare ruimte in buurten vooral in op ontmoeting, meer ruimte voor bomen en groen, spelen, bewegen, verkoeling en ontspanning.” – (gemeente Delft)

Die aanpak wordt zichtbaar in straten en buurten. Bijna de helft van de gemeenten wil bomen planten en behouden, straten en pleinen vergroenen, versteende parkeerplaatsen en schoolpleinen aanpakken en parken en groenblauwe verbindingen versterken. Alphen aan den Rijn legt nadruk op oude en waardevolle bomen, parken en verbindingen tussen natuurgebieden. Deventer combineert bomen, parken en plantsoenen met onttegelen, groene daken, heggen en geveltuinen.
Ook zijn er gemeenten die bewoners uitnodigen om mee te doen. Omdat groen schaduw biedt, regenwater opvangt, hittestress vermindert en buurten prettiger maakt om in te wonen, fungeert vergroening in veel akkoorden als de praktische motor van klimaatadaptatie.

Alkmaar formuleert een van de meest meetbare ambities:

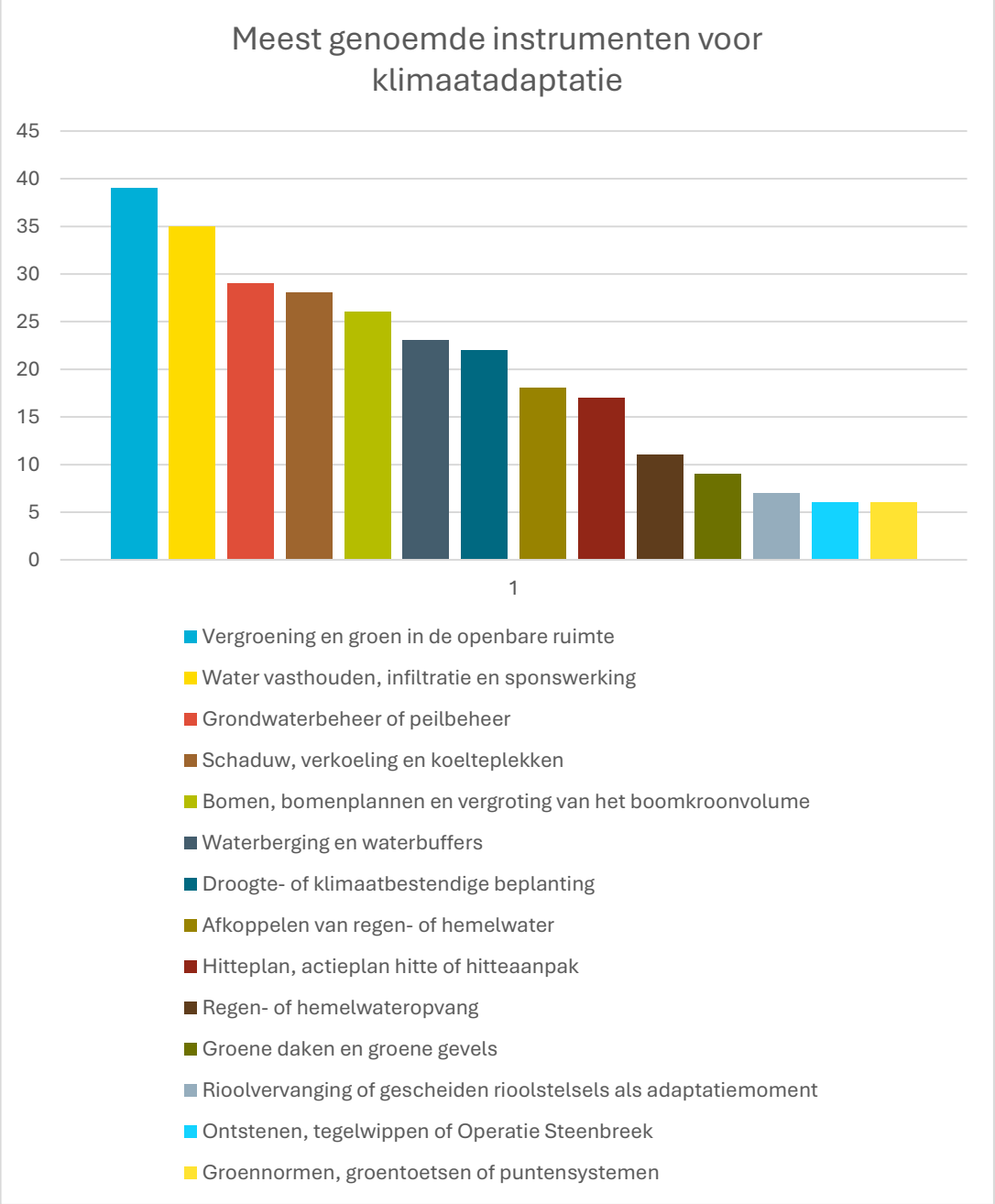
> “We zetten in op 12.000 m^2 extra groen per jaar in de openbare ruimte.” – (gemeente Alkmaar)

Arnhem combineert een brede vergroeningsambitie met duidelijke normen. Daarbij houdt de gemeente vast aan een norm voor de hoeveelheid groen:

> “We houden vast aan de 3-30-300-regel: zicht op bomen vanuit huis, voldoende groen in de buurt en een groene plek om te recreëren op loopafstand. Hierbij blijven we uitgaan van de norm van 48 vierkante meter groen per inwoner. Vanaf 2028 stellen we jaarlijks 4,5 miljoen euro beschikbaar voor klimaatadaptatie.” – (gemeente Arnhem)

In de volgende figuur vatten we samen hoe gemeenten de verschillende maatregelen in de akkoorden omschrijven.

Figuur 3 Instrumenten voor klimaatadaptatie zoals omschreven in de coalitieakkoorden



Water vindt zijn weg naar de uitvoering

Veel gemeenten hebben plannen om wateroverlast tegen te gaan. Ongeveer drie kwart van de gemeenten noemen concrete maatregelen of afspraken, zoals het creëren van ruimte voor waterberging, aanleggen van wadi's en afkoppelen van regenwater. Gemeenten proberen daarbij aan te sluiten op momenten waarop de straat toch al opengaat. Rioolvervanging, onderhoud en herinrichting worden kansen om tegelijkertijd water op te vangen, verharding te verwijderen en groen toe te voegen. De mogelijke beperking is dat veel akkoorden wel maatregelen noemen, maar geen omvang, planning of prioriteitsgebieden vastleggen.

Hitte vooral via vergroening

Hitte krijgt in ruim drie kwart van de coalitieakkoorden aandacht, en dan meestal via bomen, groen en schaduwrijke verblijfsplekken. Aparte aandacht voor gezondheid, kwetsbare groepen, woningen,

zorgvoorzieningen en handelen tijdens hittegolven is veel minder zichtbaar. Slechts een beperkte groep gemeenten gaat een stap verder met een hitteplan, protocol of aanpak voor gebouwen, gezondheid en kwetsbare inwoners. Op die manier ontstaat een bredere blik op hitte: niet alleen de temperatuur op straat telt, maar ook de vraag wie verkoeling kan vinden, welke buurten sterk versteend zijn en hoe woningen tijdens warme perioden leefbaar blijven. Eindhoven formuleert bijvoorbeeld wel een meetbaar doel:

> “ In 2030 heeft elke Eindhovenaar op vijf minuten loopafstand een groene en/of koele verblijfsplek.” - (gemeente Eindhoven)

Droogte blijft onderbelicht

Een klimaatbestendige leefomgeving vraagt niet alleen om bescherming tegen te veel water, maar ook om voorbereiding op perioden waarin water schaars wordt. Toch ontbreekt het thema in een kwart van de coalitieakkoorden. Ruim de helft van de gemeenten noemt droogte in één adem met hitte en hevige neerslag en willen zich erop voorbereiden, maar werken niet uit wat langdurige droogte vraagt en wat zij ertegen gaan doen. Ongeveer een derde van de gemeenten doet dat wel, met een nadruk op water vasthouden, infiltratie, regenwater benutten en water en bodem sturend maken. Ede beschrijft een breed maatregelenpakket:

> “ Het beter laten infiltreren en vasthouden van het regenwater, bijvoorbeeld door het verwijderen van overbodige verharding, ontkoppelen, het plaatsen van stuwtjes en het hermeanderen van beken.” - (gemeente Ede)

Groningen richt zich op ruimtelijke afwegingen en kiest daarbij voor een breder uitgangspunt:

> “ We maken een plan voor hoe we het landschap zo kunnen inrichten dat we beter water kunnen vasthouden. Bij ruimtelijke keuzes zijn water en bodem leidend, zodat Groningen beter bestand wordt tegen droogte, hitte en wateroverlast." - (gemeente Groningen)

Combineren maakt het verschil

Vooral gemeenten die klimaatadaptatie koppelen aan investeringen, beheerprogramma’s, gebiedsontwikkeling en meetbare normen maken de stap van ambitie naar uitvoering. Minimaal de helft doet dat. Die integraliteit biedt kansen: één ingreep kan meerdere doelen dienen. Een groene straat vangt regenwater op, biedt schaduw, versterkt de biodiversiteit en nodigt uit om buiten te verblijven. Rioolwerk kan het startpunt worden voor minder stenen en meer beplanting. Daar ligt de kracht: klimaatadaptatie als vanzelfsprekend onderdeel van gebiedsontwikkeling, wijkvernieuwing en dagelijks beheer.

3.6 Overige onderwerpen en observaties

Waar we bij de analyse van de akkoorden focusten op onderwerpen rond energie en klimaat, zien we dat gemeenten deze thema’s veel meer verweven in andere opgaven, zoals circulaire economie, lokale energiegemeenschappen en nieuwe vormen van gebiedsontwikkeling. Daarmee hebben we met de gekozen zoektermen niet zozeer thema’s gemist, maar maakt de sterke verbinding met economie en sociale vraagstukken het lastiger om duurzame thema’s apart te behandelen. Aanvullende thema's die buiten de zoektermen vielen, vonden we op het snijvlak van de energietransitie en sociale opgaven. Daar

zien we dat gemeenten nadrukkelijk aandacht hebben voor energiearmoede, betaalbaarheid, draagkracht, bestaanszekerheid, uitlegbaarheid van klimaatmaatregelen, en een eerlijke/rechtvaardige energietransitie. Dit zijn termen waar niet specifiek op is gezocht.

Hieronder reflecteren we op de bevindingen in dit hoofdstuk, met aandacht voor een aantal opvallendheden en verschillen tussen gemeenten.

Energietransitie in uitvoering
We zien de aandacht steeds meer verschuiven naar de praktische voorwaarden voor uitvoering van de energietransitie: netcongestie, warmte-infrastructuur, isolatie en energieplanologie. Vanwege netcongestie is dit steeds meer noodzaak geworden: energie is een randvoorwaarde voor woningbouw, economie en gebiedsontwikkeling. Toch blijft het verschil groot tussen gemeenten die vooral ambities formuleren en gemeenten die werken met concrete doelen, uitvoeringsmaatregelen en investeringen. In bijna de helft van de akkoorden zijn ambities duidelijk gekoppeld aan wijkplannen, warmtenetten, netuitbreiding, warmtebedrijven, reductiedoelen of andere concrete uitvoeringsmaatregelen.

Een kwetsbaar punt is dat lang niet alle akkoorden een financiële bijlage bevatten, terwijl het toewerken naar een aardgasvrije gebouwde omgeving enorme investeringen vergt. Gemeenten willen daarbij onder meer ondersteuning bieden aan bewoners, omdat huishoudens met een krappere beurs ondanks landelijke subsidies niet alle investeringen kunnen betalen. Ook de aanpak van de energie-infrastructuur vraagt om grote investeringen.

Route naar emissiereductie van mobiliteit verschilt
Hoewel fietsbeleid en openbaar vervoer in veel gemeenten terugkomen, valt vooral de uiteenlopende omgang met zero-emissiezones op. Op dit thema worden lokale politieke keuzes sterker zichtbaar worden dan bij veel andere duurzaamheidsvraagstukken. De analyse laat zien dat gemeenten dezelfde verduurzamingsdoelen vaak onderschrijven, maar niet altijd dezelfde route kiezen om die te bereiken.

Kwaliteit van de leefomgeving
Duurzaamheid zien we sterk verbonden met leefbaarheid, gezondheid en kwaliteit van de leefomgeving terugkomen in de akkoorden. Groen wordt niet uitsluitend ingezet voor biodiversiteit of klimaatadaptatie, maar ook voor ontmoeting, beweging, gezondheid en sociale samenhang. Klimaatadaptatie verschuift hierdoor van een technisch vraagstuk naar een onderwerp dat direct raakt aan het dagelijkse leven van inwoners. Vooral vergroening van wijken, vergroening van schoolpleinen, schaduwplekken, waterberging en klimaatbestendige openbare ruimte worden regelmatig gekoppeld aan bredere maatschappelijke doelen. Hierdoor vervagen de grenzen tussen duurzaamheidsbeleid, gezondheidsbeleid en ruimtelijke ontwikkeling steeds verder.

Stikstofreductie onderbelicht
Hoewel de nationale discussie over stikstofvergunningen, natuurgebieden en woningbouw de afgelopen jaren veel aandacht kreeg, komt het onderwerp in veel coalitieakkoorden weinig terug. Stikstof wordt wel regelmatig genoemd als randvoorwaarde voor woningbouw, gebiedsontwikkeling of economische groei, maar niet als zelfstandig duurzaamheidsvraagstuk waarop zij zelf actief willen sturen. Een aantal gemeenten zet in op reductie van emissies in de landbouw (Ede, Alkmaar, Apeldoorn) en de bouw (Groningen, Heerlen, Almelo). Gemeenten zetten wel in op verduurzaming van vervoer, wat ook leidt tot stikstofreductie, maar deze reductie wordt niet als apart doel benoemd. Verkeer veroorzaakt na de landbouw de grootste uitstoot van stikstof.

Duurzaamheid in samenhang

Wat de analyse als geheel vooral laat zien, is dat gemeenten duurzaamheid steeds minder benaderen als een verzameling afzonderlijke beleidsdossiers. In plaats daarvan ontstaat een integrale benadering waarin energie, mobiliteit, gebiedsontwikkeling, gezondheid, natuur, klimaatadaptatie en economische ontwikkeling met elkaar worden verbonden. Tegelijkertijd zijn er duidelijke verschillen in de mate van concretisering. Sommige onderwerpen, zoals netcongestie, energie-infrastructuur en warmtetransitie, hebben inmiddels een vaste plek verworven in de uitvoeringspraktijk. Andere thema's, zoals circulair bouwen, energiegemeenschappen, laadinfrastructuur als onderdeel van het energiesysteem en een gerichte aanpak van stikstofuitstoot, bevinden zich nog meer in een ontwikkelfase of zijn minder vaak, of minder concreet uitgewerkt. Juist daar liggen kansen voor verdere kennisontwikkeling en uitwisseling tussen gemeenten. De coalitieakkoorden laten daarmee zien dat de verduurzamingsopgave steeds breder wordt, maar ook dat niet alle onderdelen zich in hetzelfde tempo ontwikkelen.


ABN·AMRO
Check in
#apenkooiXL
FAMILIE DISTILLEERDERIJ SINDS 1888
HOOGHOUDT

4 Ruimte voor economie en werk



De Nederlandse economie zit midden in een tijdperk van veranderingen. Dit is het gevolg van toegenomen internationale spanningen, maar ook van de energietransitie, technologische ontwikkelingen en de hardnekkige krapte op de arbeidsmarkt. De 'nieuwe' economie vraagt om nieuwe vaardigheden én om fysieke ruimte, in het tijdperk van binnenstedelijke verdichting. Hoe gaan gemeenten deze uitdagingen te lijf, en met welke concrete maatregelen en interventies?

Een eerste, algemene observatie is dat economie en werk in de meeste coalitieakkoorden uitgebreid aan bod komt. Driekwart van de bestudeerde akkoorden wijdt hier een apart hoofdstuk aan, al verschilt de inhoudelijke reikwijdte wel. In acht akkoorden is economie een paragraaf, als onderdeel van een breder ingestoken hoofdstuk. Dit zegt echter meer over de structuur en opbouw van het akkoord dan over de mate van aandacht die economie krijgt.

Interessant om te zien is dat economie als onderwerp gekoppeld wordt aan diverse aanverwante thema's. Hierin bestaan verschillen tussen gemeenten. Het meest voorkomend is de koppeling met werk (bv. Heerlen), onderwijs (bv. Zoetermeer) of cultuur (Haarlem). Sommige gemeenten leggen een expliciete link met transities op het gebied van duurzaamheid (bv. Alphen aan den Rijn), digitalisering of circulariteit (bv. Breda). In de meeste coalitieakkoorden, waaronder die van Hengelo, zijn de economie-gerelateerde thema's verspreid over verschillende hoofdstukken. Dat geldt niet voor de gemeente Amersfoort: in dit 'akkoord op hoofdlijnen' wordt het woord economie slechts één keer genoemd, in een hoofdstuk over wonen.

Dit hoofdstuk beschrijft voor vijf thema's hoe gemeenten werken aan ruimte voor economie en werk. Eerst gaat het over arbeidsmarkt en talent, daarna over innovatie- en concurrentiekracht en over ruimte voor werk en werklocaties. Dan komt mkb-dienstverlening aan bod, gevolgd door economische vernieuwing en een paragraaf met overige onderwerpen.

4.1 Arbeidsmarkt en talent

Waar vier jaar geleden nog rekening werd gehouden met oplopende werkloosheid na het afbouwen van de coronasteun[8], staat nu de aanhoudende arbeidsmarktkrapte centraal. Door de vergrijzing houdt die krapte voorlopig aan, en het vraagstuk is meer dan een kwestie van aantallen alleen. Door de snelle opkomst van digitale technologie en de energie- en circulaire transitie verandert het werk zelf, voor zowel praktisch, als theoretisch geschoolden. Dat vraagt niet alleen om meer mensen, maar ook om andere vaardigheden en dus om scholing en samenwerking tussen gemeenten, onderwijs en werkgevers. In de coalitieakkoorden krijgt de arbeidsmarkt dan ook veel aandacht, vooral waar het gaat om jongeren die toetreden tot de arbeidsmarkt en mensen die er nu nog buiten staan.

Maatregelen tegen krapte

Vrijwel elk akkoord noemt de krapte op de arbeidsmarkt als ontwikkeling om rekening mee te houden. Assen zet het onderwerp naast een vol stroomnet en stikstofregels als één van dé uitdagingen voor de nieuwe bestuursperiode. Roosendaal noemt het naast volle elektriciteitsnetten als iets dat de groei van

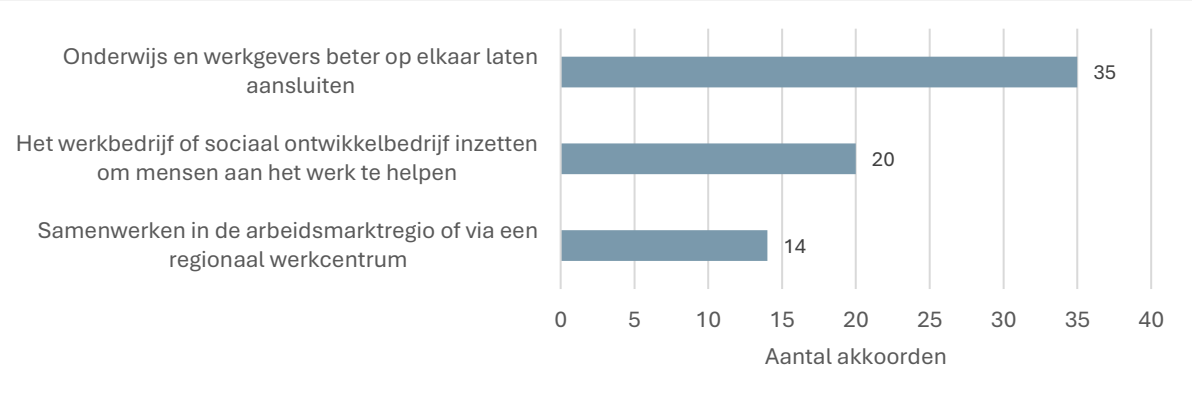
[8] van Dijken, K., Dorenbos, R., Fokkema, M., Ghauharali, R., Wassenberg, F. & Bekhuis, F. (2021) *Herstel en perspectief in tijden van transitie: Stedelijke trends en opgaven voor 2022* e.v. Platform31.

banen en opleidingsplekken kan vertragen.

> “ De krapte op de arbeidsmarkt zal naar verwachting niet afnemen en kan potentieel ontwrichtend werken voor de samenleving. [...] Ook bedrijven kunnen geremd worden in hun ontwikkeling als zij onvoldoende personeel aan zich kunnen binden." (gemeente Zwolle)

Bij vrijwel alle gemeenten blijft het niet bij een constatering. De maatregelen die zij noemen lopen uiteen, maar richten zich veelal op samenwerking met partijen die de aansluiting tussen werk en werknemer verbeteren. Het vaakst zijn dat onderwijs en werkgevers. Zo verbindt Hoorn de samenwerking tussen scholen, ondernemers, zorginstellingen en WerkSaam met elkaar. Ruim de helft van de gemeenten zet daarnaast het eigen werkbedrijf in. In Lelystad vormt het Werkbedrijf de schakel tussen werkgever en werknemer. Een kleiner deel organiseert het antwoord in de arbeidsmarktregio, zoals Hengelo, dat met regionale partners bouwt aan het Werkcentrum Twente.

Figuur 4 Maatregelen die gemeenten noemen bij de arbeidsmarktkrapte



Hoewel arbeidsmigratie in bijna twee derde van de akkoorden voorkomt, wordt het niet vaak als antwoord op de arbeidsmarktkrapte benaderd. De nadruk ligt vooral op huisvesting, registratie en het tegengaan van uitbuiting. Ede kiest voor een integrale aanpak, waarin afspraken over werkgevers, huisvesting en registratie worden verbonden met toezicht, handhaving en regionale samenwerking. Enkele gemeenten maken onderscheid tussen groepen internationale werknemers en hun positie op de arbeidsmarkt. Eindhoven onderscheidt studenten, kenniswerkers, arbeidsmigranten, asielzoekers en statushouders, en koppelt daaraan verschillende maatregelen, zoals bescherming bij werkverlies voor internationale werknemers en leerwerktrajecten voor statushouders. Enschede beschouwt internationale studenten expliciet als blijvende economische kracht en begeleidt hen naar werk, ondernemerschap en woonruimte. Bij arbeidsmigranten ligt de nadruk juist op eerlijke arbeidsvoorwaarden, veilige huisvesting en het tegengaan van afhankelijkheid tussen werk en wonen.

Talent ontwikkelen en binden

Talentontwikkeling is het breedst gedragen onderdeel van dit cluster en komt op twee na in alle akkoorden expliciet terug. Het richt zich op de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt met stages, leerwerktrajecten en techniekonderwijs als terugkerende instrumenten. Bij ongeveer twee derde van de gemeenten is dat uitgewerkt in een concrete maatregel. Haarlem formuleert een scherpe ambitie en maakt daar ook middelen voor vrij.

> “We sluiten een stagepact met onderwijsinstellingen en werkgevers met als uitgangspunt: geen Haarlemse leerling zonder stageplek, met een passende vergoeding.” – (gemeente Haarlem)

Bij ongeveer een kwart van de gemeenten heeft deze inzet de vorm van een afspraak, waarbij een deel aanhaakt bij het landelijke Stagepact mbo. Enschede wil meer opleidingen waarin leren en werken samengaan en koppelt dat aan stagegaranties. 's-Hertogenbosch legt afspraken vast in een arbeidsmarktpact met ondernemers en maatschappelijke partners, en wil jongeren stimuleren te kiezen voor beroepen waar tekorten zijn. Roosendaal ontwikkelt samen met werkgevers en het onderwijs opleidingen met een baangarantie. Gemeenten binden onderwijs en werkgevers hiermee aan een belofte. Zo zorgen ze voor een zekere start op de arbeidsmarkt voor jongeren, en voor het behouden en aantrekken van jong talent.

Onbenut arbeidspotentieel activeren

Een tweede belangrijk antwoord op de krapte is het activeren van mensen die nu nog langs de kant staan. De inclusieve arbeidsmarkt komt op vier na in alle akkoorden voor, en het onderdeel valt vooral op door de mate van uitwerking. Op twee gemeenten na bevat ieder akkoord een concrete maatregel of een uitvoeringsafspraak, wat het daarmee tot het minst vrijblijvende onderdeel van dit cluster maakt. Gemeenten werken met bekende instrumenten als loonkostensubsidies, jobcoaches, praktijkleren en beschut werk, en een deel van hen noemt daarbij het eigen sociaal ontwikkelbedrijf, zoals Spaarne Werkt in Haarlem, Tiem in Zwolle en WeenerXL in ’s-Hertogenbosch. Tilburg verbindt hier bovendien een meetbaar doel aan.

> “We verhogen daarom de instroom in de ontwikkelbaantrajecten in 2026 van 50 naar 70 inwoners, en vanaf 2027 naar minimaal 100 per jaar.” – (gemeente Tilburg)

Dit onderdeel dient in de akkoorden twee doelen tegelijk. Het eerste is sociaal en gaat over bestaanszekerheid en meedoen, zoals in Roosendaal, dat opleidingen met baangarantie inzet om de kwetsbaarste groepen een goede start te geven. Tegelijkertijd hebben zulke maatregelen een economisch doel: werkzoekenden begeleiden naar sectoren met personeelstekorten. In de akkoorden komen beide doelen vaak samen, maar gemeenten leggen verschillende accenten in de manier waarop zij sociale participatie en het vervullen van vacatures met elkaar verbinden. Leeuwarden legt meer nadruk op doorstroom naar regulier werk. De gemeente stopt daarom met de basisbanen in hun huidige vorm en zet de vrijgekomen middelen gerichter in voor bijvoorbeeld start- en opstapbanen. Groningen en Tilburg blijven juist de sociale waarde van de basisbaan benadrukken en zetten in op verdere uitbreiding.

Leven lang ontwikkelen

Waar talentontwikkeling en de inclusieve arbeidsmarkt in vrijwel alle akkoorden terugkomen, komt de ontwikkeling van mensen die al werken in bijna zes op de tien akkoorden aan bod. In bijna een kwart is geen passage te vinden over scholing tijdens de loopbaan, wat dit tot het minst gedekte onderdeel van dit cluster maakt. Waar het thema wel voorkomt, is het meestal wel vertaald in een maatregel, al gaat het bij een aantal gemeenten om de eigen ambtelijke organisatie in plaats van om de lokale arbeidsmarkt. In de trendstudie[9] van vier jaar geleden constateerde Platform31 dat een leven lang ontwikkelen onvoldoende van de grond kwam. De coronacrisis moest een doorbraak aanjagen, maar daarvan is in de huidige akkoorden nog geen sprake. Enschede geeft hier wel concreter invulling aan en positioneert een leven lang ontwikkelen expliciet als onderdeel van het economisch beleid:

[9] van Dijken, K., Dorenbos, R., Fokkema, M., Ghauharali, R., Wassenberg, F. & Bekhuis, F. (2021) *Herstel en perspectief in tijden van transitie: Stedelijke trends en opgaven voor 2022* e.v. Platform31

> “ Leven Lang Ontwikkelen maken we tot economische pijler, met extra aandacht voor digitalisering, techniek, zorg, mbo-vakmanschap, zij-instroom en leerwerktrajecten." - (gemeente Enschede)

Helmond behandelt het onderwerp in een apart hoofdstuk over de arbeidsmarkt en het beroepsonderwijs, maar redeneert daarbij wel economisch, met als argument dat de arbeidsmarkt snel verandert door nieuwe technologieën en dat werkenden door laagdrempelige om- en bijscholing aantrekkelijk blijven voor werkgevers. De gemeente ziet een groot potentieel bij zij-instromers en wil koppelkansen creëren tussen sectoren met krapte en sectoren die krimpen. Andere gemeenten, zoals Deventer, leggen meer nadruk op de toegankelijkheid van scholing. Deventer wil inwoners beter de weg laten vinden naar opleidingen, vouchers en ontwikkelbudgetten.

4.2 Innovatie- en concurrentiekracht

De toegenomen spanningen op het wereldtoneel tussen de verschillende economische machtsblokken hebben geleid tot een opnieuw toegenomen focus op concurrentiekracht, innovatie en productiviteit. In Europees verband heeft het recente rapport van Mario Draghi het nodige stof doen opwaaien.[10] In navolging daarop bracht oud-ASML-topman Peter Wennink eind 2025 een advies uit over het toekomstige verdienvermogen van Nederland. Wennink bepleit dat economische groei noodzakelijk is om de koopkracht op peil te houden en om de publieke voorzieningen en maatschappelijke transities te kunnen blijven betalen. Dit vraagt om arbeidsproductiviteitsgroei, waarvoor gerichte investeringen nodig zijn in productieve en innovatieve sectoren en bedrijven. In hoeverre is deze boodschap ook aangekomen bij G40- gemeenten? Hoe kijken zij aan tegen deze opgaven, en welke accenten leggen zij de komende jaren?

Brede blik op groei

De term verdienvermogen komt in nog geen kwart van de akkoorden voor. De gemeenten die dit begrip wel expliciet noemen geven er bovendien op verschillende manieren uiting aan. ’s-Hertogenbosch is één van de weinige gemeenten waar de argumentatie en ambitie uit het rapport-Wennink in het akkoord duidelijk doorklinkt:

> “ We gaan aan de slag met ons toekomstig verdienvermogen. Dat is nodig, want er liggen grote kansen en uitdagingen om dit te behouden en verder uit te bouwen. Een sterke economie zorgt voor werkgelegenheid en maakt het mogelijk om publieke voorzieningen ook in de toekomst te blijven betalen.” - (gemeente ’s-Hertogenbosch)

Ook de gemeente Deventer wil het langetermijnverdienvermogen versterken, en kondigt aan dat de Deventer Economic Board de economische structuur moet versterken op basis van prioriteiten, kaders en meetbare resultaten. Tilburg denkt bij het vergroten van het verdienvermogen vooral aan innovatie en clusterkracht, terwijl Zwolle het expliciet verbindt aan haar mkb-dienstverlening. Hoorn en Zaanstad koppelen het begrip aan de eigen financiële gezondheid van de gemeente.

De alarmerende en ambitieuze boodschappen van Draghi en Wennink krijgen in de meeste G40-gemeenten weinig weerklank. De meerderheid van de gemeenten voorziet de noodzaak tot economische groei en -ontwikkeling van de nodige nuances en voorwaarden. Terwijl de meeste gemeenten het belang

[10] European Commission (2024) The Draghi report: A competitiveness strategy for Europe (Part A), In-depth analysis and recommendations (Part B).

van een gezonde lokale en regionale economie en een aantrekkelijk vestigingsklimaat wel benoemen, benadrukken zij dat dit geen doel op zich is. De gemeente Heerlen is in dit opzicht illustratief:

> “ Omdat economie om meer draait dan verdienvermogen, hebben en houden we oog voor *social return*, ecologische draagkracht, en werken we onverminderd toe naar een circulaire economie.” – (gemeente Heerlen)

Veel gemeenten benadrukken eerder te willen investeren in een ‘toekomstgerichte economische basis.’ In veel gevallen kijken zij kritisch naar de maatschappelijke impact of meerwaarde van economische activiteiten. Voorbeelden hiervan zijn onder andere Groningen, waar men kiest voor een ‘economie in evenwicht’, Haarlemmermeer, dat de economische groei als ‘waardegedreven’ bestempelt, en Nijmegen, waar ‘een sterke economie breder is dan alleen economische groei.’ De gemeente Roosendaal streeft weliswaar naar een concurrerende economie, maar wel op basis van ‘kwalitatieve economische groei.’ Deze ideeën over hoe de ‘nieuwe economie’ er volgens G40-gemeenten uit moet zien komen verder aan bod in paragraaf 4.5.

Productiviteitsgroei onderbelicht

Veel akkoorden noemen wel technologie (specifiek AI), digitalisering en automatisering, maar koppelen dat niet of nauwelijks expliciet aan toegevoegde waarde per werknemer of arbeidsbesparing bij bedrijven. In plaats daarvan heeft dit in de meeste gevallen betrekking op het slimmer en efficiënter werken binnen de eigen gemeentelijke organisatie en -dienstverlening. Enkele uitzonderingen zijn Almere (dat inzet op de hoogproductieve economie), Ede (waar productiviteitsgroei één van de programmalijnen is van de Human Capital Agenda), Oss (dat digitalisering en AI als kansrijk ziet om productiviteit en innovatie te versterken) en Tilburg (dat samen met het bedrijfsleven, kennisinstellingen en medeoverheden oplossingen zoekt voor productiviteitsontwikkelingen). Uit de akkoorden blijkt nog niet duidelijk hoe gemeenten hier precies aan bij willen dragen. Zwolle is het meest concreet: deze gemeente wil de arbeidsproductiviteit per jaar met 1,5 procent laten groeien, en focust daarbij expliciet op thema’s als digitalisering en robotisering, ruimte voor bedrijvigheid, regeldruk en Leven Lang Ontwikkelen.

Innovatieve economie

De mate waarin G40-gemeenten kiezen voor een specifiek en onderscheidend economisch profiel verschilt. Dit is uiteraard sterk context- en locatieafhankelijk. Voor een aantal steden is het profiel duidelijk: waar Arnhem zich presenteert als dé energiestad van Nederland en Apeldoorn zich profileert als Stad van Veiligheid, kiest Breda expliciet voor toegepaste technologie en creativiteit, Dordrecht en Schiedam voor maritieme maakindustrie, Ede voor *(agri)food,* Eindhoven en Enschede voor hightech maakindustrie, Emmen voor circulaire economie, ’s-Hertogenbosch voor FairTech en Sittard-Geleen voor chemie. Uiteraard besteden deze steden ook aandacht aan de ontwikkeling van overige sectoren en het ‘brede mkb’: zo schrijft de gemeente Eindhoven juist in te willen zetten op diversificatie, om minder afhankelijk te zijn van één waardenketen. De meeste G40-gemeenten benoemen dan ook meerdere speerpunten waar zij de komende jaren op willen inzetten. Hoewel veel gemeenten dus niet expliciet kiezen voor één specifieke strategische specialisatie, zijn er wel degelijk verschillen zichtbaar in de belangrijke economische sectoren die de gemeenten in de coalitieakkoorden noemen (zie tabel hieronder).

Tabel 1 Economische speerpunten G40-gemeenten

Gemeente	Economische profilering en -speerpunten (genoemd in coalitieakkoord)
Alkmaar	Maakindustrie, logistiek
Almelo	Hightech, maakindustrie, defensie, logistiek
Almere	Hightech, maakindustrie, techniek(onderwijs)
Alphen aan den Rijn	Maakindustrie, bouw
Amersfoort	Niet expliciet genoemd
Amstelveen	Maakindustrie, circulair, creatieve tech en AI
Apeldoorn	Veiligheid, energietransitie, techniek, digitalisering, zorg en welzijn
Arnhem	Energie, creatief ontwerp, techniek, maakindustrie
Assen	Gezondheid, overheid, veiligheid, energie, vrijetijdseconomie
Breda	Toegepaste technologie en creativiteit: o.a. robotica; AI; gaming; defensie; veiligheid
Delft	Hightech maakbedrijven, biotech, techniek(onderwijs)
Deventer	Niet expliciet genoemd
Dordrecht	Maritieme maakindustrie, techniek, zorg, ICT, defensie; zakelijke dienstverlening
Ede	(Agri)food
Eindhoven	Hightech maakindustrie: meerdere sleuteltechnologieën (o.a. halfgeleiders)
Emmen	Circulaire economie, biobased plastics, maakindustrie, groene chemie
Enschede	Sleuteltechnologieën (o.a. halfgeleiders, fotonica), defensie (o.a. drones), luchtvaart
Gouda	Niet expliciet genoemd (wel specifiek aandacht voor toerisme)
Groningen	Gezondheid, voeding, creativiteit, circulair, IT, vrijetijdseconomie
Haarlem	Niet expliciet genoemd (o.a. kennisintensief; circulair)
Haarlemmermeer	ICT & technologie, Life Sciences & Health, energie & grondstoffen, specialistische zakelijke dienstverlening
Heerlen	AI, zorginnovatie, medtech, circulaire bouw
Helmond	Innovatieve maakindustrie
Hengelo	Innovatieve maakindustrie, techniek, chiptech, medtech, defensie, energie, circulair

Hoorn	Niet expliciet genoemd (wel specifiek aandacht voor toerisme)
Leeuwarden	Water; bodem; circulair; agrifood
Lelystad	Niet expliciet genoemd
Maastricht	Gezondheid, (creatieve) maakindustrie, Europese instellingen
Nijmegen	Gezondheid, hightech (o.a. halfgeleiders), energie
Oss	Pharma & biotech, maakindustrie
Roosendaal	Verduurzamingstechnologie, zorg en welzijn, vrijteijdseconomie; defensie
Schiedam	Maritieme maakindustrie; mechatronica
s-Hertogenbosch	FairTech (oa. AI, ICT), voeding (o.a. eiwittransitie), creatief ontwerp
Sittard-Geleen	Chemie, materialen, procestechnologie, circulaire economie, maakbedrijven
Tilburg	Digitalisering en AI, innovatieve maakbedrijven (o.a. textiel)
Venlo	Logistiek, voeding, gezondheid en agrifood
Zaanstad	(Voedsel)industrie, (hout)bouw
Zoetermeer	Niet expliciet genoemd (wel specifiek aandacht voor o.a. technologie en maakindustrie)
Zwolle	Niet expliciet genoemd

Het valt op dat een grote meerderheid van de G40-gemeenten wil inzetten op creatieve, kennisintensieve en hoogwaardige bedrijvigheid. Sommigen koppelen dit aan specifieke sectoren, maar dat is niet altijd het geval. Ook gemeenten die zich nadrukkelijk profileren als maakstad, zoals Almelo, Alphen aan den Rijn, Dordrecht, Helmond, Hengelo of Zoetermeer, leggen de verbinding met technologie en innovatie. Om dit te stimuleren zet Almelo bij de ontwikkeling van een nieuw bedrijventerrein in op strakke uitgiftekaders:

> “ Dit grootschalige bedrijventerrein wordt bewust ontwikkeld met een helder profiel: minimaal 75 procent technologisch gedreven maakindustrie en maximaal 25 procent ondersteunende logistiek, gericht op bedrijven met kavels van drie hectare of groter.” – (gemeente Almelo)

Campussen en innovatielocaties

Het aanwijzen van specifieke werklocaties voor innovatieve bedrijvigheid is de laatste jaren steeds gebruikelijker geworden. Meerdere G40-gemeenten, waaronder Almere en Emmen, geven in hun akkoord expliciet aan campusontwikkeling als vliegwiel te zien voor economische ontwikkeling en/of -transities. De meeste G40-steden hebben inmiddels één of meerdere werklocaties omgedoopt tot campus, of hebben de ambitie om bestaande locaties te herontwikkelen “vanuit de campusgedachte.” De meeste van deze campussen hebben een specifiek profiel dat aansluit bij één van de economische speerpunten van de gemeente. Zo is er in Assen de Veiligheidscampus, in Emmen

de Greenwise Campus, in Groningen de Healthy Ageing Campus, in Leeuwarden de Water Campus, in Helmond de Automotive Campus en in Oss het op de farmaceutische sector gerichte Pivot Park. De Limburgse G40-steden beschikken allemaal over een thematische Brightlands-campus.

Daartegenover staan de vaak meer generieke universiteitscampussen en de innovatiedistricten. Die laatste bevinden zich vaak nog in de beginfase van hun ontwikkeling.[11] Voorbeelden hiervan zijn de spoorzones in Zwolle, Tilburg, 's-Hertogenbosch en Apeldoorn. Wat deze campussen en innovatielocaties met elkaar gemeen hebben is dat kennis- en onderwijsinstellingen, (startende maak)bedrijven en overheid nauw samenwerken aan maatschappelijk relevante innovaties. Gemeenten kondigen vooral aan te willen (mee-)investeren in campusontwikkeling in het algemeen, en in ontmoetingsruimtes zoals *living-, field-* en praktijklabs die uitnodigen tot kennisuitwisseling in het bijzonder. Ook is er aandacht voor het mogelijk maken van studentenhuisvesting.

Stimuleren van innovaties
Hoewel de meerderheid van de G40-gemeenten haar economische groeiambities dus nuanceert, zijn er nagenoeg overal volop ambities op het gebied van innovatie. In de meeste gevallen wordt dit gekoppeld aan maatschappelijke opgaven op het gebied van duurzaamheid, gezondheid, de energietransitie, circulariteit, veiligheid of weerbaarheid, veelal in relatie tot nieuwe technologieën en digitalisering. Zo zegt Delft nog vaker een proeftuin te willen zijn voor slimme en duurzame oplossingen op verschillende van deze thema's.

Gemeenten uiten verschillende ideeën over hoe zij innovatie willen aanjagen. Ze zetten vooral in op het verder ontwikkelen van triple helix-netwerken en -ecosystemen, bijvoorbeeld door actief verschillende sectoren aan elkaar te verbinden. Zoals Arnhem, dat de creatieve sector koppelt aan energie. Zoetermeer continueert de Innovatieprijs voor ondernemers, "omdat deze vernieuwende Zoetermeerse bedrijven zichtbaar maakt en ondernemerschap, innovatie en lef waardeert." Daarnaast willen gemeenten graag fysieke ruimte bieden aan innovatieve en experimentele bedrijven, zoals Lelystad:

> "Dat doen we door te sturen op de komst van innovatieve bedrijven, die bij onze ambities passen en een toegevoegde waarde zijn voor stad en inwoner." – (gemeente Lelystad)

4.3 Ruimte voor werk en werklocaties

Uit paragraaf 4.2 kwam al naar voren dat gemeenten veel aandacht hebben voor de ruimtelijk-economische ontwikkeling van campussen en andersoortige innovatielocaties. Dit is niet verwonderlijk. Als gevolg van de woningbouw- en de binnenstedelijke verdichtingsopgave in Nederlandse steden komt de ruimte voor economie namelijk steeds meer onder druk te staan. Dit geldt met name voor stadsverzorgde mkb-bedrijven op binnenstedelijke bedrijventerreinen die plaatsmaken voor (gemengde) woonwijken. Vanuit de pijler Economie en Werk van de G40 heeft dit onderwerp de afgelopen jaren prominent op de agenda gestaan. EZ-afdelingen van gemeenten zoeken naar instrumenten om ruimte te maken voor economie, werk en om (betaalbare) bedrijfsruimte te beschermen. Wat is hierover terug te lezen in de nieuwe coalitieakkoorden?

Woon-werkbalans
De verhouding tussen wonen en werken komt in vrijwel alle akkoorden terug, al gebruikt slechts een handvol gemeenten letterlijk de term woon-werkbalans. Gemeenten willen voorkomen dat woningbouw

[11] Voor het verschil tussen een campus en een innovatiedistrict, zie: Twynstra Gudde (2026) Wat maakt een campus anders dan een innovatiedistrict?

en bevolkingsgroei sterker toenemen dan de werkgelegenheid, waardoor steden vooral woonplaatsen worden en inwoners elders moeten werken.

> “ De groei van de stad wordt in balans gebracht met de ontwikkeling van het aantal banen, zodat inwoners dichtbij huis kunnen werken en de uitgaande pendel wordt verminderd." – (gemeente Almere)

Veel gemeenten formuleren deze ambitie zonder concrete aantallen. Haarlem wil dat het aantal banen minimaal meegroeit met de woningbouw, Tilburg laat ruimte voor werk en voorzieningen meegroeien en Alphen aan den Rijn koppelt de werkgelegenheid aan de bevolkingsgroei. Andere gemeenten maken de verhouding wel getalsmatig. Gouda stelt dat er 5.000 extra banen nodig zijn, Oss voorziet een groei naar circa 50.000 banen in 2040 en Hengelo en Enschede willen in de Spoorzone 30.000 woningen en evenveel arbeidsplaatsen toevoegen.

Naast het aantal banen besteden sommige gemeenten aandacht aan de kwalitatieve match tussen woningbouw en werkgelegenheid, dus de vraag of de banen die erbij komen aansluiten bij de huidige en nieuwe inwoners. Dordrecht is hierin het meest uitgesproken. Met het programma Ruimte voor Banen wil de gemeente zorgen dat bevolkingsgroei, woningbouw en het type werkgelegenheid goed op elkaar aansluiten.

> “ Daarbij is het cruciaal dat de groei van het aantal inwoners, woningbouw en het type werkgelegenheid goed op elkaar aansluiten. […] Zo vergroten we de economische weerbaarheid van Dordrecht en creëren we een gevarieerd en toekomstbestendig banenaanbod voor de nieuwe generatie." – (gemeente Dordrecht)

Ruimte voor werk in gebiedsontwikkeling
G40-gemeenten besteden vrijwel zonder uitzondering aandacht aan het bieden van voldoende ruimte voor economie, werk of mkb-ondernemerschap. Zo zetten zij de komende jaren vol in op het mengen van de functies wonen, werken en voorzieningen in ‘hoogstedelijke milieus’, bijvoorbeeld bij de herontwikkeling van centrum- of stationsgebieden. Dit wordt ook wel de ‘gebiedsgerichte aanpak’ of ‘gemengde gebiedsontwikkeling’ genoemd. Een voorbeeld hiervan is de gemeente Alkmaar:

> “ In nieuwe gebiedsontwikkelingen reserveren we, volgens het vastgestelde Actieprogramma Economie, ruimte voor economische functies en voorzieningen die bijdragen aan levendige wijken, zoals kleinschalige bedrijvigheid, detailhandel, horeca en maatschappelijke voorzieningen.” – (gemeente Alkmaar)

Een aantal gemeenten noemt concrete acties om dit voor elkaar te krijgen. Zo kondigt de gemeente Assen aan ruimte voor economie op een aantal ontwikkellocaties vast te gaan leggen in de Omgevingsvisie en houdt Delft vast aan de norm ‘minimaal 10 procent voor werkfuncties in gebiedsontwikkelingen’.

Bedrijvigheid in bestaande wijken
Hoewel de term ‘wijkeconomie’ in de akkoorden niet of nauwelijks letterlijk aan bod komt (Emmen, Tilburg en Groningen uitgezonderd), hebben de meeste steden wel degelijk aandacht voor voorzieningen, werkgelegenheid en kleinschalige bedrijvigheid in wijken. Dit willen zij met name verbeteren door

wijkwinkelcentra te herontwikkelen. In enkele gevallen ligt de nadruk daarbij op betaalbaarheid: zo zoekt Delft in het programma betaalbare bedrijfsruimte nadrukkelijk de samenwerking met woningcorporaties. En Enschede en Eindhoven willen actief betaalbare plekken voor (creatieve) startende ondernemers creëren door oude kantoorpanden en bedrijfshallen strategisch aan te kopen of te transformeren.

Ongeveer een derde van de G40-gemeenten besteedt in haar akkoord aandacht aan het faciliteren van (betaalbare) ruimte voor creatieve broedplaatsen en makers zoals kunstenaars. Dit doen zij bijvoorbeeld door flexibele regelgeving of het (tijdelijk)aanbieden van gemeentelijk vastgoed. Gemeenten benadrukken dat dit bijdraagt aan zowel werkgelegenheid als een aantrekkelijk vestigingsklimaat.

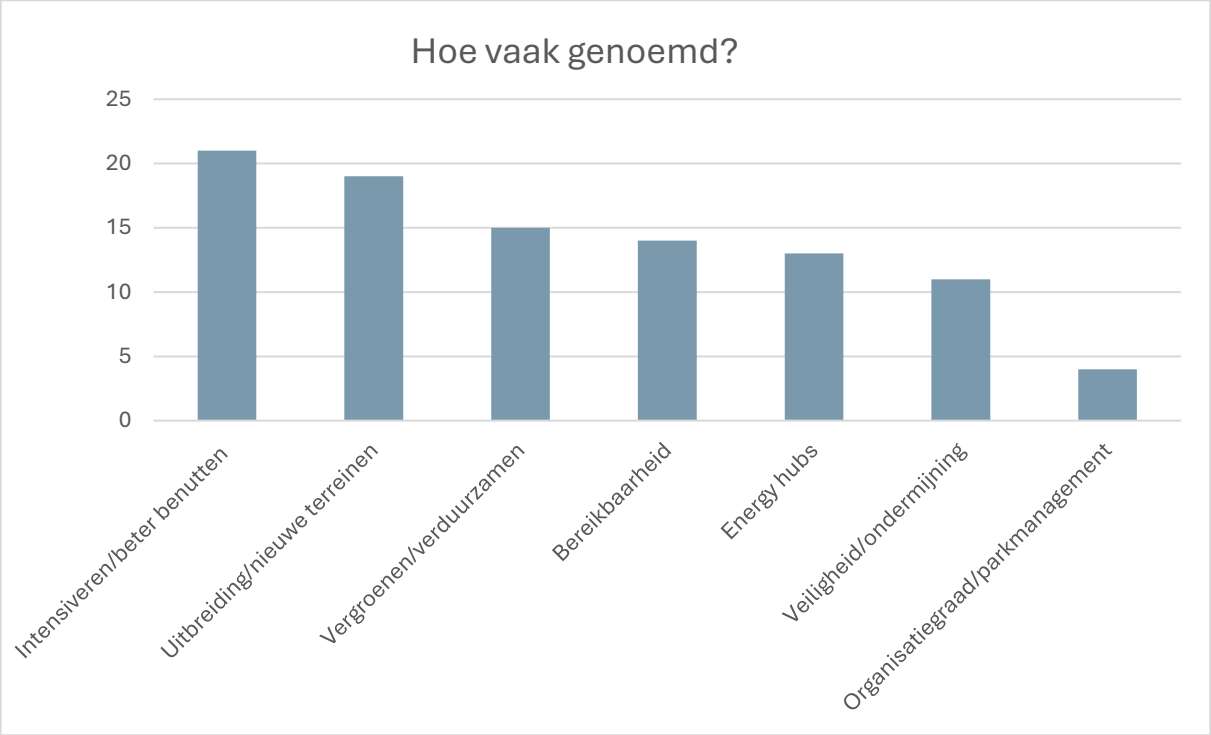
> “ We zoeken ruimtes waar maak-, duurzaam/circulair-, creatieve industrie en starters (weer) een plek krijgen in Amstelveen. Ook in oude gebouwen binnen bestaande wijken. Ze verlevendigen de wijk, trekken voorzieningen aan en maken de stad aantrekkelijk.” - (gemeente Amstelveen)

Bedrijventerreinen transformeren

Veel gemeenten willen ook ruimte reserveren voor de wat grootschaligere of zwaardere bedrijvigheid. Zo wil Amstelveen specifiek ruimte creëren voor de circulaire economie, Maastricht voor maakindustrie, en hecht Almelo waarde aan het optimaal gebruik van watergebonden kavels. Tegelijkertijd is in veel akkoorden terug te lezen dat de beschikbare kavels, zeker voor de wat zwaardere maak- en productiebedrijven, momenteel schaars zijn.

Op een handvol gemeenten na is in de meeste coalitieakkoorden aandacht voor bedrijventerreinen. De meest voorkomende beleidsambitie is om bestaande bedrijventerreinen beter te benutten door middel van verdichting en intensivering (zie grafiek 1). Hiervoor is het noodzakelijk om door middel van herstructurering een schuifbeweging op gang te brengen, waarbij bedrijven die momenteel (te) hoge milieuruimte bezet houden verplaatsen naar andere locaties in de stad of regio. Diverse gemeenten kondigen aan dat dit prioriteit heeft, maar laten in het midden hoe ze dit voor elkaar denken te krijgen, anders dan dat ze willen inzetten op “zowel inbreiding als uitbreiding.” De gemeente Enschede kondigt wel aan dat zij binnen de Strategische Investeringsagenda nadrukkelijk middelen reserveert om de herstructurering, transformatie en schuifruimte op werklocaties aan te jagen. Bij de ontwikkeling van nieuwe bedrijventerreinen merkt Ede specifiek op dat deze zoveel mogelijk “in gestapelde vorm” worden ontwikkeld. Voor een aantal gemeenten geldt overigens dat er weliswaar een wil is om nieuwe terreinen uit te geven, maar dat dit zich momenteel nog in een verkennende fase bevindt.

Grafiek 1 Wat wordt in de coalitieakkoorden genoemd in relatie tot bedrijventerreinen?



Naast intensivering en uitbreiding is er in de meeste gemeenten bredere aandacht voor het 'revitaliseren' of 'toekomstbestendig maken' van bedrijventerreinen, waarbij ook aandacht uitgaat naar verduurzaming, vergroening, bereikbaarheid en het energievraagstuk:

> “ Op bedrijventerreinen stimuleren wij smart energy hubs, gezamenlijke batterijopslag en samenwerking tussen bedrijven om energie slimmer op te wekken, op te slaan en te gebruiken.” – (gemeente Enschede)

Roosendaal zegt via de wet Bibob en het omgevingsplan te zullen sturen op gewenste ontwikkelingen op bedrijventerreinen, al is dit in eerste instantie vooral bedoeld om ondermijnende activiteiten aan banden te leggen. Grafiek 1 laat zien dat zij daar niet uniek in zijn. Slechts een aantal gemeenten kondigt in hun coalitieakkoord aan in te willen zetten op het verbeteren van de organisatiegraad op bedrijventerreinen.

Binnensteden en bereikbaarheid

Ook binnensteden krijgen in de akkoorden volop aandacht. Nagenoeg alle G40-gemeenten beschouwen hun binnenstad als belangrijk visitekaartje en als economische motor. Mede als gevolg van de ontwikkeling van e-commerce is het al langer de ambitie om binnensteden te transformeren van winkellocaties (‘*places to buy*’) naar verblijfslocaties (‘*places to be*’) wordt in de meeste steden voortgezet. Ongeveer de helft van de gemeenten koppelt het verbeteren van de verblijfskwaliteit aan vergroening. Een derde van de akkoorden noemt de aanpak van leegstand als aandachtspunt. Tilburg en Hengelo kondigen specifiek aan het winkelaanbod te willen verbeteren door actief brancherings- of acquisitiebeleid.

Steden benadrukken over het algemeen dat binnensteden plekken zijn waar ontmoeting en ondernemen centraal staan, maar waar ook gewoond wordt. Dit leidt tot een spagaat: gemeenten willen enerzijds een levendig stadscentrum met winkels, cultuur, evenementen en horeca. Zo denken Schiedam en Tilburg hardop na over het verruimen van openingstijden van terrassen of nachtclubs. Anderzijds willen ze dat

binnensteden leefbare plekken blijven voor de bewoners, en zegt ongeveer de helft van de gemeenten nog meer functiemenging in binnensteden na te streven. Dit zal de komende jaren een balanceeroefening blijven: in de meeste coalitieakkoorden wordt niet expliciet gekozen voor het één of het ander.

Een ander thema wat veel aan bod komt in relatie tot binnensteden is de bereikbaarheid. Gemeenten pakken het thema verschillend aan. Onder meer Breda en Nijmegen willen autoluwe(re) zones invoeren, Groningen, Helmond en Zaanstad zetten in op grotere fietsenstallingen. Schiedam en Oss willen juist het parkeren bij winkelgebieden betaalbaar houden. Meerdere steden, waaronder Dordrecht, Amersfoort, Nijmegen en 's-Hertogenbosch willen vooral dat bezoekers hun auto's in garages parkeren in plaats van op straat. In onder meer Alphen aan den Rijn, Assen en Zwolle wordt gesproken over zero-emissiezones.

> “ Zo worden in het gebied rondom het winkelhart meer functies toegestaan. Denk aan plekken voor cultuur, ambachten en ontmoeting. Er wordt specifiek ruimte gemaakt voor makers.” – (gemeente Helmond)

Stadslogistiek en zero-emissiezone
Stadslogistiek komt in ongeveer de helft van de akkoorden terug, meestal in relatie tot de zero-emissiezone. Gemeenten streven naar schonere lucht, minder geluid en een leefbaardere binnenstad, maar willen tegelijkertijd ruimte houden voor bevoorrading en ondernemerschap. Binnen deze gedeelde opgave kiezen zij voor uiteenlopende lokale oplossingen. Zwolle verlengt voorlopig de ontheffingen voor ondernemers, terwijl Helmond en Schiedam afzien van invoering. Gemeenten die wel een zone invoeren, zoeken veelal naar maatwerk, zoals Gouda:

> “ Voor de zero-emissiezone stadslogistiek zoeken we samen met ondernemers naar de beste route en het beste tempo richting een emissieloze stad." - (gemeente Gouda)

Een kleinere groep richt zich daarnaast op het verminderen van het aantal vervoersbewegingen. Maastricht zet in op elektrische goederenhubs, Lelystad onderzoekt een overslagcentrum aan de rand van de stad en Deventer verkent logistieke hubs en pakketkluizen.

4.4 Mkb-dienstverlening

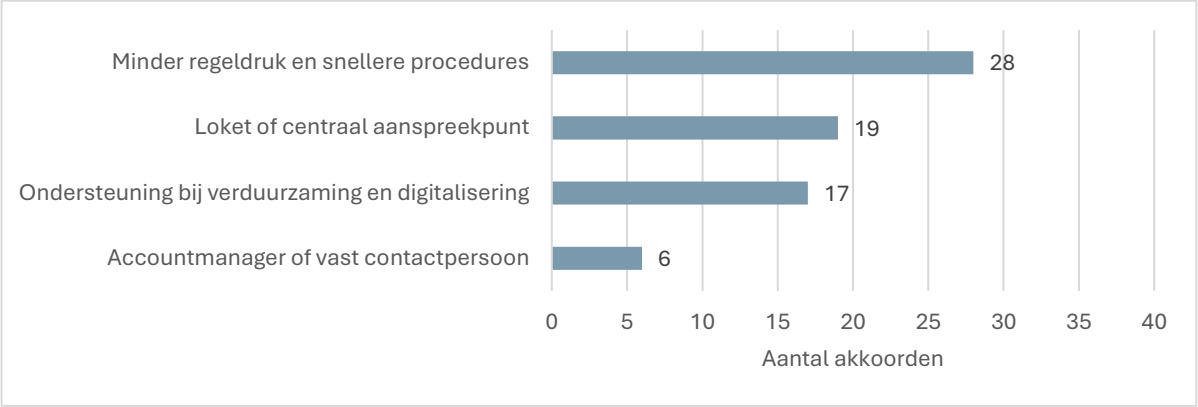
Het brede mkb staat voor grote veranderingen. Arbeidsmarktkrapte, verduurzaming, digitalisering en veranderende regelgeving vragen steeds meer van ondernemers, terwijl juist kleinere en middelgrote bedrijven vaak minder tijd, kennis en capaciteit hebben om hierop in te spelen. Gemeenten kunnen hierin een belangrijke rol spelen door ondernemers beter en sneller wegwijs te maken in het beschikbare aanbod, en hen actief te ondersteunen bij vraagstukken waar zij zelf moeilijk uitkomen. Die rol is niet nieuw, maar wel steviger verankerd dan vier jaar geleden. In de coronacrisis ontstond nauwer contact tussen de gemeenten en ondernemers door de uitvoering van coronasteunmaatregelen, en de opgave lag in het vasthouden van dat contact. Nu presenteren veel coalitieakkoorden ondernemersdienstverlening als een structurele voorziening. In een aantal gemeenten gaat dat bovendien gepaard met een eigen uitvoeringsprogramma of begrotingspost.

Eén aanspreekpunt voor ondernemers
Rondom het thema mkb en mkb-dienstverlening krijgt toegankelijkheid van de gemeente zelf verreweg de meeste aandacht. In ruim vier op de vijf akkoorden krijgt het creëren van toegankelijkheid een concrete vorm, het vaakst door het verminderen van administratieve lasten, het sneller helpen van

ondernemers bij vergunningaanvragen en het voorkomen dat zij binnen de gemeentelijke organisatie van afdeling naar afdeling worden gestuurd.

Hoewel gemeenten dezelfde ambitie delen, kiezen zij verschillende routes om die te realiseren. Ongeveer de helft van de gemeenten kiest voor een loket, zodat ondernemers bij één centraal punt terechtkunnen. Gouda en Zoetermeer werken aan één herkenbaar aanspreekpunt. Andere gemeenten bouwen voort op wat er al is. Arnhem zet het ondernemerspunt en het Loket Geldzaken voor ondernemers voort en verbindt dat aan het verminderen van onnodige regeldruk. Hoorn benut zowel het digitale ondernemersloket en het regionale loket als het startersloket en investeert vooral in de vindbaarheid ervan, om zo één herkenbare route te bieden voor ondernemersvragen en persoonlijk contact bij complexe initiatieven.

Figuur 5 Vormen van mkb-dienstverlening in de coalitieakkoorden



Andere gemeenten leggen meer nadruk op persoonlijk contact en een actieve benadering via accountmanagers. In Hengelo adviseren accountmanagers ondernemers over gemeentelijke diensten en helpen zij bij het toepassen van regels. Emmen werkt met vaste accountmanagers die ondernemers actief benaderen, en wil daarnaast de dienstverlening van de verschillende partijen waarmee ondernemers te maken hebben beter aan elkaar verbinden. Helmond combineert beide en zet naast een digitaal portaal een vast team van accountmanagers in.

> “ We richten een centraal digitaal portaal in, gecombineerd met een vast team van accountmanagers voor ondernemers. Hiermee zorgen we ervoor dat ondernemers makkelijk terechtkunnen bij de gemeente en niet zelf hoeven te zoeken bij welk team ze voor welke vraag moeten zijn of dat ze voor één vraag met verschillende afdelingen contact moeten zoeken." - (gemeente Helmond)

Ondersteuning bij economische transities

In bijna de helft van de akkoorden gaat de dienstverlening verder dan het beantwoorden van vragen, en helpen gemeenten ondernemers ook actief om hun bedrijf te verduurzamen en te digitaliseren. Zo zet 's-Hertogenbosch samen met partners een mkb-collegetour op over digitalisering, duurzaamheid en energie besparen, en laat de onderwerpen bepalen door waar ondernemers zelf behoefte aan hebben. Dat is een duidelijke ontwikkeling ten opzichte van vier jaar geleden, toen gemeenten hun ondersteuning vaak nog vanuit het beschikbare aanbod vormgaven. De aanpak sluit bovendien aan bij de Actieagenda mkb-dienstverlening, die inzet op ondersteuning vanuit de vragen en behoeften van ondernemers.

> “ Ondersteuning bij de uitdagingen van nu. We zetten een mkb-collegetour op over digitalisering, duurzaamheid, energie besparen en andere thema's waar ondernemers behoefte aan hebben." – (gemeente 's-Hertogenbosch)

Maastricht start een mkb-actieprogramma dat ondernemers moet helpen toekomstbestendig te worden op het gebied van duurzaamheid, circulariteit en digitalisering, Deventer zet in op laagdrempelige ondersteuning via energiescans en advisering, en Eindhoven zet het bestaande mkb-team voort en gebruikt dit om ondernemers te ondersteunen bij circulariteit en verduurzaming. Daarmee verschuift de rol van de gemeente van het beantwoorden van praktische ondernemersvragen naar het actief ondersteunen van ondernemers bij hun toekomstbestendigheid.

Het doel dat gemeenten aan mkb dienstverlening verbinden is drieledig. Het meest genoemde is de toekomstbestendigheid van het bedrijf zelf, zoals in het Maastrichtse actieprogramma. Daarnaast speelt de concurrentiepositie een rol. Zaanstad constateert dat Zaanse bedrijven investeren in groene innovatie om concurrerend te blijven. Ten slotte verlicht verduurzaming van bedrijven ook de druk op het stroomnet. Zo benoemt Deventer ondernemers uitdrukkelijk als partners in de energietransitie en wil economische vitaliteit combineren met verantwoordelijkheid voor energiegebruik, klimaat en netcapaciteit.

4.5 Economische vernieuwing

In paragraaf 4.2 kwam al aan de orde dat veel G40-gemeenten streven naar een innovatieve economie die ook duurzaam, circulair en inclusief is. Hoe komt deze ‘nieuwe economie’ verder tot uiting in de akkoorden, en hoe denken gemeenten hier invloed op uit te gaan oefenen?

Brede welvaart
Hoewel het concept brede welvaart steeds meer ingeburgerd is geraakt, neemt circa 40 procent van de G40-gemeenten de term niet expliciet op in hun coalitieakkoord. Desondanks committeert een groot deel van deze groep zich indirect wel aan het gedachtengoed. Dit doen zij bijvoorbeeld door te spreken over ‘een stad in balans’ in het algemeen, of door in het bijzonder te streven naar een economie die bredere maatschappelijke doelen dient zoals welzijn, gezondheid, gelijke kansen, leefbaarheid of duurzaamheid. Van de gemeenten die het wel noemen koppelt ongeveer de helft het expliciet aan de economische visie of agenda. Voorbeelden hiervan zijn onder meer Alphen aan den Rijn, Amstelveen, Deventer, Hoorn, Nijmegen, Venlo en Zwolle.

Circulaire economie
De coalitieakkoorden bewijzen dat de Nederlandse steden circulaire ambities serieus nemen: in slechts vier akkoorden krijgt de circulaire economie geen aandacht. Alle overige 35 gemeenten stimuleren de circulaire economie, bijvoorbeeld door circulair in te kopen, repaircafés of andere circulaire burgerinitiatieven te ondersteunen of in te zetten op afvalscheiding en -reductie. Onder andere Gouda en Haarlem werken met routekaarten om de landelijke en provinciale doelen te halen, terwijl ’s-Hertogenbosch samen met andere overheden en het bedrijfsleven een partij opricht die vraag en aanbod van reststromen moet gaan koppelen Verder valt op dat met name de Limburgse gemeenten Sittard-Geleen, Heerlen en Venlo zich ambitieus tonen op dit terrein. Hetzelfde geldt voor Leeuwarden, die zich als onderdeel van de provincie Friesland als mondiaal koploper beschouwt.

Kiezen tussen economische activiteiten
Ingegeven door schaarste ontwikkelen steeds meer G40-steden ruimtelijk afwegingskader waarbij geprioriteerd wordt op basis van maatschappelijke impact. In de meeste gemeenten is dit echter niet

specifiek van toepassing op de ruimtelijk-economische programmering. Toch zijn er die dit in hun coalitieakkoord wél expliciet verkondigen de economie doelgerichter te willen stimuleren. Voorbeeld hiervan zijn Alkmaar en Groningen, die scherpe afwegingen maken op basis van maatschappelijke en economische meerwaarde per vierkante meter. Ruimte-, energie- en waterintensieve functies met beperkte toegevoegde waarde, zoals distributiecentra en datacenters, krijgen om die reden in Groningen geen voet meer aan de grond. En ook Lelystad kondigt een sturend en selectief vestigingsbeleid aan:

> “ We zetten in op bedrijven die lokale meerwaarde bieden. Er is geen plaats voor bedrijven die Lelystad en haar inwoners niets opleveren. Daarbij denken we aan datacenters, distributiecentra, vervuilende bedrijven of bedrijven die met gevaarlijke stoffen werken. We geven ruim baan aan innovatieve ondernemingen die aantoonbaar positieve impact maken op de bloei van onze gemeente.” – (gemeente Lelystad)

4.6 Overige onderwerpen en observaties

De voorgaande paragrafen behandelen de belangrijkste economische onderwerpen uit de eerste zoekopdracht, die voor de analyse zijn gebundeld in de thema’s van paragrafen 4.1 tot en met 4.5. Daarnaast is per akkoord aanvullend gezocht naar onderwerpen die niet in de eerste zoekopdracht waren opgenomen, maar wel opvallend veel aandacht krijgen in de economische hoofdstukken van de coalitieakkoorden. Daaruit kwamen energie-infrastructuur, vrijetijdseconomie en citymarketing, en regionale positionering naar voren. Deze onderwerpen hebben gemeen dat zij economisch van belang zijn zonder expliciet als economisch beleid te worden gepresenteerd. Dit toont dat de economische speerpunten van gemeenten nauw zijn verweven met andere pijlers.

Energie-infrastructuur als randvoorwaarde

Netcongestie staat in vrijwel elk akkoord, meestal in de paragrafen over duurzaamheid, wonen of ruimtelijke ontwikkeling. Het economische doel dat de ruime meerderheid van gemeenten hieraan verbinden is het openhouden van ontwikkelruimte. Almelo en Alphen aan den Rijn zien dat het volle stroomnet zowel nieuwe bedrijfsvestigingen als woningbouw en economische ontwikkeling belemmert. Emmen benadrukt de gevolgen voor verduurzaming, uitbreiding en investeringen van bedrijven, terwijl Zoetermeer vooral wijst op de rem op groei en innovatie bij lokale ondernemers.

> “ Netcongestie is de grootste bedreiging voor de verduurzamings- en woningbouwopgave en ook de economische ontwikkeling van de stad heeft eronder te lijden." - (gemeente Nijmegen)

Vrijetijdseconomie en citymarketing

Na energie is dit het meest voorkomende economische onderwerp dat buiten de vooraf ingegeven zoektermen voor dit hoofdstuk valt. In een groot deel van de akkoorden staat een passage over toerisme, evenementen, cultuur of stadsmarketing, en gemeenten noemen daarbij drie soorten opbrengsten. De eerste is direct economisch, in de vorm van bestedingen en werkgelegenheid. Apeldoorn maakt dat het meest concreets en becijfert dat de Veluwe met ongeveer 7.500 banen en 2,6 miljoen bezoekers per jaar een belangrijke pijler onder de lokale economie is. Almere redeneert vanuit de ondernemer en wil evenementen makkelijker maken omdat die werkgelegenheid opleveren. De tweede opbrengst is het voorzieningenniveau, omdat bezoekers helpen winkels, horeca en culturele instellingen in stand te houden die ook voor inwoners van belang zijn. Breda wil om die reden een weekendstad worden waar bezoekers langer blijven. De derde is minder tastbaar en gaat over identiteit en trots, zoals in Ede, waar evenementen worden genoemd als bron van ontmoeting en trots onder inwoners.

Regionale positionering en lobby

Ruim vier op de vijf gemeenten benoemen regionale samenwerking, positionering en lobby, om twee verschillende redenen. Ten eerste gaat het om invloed op besluiten die buiten de gemeente worden genomen maar er wel neerslaan, zoals bij Deventer, dat lobbyt voor goederenroutes over het spoor die niet dwars door de stad lopen. Ten tweede zoeken gemeenten samen cofinanciering bij provincie, Rijk en Europa en vergroten hun kans daarop door gezamenlijk op te treden. Regionale samenwerking is daarmee niet alleen een bestuurlijke strategie, maar ook een middel om investeringen aan te trekken en economische ontwikkeling mogelijk te maken.

> “ Door als Smart Delta Drechtsteden gezamenlijk op te trekken richting provincie, Rijk en Europa versterken we onze lobby en ons investeringsvermogen.” - (gemeente Dordrecht)

Enschede beschrijft de eigen investeringsagenda als spaarpot voor cofinanciering, met geld dat de gemeente zelf inlegt wanneer zij provincie, Rijk of Europa om een bijdrage vraagt, en Amstelveen zet actief in op het verwerven van subsidies en fondsen.

Conclusie en reflectie



Meer eenduidigheid dan twistpunten

G40-steden zijn in hun coalitieakkoorden over het algemeen relatief eensgezind over welke thema's zij de komende bestuursperiode belangrijk vinden en wat hun doelen en ambities daarbij zijn. Dit betekent dat G40-steden in grote mate voor vergelijkbare opgaven staan. Fundamentele verschillen van inzicht over maatschappelijke vraagstukken zijn een stuk zeldzamer. De verschillen tussen gemeenten hebben meestal vooral te maken met de gekozen aanpak of de prioritering. Dit is regelmatig het gevolg van de mate van complexiteit of de noviteit van een vraagstuk. Met name deze verschillen lenen zich de komende jaren bij uitstek voor onderlinge verdieping en kennisuitwisseling. Voorbeelden hiervan zijn het prioriteren van specifieke doelgroepen in het woonbeleid, het al dan niet ongelijk investeren in gelijke kansen, het faciliteren van lokale *energy hubs* of het aanscherpen van het economisch vestigingsbeleid om kwalitatieve economische ontwikkeling te stimuleren.



Samenhang tussen opgaven steeds explicieter

Daarnaast valt op dat gemeentelijke opgaven steeds sterker in elkaar grijpen. Zo worden uitdagingen op het gebied van wonen en woningbouw vaak in een adem genoemd met leefbaarheid, verduurzaming, mobiliteit, economie, gezondheid en bestaanszekerheid. Dit komt vooral duidelijk tot uiting in de wijkaanpak, waar gemeenten naast sociale en fysieke opgaven ook de nodige ambities hebben op het vlak van het verbeteren van de veiligheid, vergroening en het ruimte maken voor creatieve of circulaire ondernemers. Steeds meer gemeenten stellen bovendien gezondheid centraal en maken daarmee expliciet de koppeling met de fysieke leefomgeving en met preventie.

Ook economische ambities staan al langer niet meer op zichzelf: een meerderheid van de G40-steden beschouwt economische groei niet meer als doel op zich en koppelt economische ontwikkeling nadrukkelijk aan bredere sociaal-maatschappelijke ambities. Eén daarvan is het energie- en verduurzamingsvraagstuk, dat op haar beurt impact heeft op ieder gemeentelijk beleidsdomein: zo zet netcongestie momenteel een rem op veel gemeentelijke ambities en ontwikkelingen, terwijl het sociaal domein in toenemende mate geconfronteerd wordt met uitdagingen op het gebied van energiearmoede. Verder proberen veel gemeenten nadrukkelijker de samenwerking te zoeken met kennisinstellingen en het onderwijs, om zo hun bijdrage te leveren aan het oplossen van de krapte en mismatch op de arbeidsmarkt.

Uiteindelijk is het vooral de binnenstedelijke verdichtingsopgave die leidt tot complexe ruimtelijke afwegingen en selectieve keuzes. Veel G40-steden streven naar een 'stad in balans' met een evenwichtige mix aan functies en voorzieningen. Hiervoor kondigen zij terecht aan integrale bestuurlijke afwegingskaders te zullen gaan hanteren, vaak gebaseerd op het denken in termen van brede welvaart, met de toevoeging van financiële haalbaarheid en uitvoerbaarheid als belangrijke randvoorwaarden. Er bestaan grote verschillen in de mate waarin gemeenten financiële keuzes of meerjarenperspectieven inzichtelijk maken in hun coalitieakkoorden. Ongeveer de helft van de gemeenten heeft geen financiële bijlage in het akkoord opgenomen.



De complete stad: ambities versus financiële uitdagingen

Dat laatste zal in de praktijk een regelmatig terugkerend knelpunt blijken: de afgelopen jaren is het bijvoorbeeld veelvuldig gebleken dat gemeentelijke ambities in gebiedsontwikkelingen en –transformaties, bijvoorbeeld als het gaat om betaalbare woningen, werkruimten of maatschappelijke voorzieningen, spaak lopen door onrendabele toppen. Veel gemeenten benoemen dat zij woningbouw willen verbinden aan mobiliteit, verduurzaming, leefbaarheid, groen en voorzieningen. Zij leggen echter niet of nauwelijks vast welke

investeringen daarvoor nodig zijn, wie welke kosten draagt, hoe tekorten worden gedekt en welke keuzes worden gemaakt als niet alles betaalbaar blijkt.

Gemeenten die middelen noemen doen dat vaak vanuit een sectorale bril (woonfonds, klimaatfonds, mobiliteitsbudget, groenfonds e.d.). Slechts sporadisch is sprake van één gebiedsgerichte investeringsstrategie waarin alle genoemde zaken gezamenlijk worden afgewogen.

Gemeenten ontkomen er daarom niet aan zich de komende jaren kritisch de vraag te blijven stellen in hoeverre de gemeentelijke wensen en ambities om 'een stad in balans' te ontwikkelen realistisch zijn. Daarnaast zullen zij, in samenwerking met Rijk, tot vindingrijke, vernieuwende oplossingen moeten komen om een deel van de ambities daadwerkelijk te realiseren. Welke gemeenten durven het aan te pionieren met sturingsinstrumenten?



Preventie en sociale basis voeren boventoon, maar blijven om inzet vragen

Een rode draad voor het hoofdstuk Samenleven en Leefbaarheid is dat gemeenten besparingen hopen te realiseren door in te zetten op preventie. Tegelijkertijd weten we dat het tijd kost voordat preventie rendeert. Zeker bij complexe problematiek zal veel inzet noodzakelijk blijven. Om op termijn te zorgen dat preventie loont zal eerst moeten worden geïnvesteerd in een sterke sociale basis. Dit gaat bijvoorbeeld om investeringen in ontmoetingsplekken in de wijk en subsidieregelingen voor sociale initiatieven. De inzet op toegankelijkere ondersteuning voor bestaanszekerheid vraagt in sommige gemeenten om investeringen in het opzetten van fysieke punten in de wijken. Voor het stimuleren van kansengelijkheid bij jongeren moeten gemeenten geld reserveren voor bijvoorbeeld aanvullende programma's in samenwerking met scholen en jeugdwerk.



Gezamenlijke doelen noodzakelijk

Gemeenten kunnen én hoeven natuurlijk niet alles zelf te doen. Voor alle grote maatschappelijke opgaven, uitdagingen en transities geldt namelijk dat dit niet enkel de verantwoordelijkheid is van gemeenten. Heldere afspraken en samenwerking blijven hard nodig, niet alleen tussen Rijk en regio maar ook tussen overheden en het maatschappelijk middenveld. Een belangrijk onderdeel hiervan is dat G40-steden in nauw contact blijven staan met collega's van overige overheidslagen, alsook met bedrijven en burgers die baat hebben bij het ontwikkelen en behouden van leefbare steden.

Bijlage 1 Overzicht akkoorden

Naam gemeente	Titel coalitieakkoord	Aantal pagina's
Alkmaar	Vol vertrouwen vooruit	54
Almelo	Voor Almelo nu en morgen	44
Almere	Almere vooruit	38
Alphen aan den Rijn	Samen groeien naar de toekomst	64
Amersfoort	Stad in verbinding	56
Amstelveen	Wat ons verbindt	35
Apeldoorn	Ruimte voor mensen	35
Arnhem	Arnhems coalitieakkoord 2026-2030	34
Assen	Vooruit met ambitie en aandacht	24
Breda	Breda durft Breda doet	45
Delft	Delft pakt door	36
Deventer	Werken aan vooruitgang, kansen voor iedereen	56
Dordrecht	Samen bouwen aan vandaag en morgen	72
Ede	Groeien in balans	31
Eindhoven	Samen vooruit, samen thuis	57
Emmen	Samen bouwen aan de toekomst van gemeente Emmen	23
Enschede	Enschede stad van Twente, kracht voor Nederland	51
Gouda	Samenwerken in Gouda	29
Groningen	Eigenzinnig en verbonden	47
Haarlem	Samen bouwen aan een sterk Haarlem	30
Haarlemmermeer	Samen maken we Haarlemmermeer	34
Heerlen	Voor een Heerlen in balans en bloei	47
Helmond	Samen het verschil maken	26
Hengelo	Hengelo maakt het!	28
’s-Hertogenbosch	Meters maken	91

Hilversum	*geen verkiezingen plaatsgevonden i.v.m. fusie*	
Hoorn	Hoorn in 2030	46
Leeuwarden	Ruimte voor de toekomst	27
Leiden	*nog niet beschikbaar*	
Lelystad	Verschillend, verbonden, vooruit	46
Maastricht	Aan de geng!	26
Nijmegen	Groeien met lef	60
Oss	Met elkaar aan de slag	17
Roosendaal	We doen het samen	19
Schiedam	Schiedam maken we samen	29
Sittard-Geleen	Samen verder bouwen aan wat Sittard-Geleen sterk maakt	36
Tilburg	Aandacht, ambitie, actie	78
Venlo	Vertrouwen, verbinden, versterken	28
Zaanstad	De kracht van de stad	41
Zoetermeer	Thuiskomen in Zoetermeer	34
Zwolle	Bouwen op Zwolse kracht	41

Bijlage 2 Verantwoording methode

Voor de analyse van de G40-coalitieakkoorden is gebruik gemaakt van Copilot, de AI-assistent van Microsoft. Voor ieder hoofdstuk is gewerkt met hetzelfde stappenplan en met dezelfde prompts:

Stap 1: We hebben Copilot gevraagd om aan iedere zoekterm een heldere definitie toe te kennen, die door ons zijn gecheckt op accuraatheid. Daarnaast heeft Copilot per zoekterm een aantal aanverwante woorden gegenereerd. Op deze manier zijn de akkoorden niet enkel letterlijk op de ingegeven termen doorzocht, maar ook op passages die hier (indirect) verband mee houden. Om dubbelingen tussen de verschillende zoektermen te beperken laat Copilot bij deze stap ook weten welke woorden hij in zijn zoektocht niet meeneemt, bijvoorbeeld omdat deze beter passen bij overige zoektermen.

Stap 2: Ieder coalitieakkoord is één voor één door CoPilot doorzocht op basis van de lijst met zoektermen, inclusief de in stap 1 afgebakende (en door de Platform31-onderzoekers goedgekeurde) definities. Per zoekterm is voor iedere gemeente kort geduid in welke mate hier in het akkoord aandacht aan besteed wordt, inclusief een of meerdere kerncitaten (inclusief het paginanummer uit het akkoord). Dit is door ons overgeheveld naar een kwalitatieve datamatrix in Excel.

Stap 3: Voor iedere gemeente is met behulp van CoPilot samengevat op welke manier zij al dan niet aandacht besteden aan een specifiek subthema. Dit is toegevoegd aan het Excel-document, in een apart tabblad.

Stap 4: Op basis van dit tweede tabblad hebben we aan Copilot gevraagd om de top 3 van meest en minst voorkomende thema's te noemen (op basis van de ingegeven zoektermen). De output hiervan is opgenomen in aparte word-documenten.

Stap 5: Aanvullend hebben we (per gemeente) aan Copilot gevraagd of er overige thema's zijn die binnen onze hoofdstukken passen en veel aandacht krijgen in de akkoorden, maar die we op basis van de ingegeven zoektermen hebben gemist. Deze zijn in een apart tabblad toegevoegd aan het Excel-document.

Stap 6: Tenslotte hebben we Copilot voor ieder hoofdstuk gevraagd wat de opvallende verschillen zijn in het ambitieniveau van gemeenten.

De door Copilot gegeneerde overzichtsdocumenten dienden als basis voor de door de onderzoekers uitgevoerde analyse en rapportage. Daarbij is regelmatig gecontroleerd of de door Copilot opgehaalde informatie overeenkomt met de teksten uit de akkoorden. Omdat de akkoorden één voor één zijn ingevoerd, is de analyse nauwkeurig uitgevoerd en hebben de onderzoekers geen onzorgvuldigheden kunnen vaststellen. In alle stappen die we met CoPilot doorliepen hebben we als onderzoekers kritisch meegekeken en -gedacht.

Bijlage 3 Zoektermen Hoofdstuk 1

1. Betaalbaarheid
2. Woningbouw
3. Volkshuisvestingsplan/programma
4. Woningcorporatie
5. Wooncoöperatie
6. Woondeal
7. Grondbeleid
8. Mobiliteit
9. Gebiedsontwikkeling
10. Doorstroming
11. Woningzoekenden
12. Dakloos
13. Omgevingsvisie
14. Omgevingswet
15. Optoppen
16. Woningdelen
17. Woningsplitsen
18. Sociale huur
19. Middenhuur
20. Starters
21. Flexwonen/flexwoning
22. Industrieel bouwen
23. Verdichting
24. Bouwopgave
25. Versnelling
26. Vergroening/Verduurzaming woningen
27. Woonzorg/woonvormen/woonleefconcept

Bijlage 4 Zoektermen Hoofdstuk 2

1. **Kansen(on)gelijkheid**
2. Inclusief onderwijs
3. Onderwijshuisvesting
4. **Bestaanszekerheid**
5. Armoede
6. Schulden
7. **Complexer wordende zorgvragen**
8. (Stijgende) zorgkosten/ beheersen kostenstijgingen
9. **Gezonde leefomgeving**
10. Gezondheid
11. Preventie
12. **Leefbaarheid**
13. Sociale basis
14. Wijkaanpak
15. veerkracht
16. Segregatie/polarisatie
17. Eenzaamheid
18. Community / Gemeenschap
19. Ontmoeting
20. Mantelzorg
21. **Kwetsbare groepen**
22. Verward en onbegrepen gedrag
23. Jeugdzorg / jeugdhulp
24. Stevige lokaal team / toegang
25. Asiel en statushouders
26. Schuldhulpverlening

Bijlage 5 Zoektermen Hoofdstuk 3

Van klimaatdoel naar concrete invulling energietransitie

1. Klimaatneutraliteit
2. CO_2-reductie
3. Aardgasvrij
4. Hernieuwbare energie
5. Zon(ne)energie
6. Windenergie

Gemeenten sturen steeds meer op energiesystemen

7. Netcongestie
8. Warmtenet
9. Warmtetransitie
10. Energie-infrastructuur
11. Energie delen

Van isolatie naar integrale verduurzamingsaanpak

12. Verduurzaming gebouwen
13. Isolatie
14. Renovatie
15. Emissieloos bouwen/ schoon bouwen

Verduurzaming mobiliteit: steeds meer een ruimtelijke opgave

16. Stikstofreductie
17. Duurzame mobiliteit
18. Fietsbeleid
19. Openbaar vervoer
20. Zero-emissie vervoer

Klimaatadaptatie: droogte blijft onderbelicht

21. Klimaatadaptatie
22. Hitte(stress)
23. Droogte
24. Wateroverlast
25. Vergroening

Bijlage 6 Zoektermen Hoofdstuk 4

Arbeidsmarkt en talent

1. Arbeidsmarkt
2. Inclusieve arbeidsmarkt (kijk onder andere naar sociale werkbedrijven, participatiewet)
3. Arbeidsmigratie
4. Banendoelstelling
5. Talentontwikkeling (kijk onder andere naar mbo)
6. Leven lang ontwikkelen

Innovatie en concurrentiekracht

7. Innovatie
8. (Strategische) specialisatie
9. Verdienvermogen (kijk onder andere naar concurrentiekracht)
10. Arbeidsproductiviteit

Ruimte voor werk en werklocaties

1. Woon-werkbalans
2. Ruimte voor werk (kijk onder andere naar schuifruimte, functiemenging)
3. Bedrijfsruimte (kijk onder andere naar betaalbaar)
4. Campussen
5. Bedrijventerreinen (kijk onder andere naar intensiveren/beter benutten/verduurzamen)
6. Sturingsinstrumenten (kijk onder andere naar financiering, grondbeleid, publiekrechtelijk)
7. Binnenstad
8. Stadslogistiek
9. Wijkeconomie

Mkb-dienstverlening

10. Mkb(kijk onder andere naar -dienstverlening)

Economische vernieuwing en transities

11. Circulaire economie
12. Brede welvaart
13. Afwegingskader

5 Colofon

Platform31
Den Haag, oktober 2026

Auteurs: Ruud Dorenbos, Arno van der Hoeven, Jorn Koelemaij, Irene Kuzee, Jesse Rinsma, Femke Veerman, Eva Vermeulen en Elske Wits
Redactie: Platform31
Coverbeeld: Alex Schröder©
Beeld binnenwerk: Alex Schröder© (p. 7, 9 en 44) en Nanda Sluijsmans CC BY-SA 2.0 (p. 30)

Platform31
We zetten ons in voor een toekomstbestendige leefomgeving waar iedereen fijn kan wonen, werken en leven. Dat doen we voor en met bestuurders, beleidsmakers en experts die werken aan vitale, verbonden en veerkrachtige steden en regio's.

We onderzoeken maatschappelijke opgaven in samenhang en brengen publieke en private partijen bij elkaar. We verbinden beleid, praktijk en wetenschap, signaleren trends en kansen.

Zo komen we samen tot een aanpak waar overheden, corporaties en hun partners direct mee aan de slag kunnen. Die houden we niet voor onszelf: iedereen profiteert mee van de resultaten.

Postbus 30833, 2500 GV Den Haag
www.platform31.nl

Hoewel grote zorgvuldigheid is betracht bij het samenstellen van dit rapport, aanvaarden Platform31 en de betrokkenen geen enkele aansprakelijkheid uit welke hoofde dan ook voor het gebruik van de in deze publicatie vermelde gegevens. Alles uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar worden gemaakt mits de bron wordt vermeld.